

Syyteneuvottelun soveltuvuus järjestäytyneeseen talousrikollisuuteen

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Prosessioikeus

16.5.2024

Tekijä: Eeva-Maria Tahvanainen

Ohjaaja: Mikko Vuorenpää

II

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Syyteneuvottelun soveltuvuus järjestäytyneeseen talousrikollisuuteen

Tekijä: Eeva-Maria Tahvanainen

Koulutusohjelma/oppiaine: Prosessioikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XV+66 sivua

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Kansallinen lainsäädäntömme uudistui vuonna 2015, kun Suomen oikeusjärjestykseen aikaisemmin kuulumatonta syyteneuvottelumenettelyä koskeva lainsäädäntö astui voimaan. Samana vuonna myös järjestäytyntä rikollisuutta koskevaan sääntelyyn tehtiin uudistuksia, kun rikoslain ennestään melko epäyhtenäistä sääntelyä pyrittiin kehittämään niin sanotulla yhtenäistämisuudistuksella. Lakiuudistuksessa omaksuttiin järjestäytyntä rikollisuutta koskeva määritelmäsäännös, joka liittyy nyt kiinteästi osana järjestäytyntä rikollisuutta tehtyjen rikosten koventamisperusteen soveltamisedellytyksiin.

Lakiuudistukset ja -muutokset ovat tuoneet oikeudenkäytössä esiin ongelmia, joita ei kaikkia osattu lakia säädettäessä ottaa huomioon. Tässä tutkimuksessa analysoidaan syyteneuvottelumenettelyn soveltuvuutta osana järjestäytyntä rikollisuutta tehtyihin talousrikoksiin ja pohditaan, onko uutta menettelytapaa jopa mahdollista käyttää hyväksi rikosvastuun lieventämiseksi tai välttämiseksi kokonaan. Lainvalmistelutöissä järjestäytyntä rikollisuutta ei nimenomaisesti ole rajattu syyteneuvottelun soveltamisalan ulkopuolelle, joten vastausta kysymykseen on haettu lainopin metodilla oikeuslähdeopin mukaisesti, ja esitetty de lege ferenda -suosituksia erityisesti syyteneuvottelujärjestelmän kehittämiseksi.

Tutkielmassa tehdyt johtopäätökset edellyttivät syyteneuvottelun tausta-ajatusten ja edellytysten tarkastelua sekä järjestäytyneen rikollisryhmän oikeudellisesti sitovan määritelmän analysointia. Tutkimuksessa on de lege ferenda -näkökulmasta esitetty, voisiko ensinnäkin syyteneuvottelussa annettu tunnustus olla sitova ja toiseksi, voisiko syyteneuvottelumenettelyn soveltamisalaa rajoittaa niin, ettei osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa tehdyt rikoskokonaisuudet soveltuisi menettelyn piiriin. Tutkimuksessa on lisäksi pohdittu kruununtodistajajärjestelmän käyttöönoton mahdollisuutta suomalaisessa oikeusjärjestyksessä koskien nimenomaan järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa.

Avainsanat: Syyteneuvottelu, järjestäytynyt rikollisuus, talousrikos, prosessiekonomia, tunnustus, rangaistuksen mittaaminen, kruununtodistajajärjestelmä, koventamisperuste

X Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENNELUETTELO	XIV
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tausta ja tarkoitus	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus	4
1.3 Tutkimusmetodi, tutkimusaineisto ja tutkielman rakenne	5
1.3.1 Tutkimusmetodi eli tutkimusmenetelmä	5
1.3.2 Tutkimusaineisto	6
1.3.3 Tutkielman rakenne	7
2 SYYTENEUVOTTELUA JA JÄRJESTÄYTynyttä RIKOLLISUUTTA KOSKEVAN LAINSÄÄDÄNNÖN KEHITYS	9
2.1 Syyteneuvottelun funktio	9
2.1.1 Syyteneuvottelun suhde oikeustavoitteisiin ja -periaatteisiin	11
2.1.2 Syyteneuvottelu kansainvälinen tausta	12
2.1.3 Kansallinen lainsäädäntö	14
2.2 Järjestäytyneen rikollisuuden sääntelypohja	16
2.2.1 Kansainvälinen oikeus	16
2.2.2 EU-oikeus	17
2.2.3 Rikoslain yhtenäistämisuudistus ja määritelmäsäännös	18
3 SYYTENEUVOTTELUN EDELLYTYKSET JA NIIDEN SOVELTUMINEN JÄRJESTÄYTyneeseen TALOUSRIKOLLISUUTEEN	23
3.1 Rangaistusmaksimi	24
3.2 Asian laatu	27
3.3 Saavutettava kustannussäästö	29
3.3.1 Saavutetaanko esitutkinnassa todellisia resurssisäästöjä	30
3.4 Suostumus ja sen peruuttamismahdollisuus	33
3.4.1 Osallisuuskysymys järjestäytyneiden rikollisorganisaatioiden rikoskokomaisuuksissa	35
3.4.2 Kruununtodistaja järjestelmä	36
3.4.3 Asianomistajan suostumuksen vaatimus	38
4 TUNNUSTUS JA SEN PERUUTTAMINEN	41
4.1 Tunnustus esitutkinnan alkuvaiheessa	41
4.2 Vastaajan tietoisuus jutun tosiseikoista	43
4.3 Tunnustuksen oikeellisuus/vapaaehtoisuus	44
4.4 Tunnustuksen peruuttaminen ja hyödyntämiskielto	46
5 RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMINEN SYYTENEUVOTTELUSSA JA RIKOKSEN SELVITTÄMISEN EDISTÄMINEN	49
5.1 Rikoksen selvittämisen edistäminen	49

IV

5.2	Rangaistuksen mittaaminen _____	51
5.2.1	Syyteneuvottelun suhde tunnustusta koskevaan lieventämisperusteeseen _____	52
5.2.2	Syyteneuvottelun suhde järjestäytynyttä rikollisuutta koskevaan koventamisperusteeseen _____	55
5.3	Rangaistuksen pelotevaikutus _____	57
5.4	Oikeustapaus _____	59
6	JOHTOPÄÄTÖKSET _____	62

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.

Aarnio, Aulis: Oikeussääntöjen systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini. Porvoo, Werner Söderström Lakitieto Oy 1997 (Aarnio 1997), s. 35-36.

Block, A. – Griffin, S.: Transnational financial crime crooked lawyers, tax evasion, and securities fraud. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 18:4/2002, s. 381–393.

Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenperä, Mikko: Prosessioikeus. 5. uudistettu painos. Talentum Media Oy 2017. (Frände ym. 2017)

Harakka, Katja: Tunnustuksen peruuttamisen ongelmakohdat syyteneuvottelujärjestelmässä teoksessa Helsingin hovioikeuden julkaisuja - Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta toim. Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Kontinen, Essi – Nardo, Di. Grano Oy, Helsinki 2016.

Helenius, Dan – Linna, Tuula: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy 2021.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Hirvonen, Markku – Määttä, Kalle: Harmaa talous ja talousrikollisuus – ilmenemismuodot ja torjunta. Edita Publishing Oy, Helsinki 2018.

Honkonen, Risto – Muttilainen, Vesa (toim.): Poliisin toimintaympäristö. Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2012. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 102. Tampere 2012.

Hyttinen, Tatu – Lähteenmäki, Liisa – Malik, Hanna – Vanto, Johanna – Vajus-Anttila, Jalo – Tapani, Jussi: Hallinnollinen rikosten torjunta – mahdollisuudet ja rajat. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2019. Turun yliopisto.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy 2018. Viides uudistettu painos.

Jukarainen, Pirjo – Juutinen, Marko – Laitinen, Kari: Järjestäytynyt rikollisuus Suomessa. Katsaus järjestäytyneen rikollisuuden toimijoihin ja markkinoihin. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 32. Tampere 2023.

Jukarainen, Pirjo – Juutinen, Marko – Laitinen, Kari: Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan haasteet ja keinot. Katsaus järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 33. Tampere, 2023.

VI

- Junninen, Mika: *Adventurers and Risk-Takers: Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality*. Helsinki Hakapaino Oy 2006.
- Kiiskilä, Juho: *Järjestäytynyt rikollisuus ja sen torjun Keskusrikospoliisin strategioissa*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 2011. Julkaistu Edilexissä 27.12.2011.
- Koponen, Pekka: *Talousrikokset ja syytteestä sopiminen teoksessa Rikoksesta rangaistukseen, juhla-julkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012 toim. Tatu Hyttinen, Antti Jokela, Jussi Tapani, Mikko Vuorenpää*. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012.
- Laakso, Seppo, *Lainopin teoreettiset lähtökohdat*. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy 2012.
- Lahti, Raimo – Koponen, Pekka (toim.): *Uudistuva talousrikosoikeus*. Suomalainen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 10. Saarijärvi 2004.
- Lappi-Seppälä, Tapio: *Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki 2006.
- Lauri, Anna: *Kruununtodistajajärjestelmän ja sitä muistutavien piirteiden soveltuminen suomalaisen rikosprosessiin*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 2010. Julkaistu Edilexissä 18.8.2010.
- Laurio, Juha-Matti: *Talousrikosten tutkinta ja tutkintapyyntöjen laatiminen*. Kauppakamari 2020.
- Leppiniemi, Riitta: *Tunnustuksen vaikutuksesta rangaistukseen*. Defensor Legis N:o 1/2010.
- Linna, Tuula: *Prosessioikeuden oppikirja*. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2019.
- Linna, Tuula: *Puntarissa plea bargaining – vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja*. Teoksessa *Oikeustiede – Jurisprudentia XLIII/2010*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Linna, Tuula: *Rikosvastuuhuojennus – suomalainen plea bargaining hakee muotoaan s. 116-134*. Teoksessa *Rikoksesta rangaistukseen, juhla-julkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012 toim. Tatu Hyttinen, Antti Jokela, Jussi Tapani, Mikko Vuorenpää* Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012.
- Linna, Tuula: *Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima*. Defensor Legis N:o 3/2015, s. 417-435.

VII

- Lord, N. – Levi, M.: Organising the Finances For and the Finances From Transnational Corporate Bribery. *European Journal of Criminology* 2016.
- Mansikkamäki, Suvi-Tuuli – Kankaanranta, Terhi – Ranki, Mika – Mutttilainen, Vesa: Talousrikostutkinta poliisissa vuonna 2015. Tutkintahenkilöstölle osoitetun kyselyn tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 127. Tampere 2017.
- Matikkala, Jussi: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita lakitiedon e-kirjat. Helsinki 2021.
- Mutttilainen, Vesa – Kankaanranta, Terhi: Talousrikollisuuden kehityssunnat ja toimintaympäristö vuosina 2000-2009. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja, Tampere 2011.
- Nuotio, Kimmo: Rikosoikeuden koherenssi ja fragmentaatio: esimerkkinä järjestäytyneen rikollisuuden määrittely. *Lakimies* 7–8/2009 s. 1154–1174, julkaistu 15.12.2019
- Oikarinen, Jukka: Oikeusvertaileva tutkimus syytteestä sopimisesta ja sen soveltamisesta suomalaisen rikosprosessiin. Pro Gradu -tutkielma. Lapin yliopisto 2008. Julkaistu Edilexissä 18.2.2009.
- Oikarainen, Jukka: Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti oikeuspoliittisena kysymyksenä – uhka vai mahdollisuus? *Lakimies* 5/2012 s. 742-763, julkaistu Edilexissä 12.10.2012.
- Oikarainen, Jukka, Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelynä. *Lisensiaatintyö*. Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta 2017.
- Paasonen, Laura: Talousrikokset – uhka vai mahdollisuus? empiirisiä oikeustutkimuksia talousrikoksista. Punamusta Oy, Joensuu 2023.
- Palo, Sanna: Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu. *Forum Iuris*, Helsinki 2010.
- Pölönen, Pasi, Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 236. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003.
- Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. *Tietosanoma*, Helsinki 2016.
- Sahavirta, Ritva: Syyteneuvottelu – Kun käytäntö kohtaa teorian. Artikkelijulkaistu Edilexissä 22.2.2016 ja aikaisemmin teoksessa *Oikeustieteiden moniottelija: Matti Tolvanen 60 vuotta*. Edita Publishing Oy 2016.
- Sahavirta, Ritva: Syyteneuvottelumenettelyn haasteet syyttäjätoiminnassa. *Haaste* 3/2017, s. 21-22.

VIII

Savona, Ernesto U. - Riccardi, Michelle (Eds.): From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe, 2015.

Swenson, Thomas: The German "Plea Bargaining" Debate 7 Pace Int'l L. Rev. 373 (1995).

Sivula, Anna: Syyteneuvottelun hyödyntämiskielto. Agta Legis Turkuensia 1/2018, s. 30-56, opiskelijakirjoitus. Julkaistu Edilexissä 26.9.2019.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Kemppinen, Heikki: Rikosoikeus: rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Alma Talent, Helsinki 2022. 4., uudistettu painos

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Syyteneuvottelun ongelmia. Defensor Legis 2/2015, s. 229–247.

Tapanila, Antti: Itsekriminointisuoja. Tietosanoma Oy 2019.

Tatta, Garselius – Kärkkäinen Olavi: Järjestäytynyt rikollisuus ja yritystoiminnan hyväksikäyttö – Miten yritysten harmaan talouden riskiä voidaan selvittää? Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö. Katsaus 1/2023, julkaistu 24.1.2023.

Tervonen, Janette: Syyteneuvottelusäätelyn ongelmakohdat. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto 2020.

Tihilä, Hanni: Syyteneuvottelun hyödyntäminen vuosina 2015-2019. Lainsäädäntötutkimus syyteneuvottelulle asetetuista tavoitteista ja niiden toteutumisesta. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 2020.

Tolvanen, Matti: Asianosaisten määräämistöimistä rikosprosessissa. Defensor Legis 6/2003, s. 1022.

Tolvanen, Matti: Kriminaalipoliittinen näkökulma syyteneuvotteluun, s. 330–343 teoksessa Hinkkanen, Ville ja Mäkipää, Leena (toim.), Suomalainen kriminaalipoliitiikka – näkökulmia teoriaan ja käytäntöön. Tapio Lappi Seppälän juhlakirja. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2013.

Tolvanen, Matti, Loppulausunnot rikosprosessissa. Defensor Legis 3/2001, s. 408–418.

Tolvanen, Matti: Rangaistusteorioiden – mitä ne ovat ja mihin niitä tarvitaan? Oikeus 4/2009, s. 358-379. Julkaistu Edilexissä 5.12.2009

Tolvanen, Matti: Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksesta, metodista ja arvostelusta. Helsinki, Edita 2016 (Tolvanen 2016), s. 275.

IX

Törmänen, Elli: Syyteneuvottelusääntelyn soveltamisalan laajentaminen – erityistarkastelussa seksuaalirikokset ja törkeä huumausainerikos. Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto 2023. Julkaistu Edilexissä 29.9.2023.

Vatjus-Anttila, Jalo: Rangaistus ja tunnustus. Rikoksen tunnustamisen rangaistusteoreettiset, kriminaalipoliittiset ja lainopilliset perusteet. Painosalama, Turku, Suomi 2022.

Vatjus-Anttila, Jalo: Syyteneuvottelun soveltamisalan rajoitukset yleisen ja yksityisen edun kannalta. Lakimies 3-4/2022, s. 543-569. Julkaistu Edilexissä 15.6.2022.

Vatjus-Anttila, Jalo: Vapaaehtoisen tunnustuksen käsite ja itsekriminointisuojaan tausta-arvot. Oikeus 1/2022, s. 12-35. Julkaistu Edilexissä 28.3.2022.

Vilkko, Nelli: Plea bargain – menettely Suomessa. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2011. Julkaistu Edilexissä 3.7.2012.

Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Tuomion perusteleminen. Talentum 2010.

Virolainen, Jyrki – Pölönen Pasi: Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Jyväskylä 2003.

Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 2007.

Vuorenpää, Mikko - Helenius, Dan - Hietanen-Kunwald, Petra - Hupli, Tuomas - Koulu, Risto - Lappalainen, Juha – Heidi - Niemi, Johanna - Rautio, Jaakko - Saranpää, Timo - Turunen, Santtu - Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Alma Talent Oy 2021. Kuudes, uudistettu painos.

Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden perusteet. Alma Talent Oy 2023. 2., uudistettu painos.

Wells, C.: Containing corporate crime. Civil or criminal controls? Teoksessa Gobert, J. – Pascal, A-M. (toim.): European Developments in Corporate Criminal Liability. Routledge, London 2011.

VIRALLISLÄHTEET

HE 125 II 1975 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta.

HE 44/2002 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lain-säädännön uudistamiseksi.

HE 53/2002 vp Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi.

HE 32/2003 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laiksi rikoslain 17 luvun 1 a §:n muuttamisesta.

HE 53/2006 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 50 luvun muuttamisesta.

HE 58/2013 vp Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 263/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi.

HE 46/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

OMML 47/2010. Arviomuistio syytteestä sopimisesta (plea bargain). Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OMML 87/2010. Oikeusprosessin pitkittymisen estäminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OMML 26/2012. Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OMML 23/2014. Järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan käsitteistön yhtenäistäminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OMML 16/2023. Rikosprosessin sujuvoittaminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OM 6/2020, Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti. Oikeusministeriön julkaisu, selvityksiä ja ohjeita.

OM 064:00/2023 Syyteneuvottelun käyttöalan laajentaminen säädösvalmistelu.

LaVM 5/2014, LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 5/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

LaVM 19/2014, LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 19/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

XI

LaVM 35/2014, LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 35/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi.

PeVL 7/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi

KM 2003:3. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö 2003:3.

VKSV: Muistio syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta. Dnro 26/31/14. 28.12.2015.

Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliseksi harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan strategiaksi ja toimenpideohjelmaksi 2020-2023.

YK:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen ns. Palermon sopimuksen hyväksyminen. Lau-
suntoja ja selvityksiä 2002:27. Oikeusministeriö, Helsinki. 2002

OIKEUSTAPAUKSET

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Vilho Eskelinen ym. v. Suomi, 63235/00, 19.04.2007.

Sorvisto v. Suomi, 19348/04, 13.04.2009.

Uoti v. Suomi, 61222/00, 09.04.2007.

Mariapori v. Suomi, 37751/07, 06.10.2010.

Niskasaari ym. v. Suomi, 37520/07, 06.10.2010.

Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia, 29.4.2014.

Korkein oikeus

KKO 2018:89

KKO 2022:37

KKO 2021:74

KKO 2023:19

KKO 2018:23

KKO 2018:2

KKO 2018:60

KKO 2017:82

KKO 1998:162

Hovioikeus

Helsingin HO nro 20/149436 R 20/581

Käräjäoikeus

Helsingin KO nro 100972 R 19/9242

Tuomioesitys

Tuomioesitys asian käsittelemiseksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä nro 19/16222

KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus (Palermon sopimus) 1371/2003, SopS 18/2004.

EUROOPAN UNIONI

2008/841/YOS Neuvoston puitepäätos järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta.

98/733/YOS Yhteinen toiminta rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisoinnista Euroopan unionin jäsenvaltioissa.

Euroopan komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva EU:n strategia vuosiksi 2021–2025. Bryssel 14.4.2021 COM(2021) 170 final.

Euroopan unionin neuvosto: Neuvoston päätelmät järjestäytyneen ja vakavan kansainvälisen rikollisuuden torjuntaa koskevien EU:n prioriteettien asettamisesta EMPACTia varten vuosiksi 2022–2025. Bryssel, 12. toukokuuta 2021 (OR. en) 8665/21.

Europol. Socta 2021. European Union serious and organised crime threat assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Euroopan unioni: Järjestäytyneen ja vakavan kansainvälisen rikollisuuden torjuntaa koskeva EU:n toimintapoliittinen sykli. Bryssel 2014.

ENAA 2020. 3rd EU Handbook on the Administrative Approach in the European Union. Brussels. Third EU Handbook on the administrative approach in the European Union – enaa

XIII

Keskusrikospoliisin Rakennusalan yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden teematilannekuva KRP/RTP 393/213/2010. Julkaistu 19.4.2010.

Keskusrikospoliisin Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekuva. Julkaistu 18.10.2011.

Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2019.

Poliisi: Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta -käsikirja 2019.

LYHENNELUETTELO

ALV	Arvonlisävero
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
ETL	Esitutkintalaki 672/2014
EU	Euroopan unioni
Europol	Euroopan poliisivirasto
EY	Euroopan yhteisö
EYVL	Euroopan yhteisöjen virallinen lehti
HE	Hallituksen esitys
HyvitysL	Laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä 362/2009
JR	Järjestäytynyt rikollisuus
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
KO	Käräjäoikeus
KP- oikeudet	Kansalais- ja poliittiset oikeudet
KRP	Keskusrikospoliisi
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OK	Oikeudenkäymiskaari 4/1734
PKL	Pakkokeinolaki 806/201
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Perustuslaki 731/1999
RL	Rikoslaki 39/1889
SjäL	Laki syyttäjälaitoksesta 32/2019
SOCTA	Serious and Organized Crime Threat Assessment SopS.
VKSV	Valtakunnansyyttäjävirasto

XV

YOS

Neuvoston puitepäättös

YK

Yhdistyneet kansakunnat

YTJulkL

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomio-
istuimissa 370/2007

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta ja tarkoitus

Vuonna 2015 Suomessa tuli voimaan syyteneuvottelua koskeva lainsäädäntö.¹ Kyseessä oleva menettelytapa oli kansallisesti uusi. Alun pitäen Yhdysvalloista lähtöisin olevaa plea bargaining² -menettelyä pidettiin Suomessa pitkään oikeusperinteemme vastaisena, mutta menettelyn levittyä perinteisistä common law -oikeusjärjestelmistä laajemmalti Eurooppaan niin kutsuttuihin civil law -valtioihin, alettiin menettely nähdä myös Suomessa mahdollisuutena.³ Suomen saatua useampia langettavia tuomioita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT)⁴, kasvoi paine tehostaa rikosprosessia. Syyteneuvottelumenettelyn tarkoituksena on ollut saavuttaa prosessiekonomiaa, joka yhteiskunnan muutoksen sekä rikosprossin laatuongelmien, erityisesti oikeudenkäyntien pitkän keston, myötä on noussut merkittäväksi tavoitteeksi.⁵ Syyteneuvottelumenettelyä koskevia korkeimman oikeuden ratkaisuja on saatavilla rajoitetusti⁶ ja valitettavasti tähän ei pelkästään vaikuta syyteneuvottelujärjestelmän tuoreus, vaan uuden sääntelyn on huomattu sisältävän useampia ongelmakohtia, joihin ei kaikkiin ole osattu kiinnittää huomiota lakia säädettäessä ja jotka ovat vaikuttaneet uuden menettelytavan käyttöön.

Järjestäytynyt rikollisuus on taas jo vuosia ollut maailmanlaajuisesti tunnettu erittäin vahingollinen ilmiö oikeusjärjestyksiä kohtaan ja sen torjumiseksi on ryhdytty useisiin lainsäädännöllisiin toimiin niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin. Järjestäytynyttä rikollisuutta koskevaa lainsäädäntöä on vuosien saatossa kehitetty ja uudistettu, mutta edelleen sitä käsittelevien kansainvälisten sopimusten sekä eri valtioiden kansalliset lait ovat varsin epäyhteneväisiä keskenään. Vuonna 2000 laadittiin järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus eli Palermon sopimus ja se on edelleen laajin järjestäytynyttä rikollisuutta koskeva kansainvälisesti velvoittava

¹ Ks. termin ”syyteneuvottelu” käyttöön ottamisesta Tuula Linna: Puntarissa plea bargaining – vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja. Oikeustiede – Jurisprudentia 2010 s. 194. Ks. myös Jukka Oikarainen: Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti oikeuspoliittisena kysymyksenä – uhka vai mahdollisuus? LM 2012 s. 742–763, s. 743.

² Käsitettä plea bargain on käytetty alun perin angloamerikkalaisessa common law -oikeuskulttuurissa, josta se on levinnyt kansainväliseen käyttöön menettelyn yleistymisen myötä.

³ Ks. esim. Oikarinen 2008, s. 11–12.

⁴ Ks. esimerkiksi EIT:n tapaukset Uoti v. Suomi (2007), Vilho Eskelinen ym. v. Suomi (2007), Sorvisto v. Suomi (2009), Mariapori v. Suomi (2010) ja Niskasaari ym. v. Suomi (2010).

⁵ Linna on todennut syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönoton mahdolliseksi syiksi pitkittyneet oikeudenkäynnit, tuomioistuinten resurssien rajallisuuden, talousrikollisuuden monimutkaistumisen ja järjestäytyneen rikollisuuden lisääntymisen. Linna 2010, s. 193–194.

⁶ Tätä tutkimusta kirjoitettaessa korkein oikeus on antanut 3 ratkaisua, joissa on käsitelty syyteneuvottelua ja/tai tunnustamisoikeudenkäyntiä: KKO 2023:19, KKO 2017:82 ja KKO 2018:23. Lisäksi ratkaisussa KKO 2018:2 on arvioitu syyteneuvottelusäännösten vaikutusta rangaistuksen mittaamiseen yleisen yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta.

sopimus. Harmillisesti sopimuksen artiklojen väljät sanamuodot jättivät valtioille kuitenkin liiallista harkintavaltaa, minkä vuoksi sopimusvelvoitteiden voimaansaattaminen kansallisesti on tuottanut epäyhtenäisen tuloksen valtioiden välillä ja tämä on myös vaikeuttanut lakien soveltamista oikeuskäytännössä.

Suomessa Palermon sopimuksen sekä Euroopan unionin velvoittavan puitepäättöksen myötä rikoslakiin tehtiin niin sanottu yhtenäistämisuudistus vuonna 2015. Tuolloin omaksuttiin järjestäytynyttä rikollisuutta koskeva perusmääritelmä, joka vietiin rikoslain (39/1889, RL) 6 luvun 5 §:n koventamisperusteiden 2 momenttiin. Määritelmäsäännös on yhtenäistämisuudistuksen jälkeen merkittävässä roolissa niin sanotun liigaperusteen soveltamisedellytyksissä eli rangaistuksen koventamisessa, kun rikos on tehty osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa. Yhtenäistämisuudistuksen jälkeen korkeimmassa oikeudessa on kuitenkin annettu ratkaisuja kyseisen koventamisperusteen osalta vain muutamia,⁷ joten oikeustilan selkiytyminen järjestäytynyttä rikollisryhmää koskevan määritelmän soveltamisen osalta on oikeuskäytäntötasolla vielä epäselvä ja olisi suotavaa, jos tulevaisuudessa saataisiin lisää korkeimman oikeuden kannanottoja.

Syyteneuvottelua koskevissa lain esitöissä talousrikokset on mainittu nimenomaan vaikean ja moniulotteisen luonteensa vuoksi hyvin soveltuvaksi syyteneuvottelumenettelyyn.⁸ Talousrikosten tutkinta on pitkäkestoista ja resursseja syövä, joten vastaajan tunnustaessa ja edesauttaessa tutkintaa, tuottaisi se huomattavia prosessiekonomisia säästöjä, jos isot talousrikoskokonaisuudet saataisiin käsiteltyä nopeammin ja kevyemmin. Talousrikokset ovat kuitenkin myös järjestäytyneen rikollisuuden suosiossa⁹, joten kysymykseksi nousee, mahdollistaako uusi lainsäädäntö näille rikollisorganisaatioille entistä vapaamman ja riskittömämmän kentän tehdä entistä laajempia rikoksia ja saada sitä kautta yhä suurempaa rikoshyötyä? Talousrikoksista tuomittavat rangaistukset ovat verraten lieviä, joten vähentääkö syyteneuvottelumahdollisuus entisestään rangaistuksen preventiivistä pelotevaikutusta niin, että rikollisorganisaatiot uskaltavat ottaa rikoksen tekemisessä yhä suurempia riskejä?

Talousrikosten näyttö pohjautuu pitkälti asiakirjanäyttöön¹⁰, joten esitutkintavaihe näytön keräämiseksi on työläin. Lain esitöissä on korostettu, että syyteneuvottelun aloittaminen mahdollisimman

⁷ Korkeimman oikeuden ratkaisuissa KKO 2022:37, KKO 2021:74 ja KKO 2018:89 on käsitelty rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan koventamisperustetta eli ns. liigaperustetta.

⁸ HE 58/2013, s. 12.

⁹ Ks. aiheesta esim. Verohallinnon, Harmaan talouden selvitysyksikön katsaus 1/2023, s. 3 sekä

¹⁰ Laurio 2020, s. 118.

aikaisessa vaiheessa – käytännössä siis esitutkinnassa – tuottaa suurimmat prosessiekonomiset säästöt.¹¹ Jos vastaaja tunnustamalla edesauttaa rikoksensa selvittämistä, sitoutuu syyttäjää vastineeksi vaatimaan rangaistusta lievemmän rangaistusasteikon mukaan. Mitä käytännössä vastaajalta voidaan vaatia tunnustuksensa lisäksi vai riittääkö pelkkä tunnustus, jotta lainsäätäjän tarkoittama rikoksen selvittämisen myötävaikuttaminen toteutuu? Tällä hetkellä vastaaja voi antaa suostumuksensa syyteneuvotteluun vasta pääkäsittelyssä, mikä tarkoittaa, että vastaajalla on mahdollisuus edetä esitutkinna ja syyteharkinnan loppuun ja katsoa, mitä asiassa on selvitetty ja mihin rikoksiin näyttö mahdollisesti riittää, ja antaa suostumuksensa syyteneuvotteluun ja tunnustaa vasta, jos on vaara syytteiden menestymiselle. Mitkä ovat todelliset prosessiekonomiset säästöt, jos rikosprosessi on jo edennyt tuomioistuinvaiheeseen ja kuka syyteneuvottelusta hyötyy tuolloin eniten?

Oman haasteensa syyteneuvottelumenettelyyn luo myös se, että vastaaja voi varsin vapaasti peruuttaa suostumuksensa tunnustamisoikeudenkäyntiin, samoin kuin peruuttaa tunnustuksensa.¹² Ennen tunnustusta vastaajalle tulee esittää kaikki asiassa saatu näyttö, joten tämä väistämättä aiheuttaa riskin menettelyn mahdollisesta hyväksikäytöstä. Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2017:82 mukaan suostumuksen peruuttaminen vasta muutoksenhakuvaiheessa jää merkityksettömäksi, mutta tunnustuksen osalta tilanne ei valitettavasti ole yhtä selvä. Mikäli vastaaja peruuttaa tunnustuksensa vasta prosessin myöhäisemmässä vaiheessa, voi se pahimmillaan tarkoittaa sitä, että muu näyttö on menetetty, jos tutkintaa on aikaisemmin rajoitettu laajalti tunnustuksen vuoksi. Perusteeton riski ei myöskään ole se, että vastaaja paljastaa ennen tunnustustaan saamansa näytön eteenpäin kanssaepäillyille tai asiaan liittyvälle rikollisorganisaatiolle, jotka voivat tiedot saatuaan ryhtyä entistä parempiin toimiin rikoksen jälkien peittelemiseksi. Tämä riski koskee nimenomaan esitutkintavaiheessa aloitettua syyteneuvottelumenettelyä. Rikosprosessin myöhäisemmissä vaiheissa oikeudenkäynti ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia, jollei muuta säädetä (370/2007, YTJulkL), joten vastaaja saa joka tapauksessa haltuunsa kaiken sen, mitä syyttäjänkin.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan on lainsäätäjän toimesta pyritty puuttumaan sääntelyä uudistamalla säätämällä esimerkiksi rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa yhdeksi rangaistuksen mittaamisen kvalifointiperusteista (RL 6:5.1,2). Tällä lainsäätäjällä on halunnut osoittaa erityisen moitittavuuden sellaisia tekoja kohtaan, jotka on tehty osana suunnitelmallista ja organisoitua rikollisuutta. Kuinka sitten syyteneuvottelumenettely soveltuu tällaisiin

¹¹ HE 58/2013 vp, s. 35.

¹² Helenius – Linna 2021, s. 726.

rikoskokonaisuuksiin? Oikeuskäytännöstämme löytyy jo esimerkki tapauksesta, jossa osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa tehty rikoskokonaisuus eteni tuomioistuinvaiheessa syyteneuvotteluun.¹³ Lain esitöissä järjestäytynyttä rikollisuutta ei ole nimenomaisesti otettu huomioon. Onko lainsäätäjä ajatellut, että järjestäytynyt rikollisuus näyttäytyy pääsääntöisesti perinteisenä huumausainerikollisuutena, jolloin törkeimmissä tekemuodoissaan rikokset jäävät syyteneuvottelun soveltamisalan ulkopuolelle rangaistumaksiminsa puolesta vai onko lainsäätäjä luottanut kyseisten rikoskokonaisuuksien rajautumiseen syyteneuvottelun ulkopuolelle asian laadun vuoksi? Toivottavaa on, ettei lainsäätäjä ole kuitenkaan suhtautunut myötämielisesti kyseisten rikosten soveltumisesta syyteneuvotteluun, koska tuonkaltainen ajatus sotisi vahvasti globaalia järjestäytyneen rikollisuuden torjuntatavoitetta vastaan. Järjestäytynyt rikollisuus on nykyään paljolti muutakin kuin huumausainerikollisuutta ja erityisesti talousrikokset ovat nousseet enenevässä määrin merkittäväksi osaksi järjestäytyneen rikollisuuden toimintakenttää. Edellä esitetyn perusteella on huomion arvoista pohtia rikoslain rangaistuksen koventamista niin sanotun liigaperusteen perusteella ja syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön funktioiden yhteensopivuutta.

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen raja

Tutkimuskysymyksiä ovat seuraavat:

1. Järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan lainsäädännön/torjuntatyön yhteensovittaminen syyteneuvottelumenettelyn funktion?
2. Soveltuuko syyteneuvottelu edellytystensä puolesta järjestäytynyttä talousrikollisuutta koskeviin rikoksiin?
3. Onko järjestäytyneen rikollisryhmän mahdollista käyttää syyteneuvottelumenettelyä hyväkseen niin, että rikosvastuun toteutuminen lievenee huomattavasti tai se onnistutaan välttämään kokonaan?
4. Mikä on syyteneuvottelun suhde rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan lieventämisperusteeseen?
5. Mikä on syyteneuvottelun suhde rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan koventamisperusteeseen?

Tutkimuksessa käsitellään rinnakkain kahta sinällään toisistaan riippumatonta oikeusjärjestyksen osa-aluetta, joista toinen koskee syyteneuvottelumenettelyä menettelytapana ja toinen taas yhtä rikollisuuden ilmenemismuotoa eli järjestäytynyttä rikollisuutta. Tutkimuksessa keskitytään

¹³ Helsingin KO 9.1.2020 nro 100972 R 19/9242; Helsingin HO 18.12.2020 nro 149436; tuomioesitys nro 19/16222.

rikosprosessissa syyteneuvottelun vaiheeseen ja järjestäytyneen rikollisuuden osalta taas huomio kiinnitetään nimenomaan talousrikoksiin.

Tutkimuksen kohteena on suomalainen syyteneuvottelujärjestelmä ja siihen liittyvä problematiikka, samoin myös järjestäytyntä rikollisuutta koskevan sääntelyn osalta. Tutkielmassa ei ole oikeusvertailevaa osiota, mutta aiheen taustoituksen vuoksi esiin on nostettu esimerkinomaisesti muutama huomio common law -oikeusjärjestelmien eroavaisuuksista koskien syyteneuvottelumenettelyä. Järjestäytyneen rikollisuuden osalta kansallisen sääntelyn lisäksi meitä velvoittaa myös EU-oikeuden sääntely sekä kansainväliset sopimukset, joten aiheeseen liittyvät tärkeimmät säännökset on esitelty lähinnä järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmään liittyvän haasteellisuuden hahmottamiseksi.

1.3 Tutkimusmetodi, tutkimusaineisto ja tutkielman rakenne

1.3.1 Tutkimusmetodi eli tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänä on oikeusdogmatiikka eli lainoppi, jonka kohteena on nimenomaan voimassa oleva oikeus.¹⁴ Lainopin tehtävänä on tulkita ja systematisoida voimassa olevia normeja ja antaa niiden kautta perusteltuja tulkintakannanottoja oikeusnormien sisällöstä sekä keskinäisestä suhteesta.¹⁵ Tulkintaa on pidetty lainopin käytännöllisenä ulottuvuutena ja systematisointia teoreettisena lainoppina, ja ne ovat aina vuorovaikutussuhteessa keskenään.¹⁶

Tuon tutkimuksessani esille tutkimuskohteeni kannalta olennaiset lainsäännökset syyteneuvotteluun sekä järjestäytyneen rikollisryhmän määrittelemiseen liittyen, sekä esitän perusteltuja tulkintakannanottoja oikeusnormien sisällöstä.¹⁷ Tulkitsen normeja lain esitöiden, oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden avulla oikeuslähdeopin mukaisesti tavoitteenani saada syvempää informaatiota normien sisällöstä ja niiden keskinäisestä suhteesta.

Koska lainoppi keskittyy nykyisin oikeussääntöjen tutkimisen lisäksi myös oikeusperiaatteisiin (oikeusnormin käsite sisältää sekä säännöt että periaatteet)¹⁸, on tutkimuksessa punnittu

¹⁴ Hirvonen 2011, s. 21.

¹⁵ Aarnio 1989, s. 289; Hirvonen 2011, 22.

¹⁶ Aarnio 1997, s. 35-36.

¹⁷ Normikannanoton ja tulkintakannanoton tarkempi määrittely Hirvonen 2011, s. 22.

¹⁸ Hirvonen 2011, s. 22.

tutkimuskohteen yhteensopivuutta perinteisiin yhteiskunnallisiin arvo- ja tavoiteperusteisiin ja näin ollen tutkimus tuottaa lainopin keinoin myös punnintakannanottoja.¹⁹

Tutkimuskysymyksiin vastataan perinteisen lainopin keinoin, mutta normien syvällisemmässä analyysissä on havaittu syyteneuvottelua ja järjestäytynyttä rikollisuutta säätelevässä voimassa olevassa oikeudessa sellaisia epäkohtia, joihin on pyritty antamaan myös *de lege ferenda* -näkökulmasta kehittämisehdotuksia.

1.3.2 Tutkimusaineisto

Kirjallinen laki on oikeuslähdeopin mukaisesti tutkimuksen ensisijainen oikeuslähde.²⁰ Tutkimuskohdetta sääntelee lain tasolla kansallinen lainsäädäntö sekä Suomea koskevat kansainväliset säädökset, kuten EU-oikeus ja kansainväliset sopimukset. Tutkimusongelmaa lähestytään monipuolisesti käyttäen myös heikosti velvoittavia oikeuslähteitä.²¹ Erityisesti lainvalmisteluaineistot ovat tutkimuksen kannalta merkittävässä asemassa, kuten myös korkeimman oikeuden antamat ennakkoratkaisut. Lisäksi tulkinnallista tukea haetaan laajasti oikeuskirjallisuudesta.

Syyteneuvottelua koskeva lainsäädäntö astui voimaan vuonna 2015 ja samana vuonna tehtiin myös kansalliseen rikoslakiimme niin sanottu yhtenäistämisuudistus, jossa omaksuttiin järjestäytynyttä rikollisuutta koskeva perusmääritelmä ja yhtenäistettiin puheena olevaa sääntelyä. Lainsäädännön tuoreuden vuoksi oikeuskäytäntöä on olemassa verrattain vähän ja etenkin korkeimman oikeuden ratkaisuja aiheista on rajoitetusti. Oikeuskäytännön niukkuuteen vaikuttavat todennäköisesti myös uusissa sääntelyissä havaitut aukkokohdat ja epätasaisuus, mikä on vaikeuttanut lakien soveltamista käytännössä. Oikeuskäytännön rajallisuuden vuoksi lainvalmisteluaineistojen merkitys korostuu tässä tutkimuksessa.²²

¹⁹ Tarkemmin punnintakannanotosta Hirvonen 2011, s. 24.

²⁰ Aarnio 1989, s. 220. Mainittua oikeuslähdeoppia on Suomessa kehittänyt etenkin Aarnio 1989, s. 217–220. Oikeuslähdeopin mukaan oikeuslähteet jaotellaan velvoittavuudeltaan kolmeen ryhmään; vahvasti velvoittavat (laki ja maantapa), heikosti velvoittavat (lainvalmisteluaineisto ja tuomioistuinratkaisut) ja sallitut oikeuslähteet (esim. oikeuskirjallisuus).

²¹ Virolainen – Martikainen 2010, s. 365–366.

²² Aarnion mukaan lainsäätäjän tarkoituksella on tosiasiallisesti vahvan oikeuslähteen arvo, mikäli lainsäätäjän tarkoitus voidaan riidattomasti osoittaa. Aarnio 1989, s. 225–226. Virolainen ja Martikainen ovat esittäneet, ettei esitöiden sanamuodossa pitäytyvää tulkintaa voida kritiikittä pitää oikeutettuna, koska laintulkitsijan tulee itse analysoida ja pohtia esitöiden merkitystä ja painoarvoa. Virolainen – Martikainen 2010, s. 391–392.

Tutkimuksessa on hyödynnetty tulkinnan ja oikeudellisen argumentaation apuna laajasti aiheeseen liittyvää oikeuskirjallisuutta.²³ Lain osittainen aukollisuus on vaatinut tutkimuksessa de lege ferenda -kannanottoja, joita on argumentoitu ja punnittu muun aineiston lisäksi oikeuskirjallisuudessa esitettyjen perusteltujen näkemyksien valossa.

1.3.3 Tutkielman rakenne

Tutkimuksen luvussa 2 esitellään ensin syyteneuvottelumenettelyä koskevan lainsäädännön taustajatuksia sekä tarkastellaan niiden suhdetta kansallisen oikeusjärjestelmämme perinteisiin oikeustavoitteisiin ja periaatteisiin. Luvussa käydään läpi syyteneuvottelumenettelyä koskevat säännökset laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL), rikoslaissa (39/1889, RL) sekä esitutkintalain (805/2011, ETL). Järjestäytyneen rikollisuuden osalta järjestäytyneen rikollisryhmän määrittely on olennainen ja tähän syvennyttään velvoittavien kansainvälisten sopimusten, EU-oikeuden sääntelyn sekä kansallisen rikoslain sisältämien säädösten kautta.

Luvussa 3 analysoidaan laissa säädettyjen syyteneuvottelumenettelyn edellytysten soveltuvuutta järjestäytyneeseen talousrikollisuuteen. Luvussa pureudutaan syyteneuvottelumahdollisuuden laajuuteen niin rangaistusmaksimin kuin asian laadunkin kautta ja prosessitaloudellisia näkökohtia lähestytään pääsääntöisesti esitutkintaviranomaisten näkökulmasta. Luvussa pohditaan myös, voisiko Suomessa yleisesti oikeuskirjallisuudessa kielteisesti suhtaudutusta kruununtodistajajärjestelmästä löytyä ratkaisu järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyviin haasteisiin.

Tutkimuksen luku 4 käsittelee laajasti tunnustusta, sen ajankohdalle annettavaa merkitystä sekä varsin vapaasti säädettyä mahdollisuutta peruuttaa tunnustus syyteneuvottelumenettelyssä. Luvussa tulee pohdittavaksi, voiko järjestäytynyt rikollisuus käyttää syyteneuvottelua hyväkseen tai ”pelata” tunnustuksella ja voisiko tunnustus pätevästi annettuna olla sitova.

Luvussa 5 käsitellään rangaistuksen määräämiseen liittyviä seikkoja. Syyteneuvottelumenettelyssä syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta lievennetyn asteikon mukaisesti, mikäli vastaaja tunnustamalla edesauttaa rikoksensa selvittämistä. Luvussa pohditaan, mitä vastaajalta voidaan vaatia tunnustuksensa lisäksi, jotta tämän voidaan katsoa myötävaikuttaneen rikoksen selvittämiseen.

²³ Virolaisen ja Martikaisen mukaan oikeuskirjallisuudella ei sellaisenaan ole auktoritatiivista asia-argumentin asemaa, jolloin ratkaiseva merkitys on oikeustieteellisen kannanoton tueksi esitetyillä perusteluilla. Virolainen – Martikainen 2010, s. 425.

Rangaistuksen mittaamisen osalta analysoidaan korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön kautta rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan lieventämisperusteen suhdetta rangaistuksen alentamiseen rikoslain 6 luvun 8a §:n perusteella. Kansallisen rikoslakimme 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohta sisältää myös säännöksen rangaistuksen koventamisesta, mikäli rikos on tehty osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa. Luvussa pohditaan tämän niin sanotun liigaperusteen suhdetta syyteneuvottelumenetelyyn. Lopuksi esitellään laajasti julkisuutta saanut tapaus, jossa osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa tehty talousrikoskokonaisuus eteni syyteneuvotteluun tuomioistuinvaiheessa ja johti rangaistuksen lieventämiseen.

Viimeisessä luvussa 6 on koottu tutkimuksen keskeiset johtopäätökset ja de lege ferenda -näkökulmasta tehdyt suositukset.

2 SYYTENEUVOTTELUA JA JÄRJESTÄYTYNYTTÄ RIKOLLISUUTTA KOSKEVAN LAINSÄÄDÄNNÖN KEHITYS

2.1 Syyteneuvottelun funktio

Yksinkertaisimmillaan ilmaistuna syyteneuvottelussa on kyse syyttäjän ja vastaajan²⁴ välisestä neuvottelusta, jossa syyteneuvottelun edellytysten täytyessä vastaaja tunnustaa rikoksen tai rikoksia ja vastineeksi syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä säännellyn lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti. Esitutkintaa voidaan myös rajoittaa tunnustuksen perusteella tai syyttäjä voi jättää syyttämättä osasta rikoksia.²⁵ Varsinaiseen tuomioesitykseen ja tunnustamisoikeudenkäyntiin johtavan syyteneuvottelun lisäksi on olemassa niin sanottu tunnustamismenettely, jonka tuloksena voi yhtä lailla olla alennussitoumus ja toimenpiteistä luopuminen, mutta joka johtaa tuomioesityksen ja tunnustamisoikeudenkäynnin sijaan tavanomaiseen haastehakemukseen ja pääkäsitteilyyn. Tunnustamismenettelyn seurauksena syyttäjä tekee tavallisen haastehakemuksen, mutta se voi sisältää rikoslain 6 luvun 8 a §:n alennussitoumuksen, vaikka asia käsitellään täysimääräisessä pääkäsitteilyssä.²⁶

Syyteneuvottelun ensisijaisena tarkoituksena on saada aikaan kustannussäästöjä. Syyteneuvottelulainsäädännön syntymiseen on erityisesti vaikuttanut se, etteivät poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten kokonaisresurssit nykyisellään enää riitä alati kasvavien rikosmäärien käsittelemiseen.²⁷ Viranomaisen tulisi saada kohdentaa niukkoja resurssejaan niin, että asian selvittämiseen käytettävät aika- ja työmäärät olisivat asianmukaisessa suhteessa rikosvastuun toteuttamiseen nähden. Esitutkinnassa voimavaroja vievät erityisesti laajat ja monimutkaiset talousrikokset, jotka ulottuvat usein myös kansallisten rajojen ulkopuolelle.²⁸ Tällaisten kokonaisuuksien tutkiminen on pitkäkestoista, minkä jälkeen myös syyteharkinta ja oikeudenkäynti vievät aikaa aiheuttaen koko rikosprosessin kokonaiskeston liiallista pitkittymistä.

²⁴ Tässä tutkimuksessa käytetään jatkossa yksinkertaisuuden vuoksi sanaa ”vastaaja” tarkoittaessa myös esitutkintavaiheen epäiltyä tai syyttämisen nostamisen jälkeen syytettyä, vaikka vastaaja on nimenomaan oikeudenkäynnin asianosaista koskeva nimike.

²⁵ HE 58/2013 vp.

²⁶ OMML 2023:16 Rikosprosessin sujuvoittamistyöryhmä on todennut, että selkeyden vuoksi tuomioesitykseen päättyvä syyteneuvottelumenettely ja normaaliin haastehakemukseen päättyvä tunnustamismenettely voitaisiin yhdistää yhdeksi menettelyksi. Ks. myös. Vajus-Anttila 2022, s. 149.

²⁷ Ks. esim. Koponen 2012, s. 60-61. Resurssipula on aikaisemmin näkynyt rikosprosessilainsäädännön kehityksessä muun muassa poissaolokäsittelyn ja kirjallisen menettelyn säätämisen myötä. Ks. myös Leppiniemi DL 1/2010, s. 2.

²⁸ Talousrikosten nopeampaan käsittelyyn on jo aikaisemmin pohdittu monenlaisia ratkaisuja, kuten todistustaakan kääntämistä. Riitta Leppiniemi (pääkirjoitus, DL 2010 s. 2) on todennut, että syyteneuvottelujärjestelmä sopii talousrikosasioihin. Niissä rangaistusta usein joka tapauksessa joudutaan alentamaan liian pitkän käsittelyn perusteella.

Oikeudenkäynnin joutuisuuden vaatimus, toisin sanoen oikeudenkäynnin kohtuullinen kesto, on osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja se sisältyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen (63/1999, EIS) 6 artiklaan. Myös Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (8/1976, KP-sopimus) mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus saada asiansa käsiteltyksi ilman kohtuutonta viivytystä (14.3 c art.). Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja oikeudenkäynnin joutuisuuden vaatimus on turvattu lisäksi perusoikeutena Suomen perustuslain (731/1999, PL) 21 §:ssä. Sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa (PL 21.1 §). Suomi on saanut useita langettavia tuomioita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT) oikeudenkäyntien pitkästä kestosta ja suurin osa ratkaisuksista on koskenut nimenomaan rikosoikeudenkäyntejä,²⁹ joten lainsäätäjällä on ollut paine ryhtyä toimiin asian korjaamiseksi. Syyteneuvottelulainsäädännön lisäksi kansallisesti on säädetty myös laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (362/2009, HyvitysL) sen varalta, että asianosaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on viivästynyt.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan *Natsvlishvili and Togodnize v. Georgia* 8.9.2014 ottanut kantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiin syyteneuvottelussa. Tuomioistuin on todennut, että syyteneuvottelujärjestelmä ei ole vastoin Euroopan ihmisoikeussopimusta, jos vastaajan vähimmäisoikeudet menettelyssä turvataan ja vastaaja tunnustaessaan luopuu tietoisesti ja vapaaehtoisesti oikeudestaan suulliseen käsittelyyn ja tavanomaiseen muutoksenhakuoikeuteensa. Vastaajan vähimmäisoikeuksista syyteneuvottelumenettelyssä EIT on lausunut, että vastaajalla on oltava tunnustaessaan tieto esitutkinta-aineistosta, oikeus avustajaan koko menettelyn ajan, ja että vastaajalle on kerrottu hänen oikeuksistaan ja menettelyn vaikutuksista niihin. Lisäksi edellytetään muun muassa, ettei vastaajaa ole viranomaisten toimesta painostettu tunnustuksen antamiseen, vastaajan syyllisyydestä on tunnustuksen lisäksi muutakin näyttöä, menettelyyn liittyy oikeudellinen kontrolli ja että tuomioon on muutoksenhakuoikeus. Suomalainen syyteneuvottelulainsäädäntö täyttää Euroopan ihmisoikeussopimuksen edellyttämät vaatimukset hyväksyttävästi, mutta edellytysten täyttämisen sisältää vastapainona monia kysymyksiä liittyen oikeudenkäynnin muihin osallisiin ja ylipäänsä koko menettelyn käytön kannattavuuteen.

²⁹ HE 58/2013 vp, s. 9. Ks. esimerkiksi EIT:n tapaukset *Uoti v. Suomi* (2007), *Vilho Eskelinen ym. v. Suomi* (2007), *Sorvisto v. Suomi* (2009), *Mariapori v. Suomi* (2010) ja *Niskasaari ym. v. Suomi* (2010).

2.1.1 Syyteneuvottelun suhde oikeustavoitteisiin ja -periaatteisiin

Syyteneuvottelun päätavoite on kustannusten säästö. Rikosprosessin³⁰ tulisi edetä mahdollisimman joutuisasti ja kustannustehokkaasti niin, että asianosaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin turvataan. Syyteneuvottelumenettelyn tavoitteena on nimenomaan rikosprosessin keventäminen verrattuna täysimittaiseen oikeudenkäyntimenettelyyn niin, että ainoastaan tarpeelliset prosessitoimet suoritetaan.³¹ Tuolloin prosessi nopeutuu ja viranomaisten resursseja vapautuu ja ne saadaan kohdennettua tarkoituksenmukaisesti ja näin ollen prosessiekonomia toteutuu. Oikeusvarmuus, halpuus ja nopeus ovat kaikki prosessitavoitteita ja on selvää, että ne ovat aina osittain ristiriidassa keskenään. Prosessi ei voi olla yhtä aikaa varma, nopea ja halpa, vaan jonkun tavoitteen täysimääräisen toteutumisen osalta on välttämätöntä joustaa.³² Syyteneuvottelumenettely edistää erityisesti kahta näistä tavoitteista, nopeutta ja halpuutta, mutta oikeusvarmuuden osalta on esitetty huoli sen riittävästä toteutumisesta.³³ Rikosasiassa ideaalisena tavoitteena on perinteisesti pidetty aineellisen totuuden selvittämistä, eli mitä asiassa on todella tapahtunut, ja kuka oikeasti on toiminut rikoksen tekijänä.³⁴ Periaatteessa tämä on kuitenkin mahdotonta, joten oikeudenkäynnissä joudutaan *tyytymään* prosessuaaliseen totuuteen.³⁵ Käytännössä siis – esitetystä huolesta riippumatta - syyteneuvottelu edistää oikeusvarmuutta siinä missä täysimittainenkin rikosprosessi, mutta kun kyseessä on järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä rikos on huomioitava mahdollisuus, että rikosoikeudellinen vastuu pyritään rikollisorganisaation toimesta vierittämään esimerkiksi bulvaanin kannettavaksi. Tuolloin tulee pohdittavaksi, toteutuuko asiassa edes prosessuaalisen totuus tai lähinnä, onko tunnustamisoikeudenkäynnissä ”luotu totuus” totuus lainkaan. Tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta käsitellään tarkemmin tutkimuksen luvussa 4.

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa syyteneuvottelumenettelyä on pääsääntöisesti lähestytty nimenomaan vastaajan oikeusturvan ja itsekriminointisuojaan sekä asianomistajan aseman turvaamisen näkökulmasta.³⁶ *Tapani ja Tolvanen* ovat esittäneen, että ajan henki on ollut sen korostaminen, ettei vastaajan *tarvitse* tehdä tai kertoa mitään³⁷, vaikka asetelmaa tulisi muuttaa siihen suuntaan, mihin

³⁰ Rikosprosessilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa esitutkintaa, syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä tuomioistuimessa.

³¹ Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti nähdään rikosprosessissa vaihtoehtoisena menettelynä perinteiselle täysimittaiselle rikosprosessille.

³² Vuorenää 2023, s. 66

³³ Tolvasen mukaan aineelliseen totuuteen pyrkimistä ei enää oikeuskirjallisuudessa hyväksytä rikosprosessin tavoitteeksi ilman kritiikkiä. Tolvanen 2001, s. 409.

³⁴ Vuorenää ym. 2021, s. 118. Aineellisesta ja prosessuaalisesta totuudesta lisää esim. Virolainen – Pölönen 2003, s. 171-175; Tolvanen 2001, s. 409; Pölönen 2003, s. 21.

³⁵ OM 6/2020, s. 17.

³⁶ Ks. Tuula Linna – Puntarissa plea bargaining – vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja, 2010. Ks. myös Tapanila, Antti: Itsekriminointisuoja ja syyteneuvottelu teoksessa Itsekriminointisuoja 2019

³⁷ Itsekriminointisuoja laajasti Tapanila 2019.

vastaajalla on *oikeus*.³⁸ Vastaajalla on aina oikeus *sovittaa* rikoksensa³⁹ myötävaikuttamalla asiansa selvittämiseen. Tällainen vastaajan vastuunkanto on korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä katsottu myönteiseksi ja palkittavaksi ja tämä ajatus sisältyy myös syyteneuvottelun perimmäiseen tarkoitukseen.⁴⁰

Syyteneuvottelu, jossa syyttäjät ja vastaajat neuvottelevat syytteestä, on menettelynä lähes vastakohta perinteisesti rikosprosessissa noudatetulle virallisperiaatteelle. Virallisperiaatteen mukaan oikeusprosessin kohteesta ja oikeudenkäynnin kulusta määrääminen kuuluu viranomaisille ja oikeudenkäynnin alettua tuomioistuimelle.⁴¹ Rikosprosessissa virallisperiaate tarkoittaa, ettei syyttäjä voi lähtökohtaisesti sopia juttua epäillyn kanssa. Virallisperiaatteen korostunut asema johtuu siitä, että rikosasiassa tulee aina pyrkiä aineellisesti oikeaan⁴² tulokseen riippumatta syytetyn omista prosessitoimista. Tuomion pitää perustua jutun aineellisesti oikeisiin faktatietoihin, joten vastaajaa ei lähtökohtaisesti voida tuomita rangaistukseen pelkästään tunnustuksen perusteella. Poikkeuksena tästä ovat kaikista lievimmät rikokset.⁴³ Virallisperiaate on läheisessä yhteydessä siis myös muihin oikeusperiaatteisiin, kuten syyttömyysolettamaan, jota on aina pidetty Suomessa erityisen tärkeänä periaatteena.⁴⁴ Yleisesti syyteneuvottelun taustalla nähdään ainoastaan yhteiskunnan hyötynäkökulma, mutta näkökulmaa tulisi näkemykseni mukaan laajentaa koskemaan laajemmalti kaikkia rikosprosessin osapuolia. Kun vastaaja edesauttaa asian selvittämistä tunnustamalla ja säästää näin yhteiskunnan resursseja, saa vastaaja vastineeksi teostaan normaalia lievemmän rangaistuksen, joten myös vastaaja hyötyy. Syyteneuvottelumenettely on eittämättä rikkonut oikeusjärjestyksen perinteitä, mutta toimivan oikeusjärjestyksen tuleekin kehittyä yhteiskunnan ja rikollisuuden kehityksen mukana, jotta rikosprosessi pysyy tehokkaana.

2.1.2 Syyteneuvottelu kansainvälinen tausta

Syyteneuvottelu tunnetaan kansainvälisesti nimellä *plea bargain*. *Plea bargain* -menettelyn juuret ovat Yhdysvalloista ja syyteneuvottelun katsottiin pitkään kuuluvaksi vain osaksi angloamerikkalaisia

³⁸ Tapani – Tolvanen 2015, s. 236.

³⁹ Enemmän rangaistuksen sovitussajattelusta Vuorenpää 2007, s. 17 ; Ks. myös Tolvanen 2009, s. 365-366

⁴⁰ Esim. KKO 2023:19 tuorein ratkaisu rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan lieventämisperusteen soveltamisesta.

⁴¹ Ks. virallisperiaatteesta esim. Virolainen – Pölönen 2003, s. 405-406 ja Oikarainen 2012, s. 744.

⁴² Rikosprosessin tärkeimpinä funktioina on perinteisesti pidetty rikosvastuun toteuttamista, oikeusturvafunktiota ja aineellisen totuuden toteutumista, mutta rikosprosessissa on alettu lähestyä tilaa, jossa tavoitteeksi hyväksytään prosessuaalinen totuus. Aineellisen totuuden suhteesta syyteneuvotteluun on pohdittu pro gradu -tutkielmassa Janette Tervonen: Syyteneuvottelusääntelyn ongelmakohdat. Itä-Suomen yliopisto 2020.

⁴³ HE 58/2013 vp, s.13

⁴⁴ Jokela 2018, s. 26. Ks. virallisperiaatteesta myös Vuorenpää 2023 s. 135-136, Jokela I s. 167-168.

common law -oikeusjärjestelmiä. Euroopassa plea bargain oli aluksi käytössä vain eurooppalaisissa common law -valtioissa, kuten Englannissa ja Walesissa, mutta vähitellen se alkoi leviää myös muualle Eurooppaan.⁴⁵ Kansainvälisesti plea bargaining -termi käsittää kolme eri tyylistä menettelyä: charge-bargaining, sentence-bargaining sekä niin sanottu kruununtodistajajärjestelmä. Ensiksi mainittu tarkoittaa, että syyttäjä jättää tunnustusta vastaan osan teoista syytteen ulkopuolelle, tai syyttää lievemmästä rikoksesta, kun taas sentence-bargaining perustuu rangaistusvaatimuksesta käytävään neuvotteluun.⁴⁶ Kruununtodistajajärjestelmä on muunnelma tai sekoitus kahdesta edellisestä, koska siinä periaatteena on tietolähteen⁴⁷ kanssa tehty yhteistyö, jolloin voidaan soveltaa joko charge bargaining tai sentence bargaining -menettelyitä.⁴⁸ Kruununtodistajajärjestelmä on tunnetusti käytössä lähinnä Yhdysvalloissa.

Nykyään syyteneuvottelumenettely on Euroopassa käytössä useissa valtioissa, vaikka syyteneuvottelulainsäädännön sisältö vaihtelee maittain laajaltikin. Syytteestä on mahdollista sopia ainakin Virossa⁴⁹, Ranskassa, Saksassa⁵⁰, Italiassa, Hollannissa ja Puolassa. Myös Norjassa ja Tanskassa on käytössä erityinen menettely tunnustettuihin rikosasioihin ja niitä voidaan pitää myös eräänlaisina plea bargain-järjestelminä. Lähinaapureista Venäjällä syytteestä sopiminen on mahdollinen, mutta ruotsalaisessa oikeusjärjestelmässä sitä ei ole käytössä.⁵¹ Tässä tutkimuksessa ei ole ollut mahdollista tehdä oikeusvertailevaa osiota menettelyjen eroavaisuuksista, mutta lyhyesti voidaan todeta, että yhteistä menettelyn käyttöönotolle kaikissa valtioissa ovat aina olleet prosessiekonomiset syyt.

Eroja valtioiden välillä ilmenee menettelytavan lisäksi myös syyttäjän ja tuomioistuimen rooleissa. Yleisesti ottaen syyteneuvottelussa syyttäjän rooli on korostunut, kun taas tuomioistuimen rooli on vaihtunut enemmän asiaa johtavasta instituutiosta rangaistuksia tai sopimuksia vahvistavaksi lainkäyttöelimeksi. Kun Suomessa alettiin säätää syyteneuvottelua koskevaa lainsäädäntöä, oli selvää,

⁴⁵ Oikarainen 2012, s. 751-754. Ks. Plea bargainingia on laajasti käsitellyt oikeusvertailevasta näkökulmasta Oikaraisen pro-gradu tutkielmassaan Plea bargaining – oikeusvertaileva tutkimus syytteestä sopimisesta ja sen soveltumisesta suomalaisen rikosprosessiin. Lapin yliopisto 2008. Julkaistu Edilexissä 18.2.2009. Ks. kooste eri maiden järjestelmistä Oikeusministeriö: Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen. Mietintöjä ja lausuntoja 26/2012, s. 28–34. Lisäksi aiheesta on kirjoitettu Linna, Tuula: Rikosvastuun huojennus – suomalainen plea bargaining hakee muotoaan. Teoksessa Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopisto. Porvoo 2012, s. 131–134.

⁴⁶ Oikarainen 2009, s. 15.

⁴⁷ Oikeuskirjallisuudessa on käytetty laajalta käsitettä *vasikka*, mutta allekirjoittaneen näkemyksen mukaan soveliaampi termi on *tietolähde*.

⁴⁸ Lauri 2010, s. 26 ja Oikarainen 2009, s. 15-16

⁴⁹ Oikarainen 2009, s. 48-19, Harakka 2016, s. 31-32, Linna 2012, s. 131-134.

⁵⁰ Saksassa on käytössä ns. ehdollinen syyttämättä jättäminen, jossa toimenpiteistaluopumisen ehtona on epäillyn suoritus yleishyödylliseen rahastoon tai uhrirahastoon. Tapani – Tolvanen 2015, s. 230, Oikarainen 2009, s. 50-52 ja Linna 2010, s. 203-205.

⁵¹ Harakka 2016, s. 31

ettei tuomioistuimen kontrollista haluttu juurikaan tinkiä. Suomessa syyteneuvottelujen aloitevalta on syyttäjällä, mutta tuomioistuimelle on jätetty harkintavaltaa sekä rangaistuksen mittaamisessa että prosessin edellytysten harkinnassa.⁵² Myös muissa Euroopan maissa syyttäjän rooli on selvästi heikompi kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, vaikka esimerkiksi Virossa syyttäjällä onkin merkittävä rooli syytteestä sopimisessa.⁵³ Esitutinnan aikana aloitetun syyteneuvottelun osalta on Suomessa myös tutkinnanjohtajalla esitutkintaviranomaisena olennainen rooli.

2.1.3 Kansallinen lainsäädäntö

Suomessa syyteneuvottelumenettelyn käyttöönottoa koskeva valmistelu aloitettiin vuonna 2009. Suomalaiselle oli annettu oikeudenkäyntien pitkästä kestosta useampi EIT:n langettava tuomio, joten rikosprosessin tehostaminen nousi keskeiseksi tavoitteeksi. Oikeusministeriö antoi eduskunnan perustuslakivaliokunnalle oikeudenkäynnin viivästymistä (14.10.2009, OM 77/03/2009) koskevan selvityksen, minkä jälkeen ministeriössä perustettiin työryhmä selvittämään ja tarkastelemaan erilaisia syytteestä sopimisen muotoja sekä pohtimaan, missä määrin ne soveltuisivat suomalaisen rikosoikeushoidon järjestelmään.⁵⁴ Työryhmä laati syytteestä sopimista eli plea bargainia käsittelevän arviomission⁵⁵, josta pyydettiin lausuntoa useilta viranomaiselta. Yli puolet lausunnoista suhtautui kielteisesti syytteestä sopimiseen, mutta noin viidesosa lausunnoista suhtautui myönteisesti erityisesti vaikeasti selvitettävien tai tutkinnallisesti aikaa vievien rikosasioiden soveltuvuudesta syyteneuvotteluun.⁵⁶

Syyteneuvottelua käsiteltiin oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön asettamassa työryhmässä sekä oikeusministeriön asettamassa jatkotyöryhmässä.⁵⁷ Työryhmät ehdottivat rikosvastuun huojoentamiseksi kahdenlaista järjestelmää.⁵⁸ Ensimmäinen vaihtoehto oli se, että vastaajan tunnustaessa esitutkintaa tai syytettä rajattaisiin (yleensä päärikokseen) ja samalla syyttäjä antaisi sitoumuksen, jonka mukaan hän vaatii rangaistusta lievennetyn asteikon mukaisesta (ehd. ETL 3:10a ja ROL 1:8.2). Toinen vaihtoehto oli syyttäjän ja epäillyn/vastaajan tekemä tuomioesitys. Siinä tekijä tunnustaisi

⁵² Sahavirta 2016, s. 386.

⁵³ Oikarinen 2009, s. 46-53. Eurooppalaisista plea bargaining -järjestelmistä ja niiden eroista amerikkalaiseen menettelyyn on kooste kirjoituksessa Thaman EJCL 2007 s. 19-50. Ks. myös Linna 2010, s. 197-200, plea bargaining Euroopassa.

⁵⁴ OMML 87/2010, s. 33-35.

⁵⁵ OMML 47/2010, työryhmämuistio 10.3.2011, OM 1/69/2011.

⁵⁶ OMML 47/2010, s. 9- 12. Suhtautumisesta plea bargaining -menettelyä kohtaan 2000-luvulla on kirjoittanut Oikarinen 2012, s. 744-747.

⁵⁷ HE 58/2013 vp, s. 4

⁵⁸ Myös Linna on käyttänyt artikkelissaan Rikosvastuun huojennus – suomalainen plea bargaining hakee mutoaan rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisen rajoittamisesta yleiskäsitettä rikosvastuuhuojennus. Rikosoikeudellisen vastuun huojentamiseen on kaksi pääasiallista keino: vastuun rajaaminen ja lieventäminen. Rajaaminen tarkoittaa, että jokin teko tai joitakin tekoja jätetään rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle ja lieventäminen sitä, että teosta kyllä seuraa rikosoikeudellinen vastuu, mutta normaalirangaistusta lievempänä. Ks. aiheesta lisää Linna 2012, s. 118-

rikoksen ja syyttäjän sitoutuksi vaatimaan rangaistusta lievennetyn asteikon mukaisesti (ehd. ROL 1:10). Tuomioesitys käsiteltäisiin epäillyn tai vastaajan sekä asianomistajan suostumuksella tuomioistuimessa tavallista oikeudenkäyntiä kevyemmässä tunnustamisoikeudenkäynnissä.⁵⁹ Asiasta annettiin hallituksen esitys (HE 58/2013 vp), joka johti lakimuutokseen vuonna 2015.⁶⁰

Uutta menettelyä⁶¹ koskevat säännökset asetettiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8-12 §:iin ja 5b lukuun, rikoslain 6 luvun 8a §:ään ja 8 luvun 3a §:ään sekä esitutkintalain 3 luvun 10a §:ään. Suomessa omaksutussa järjestelmässä on lähinnä kysymys rangaistuksen alentamisesta tunnustuksen perusteella ja kevennetystä menettelystä tuomioistuimessa. Menettelyssä on kolme vaihetta: syyteneuvottelu, tuomioesityksen tekeminen ja tunnustamisoikeudenkäynti.⁶² Hallituksen esitykseen kirjattiin, että syyteneuvottelua voitaisiin soveltaa noin 500 rikosasiaan vuodessa.⁶³ *Tapani ja Tolvanen* pitivät tavoitetta pienenä⁶⁴, mutta tilastojen mukaan tuostakin tavoitteesta on jääty kauas. Vuosina 2015-2019 tunnustamisoikeudenkäynneissä käräjäoikeuksissa ratkaistiin yhteensä ainoastaan 168 asiaa.⁶⁵ Pääosa näistä rikoksista käsiteltiin Helsingin käräjäoikeudessa ja suurin osa koski talousrikoksia. Syyteneuvottelulainsäädäntö valmisteltiin ja säädettiin nopealla aikataululla ja tämä oletettavasti näkyy menettelytavan käytännön soveltamisessa.⁶⁶ Syyteneuvottelulainsäädännön kehitystyö on edelleen käynnissä ja se lukeutuu myös Petteri Orpon hallitusohjelmaan.⁶⁷ Oikeusministeriö on asettanut vuonna 2023 työryhmän arvioimaan syyteneuvottelun käyttöalan laajentamista rikosprosessin nopeuttamiseksi ja sujuvoittamaksi. Syyteneuvottelun käytön vähäisyyteen arvioidaan vaikuttavan muun muassa menettelyn soveltamisalaa koskevat säännökset, asianomistajan suostumuksen vaatimus sekä tunnustuksen peruuttamisen mahdollisuus missä prosessin vaiheessa tahansa.

⁵⁹ OMML 26/2012. Aiheesta tiivistetysti kirjoittanut Linna 2012, s. 126-130.

⁶⁰ PeVL 7/2014 vp ja LaVM 5/2014 vp.

⁶¹ Syyteneuvottelua koskeva lainsäädäntö sisältää säännökset syyteneuvottelusta, tuomioesityksen tekemisestä sekä tunnustamisoikeudenkäynnistä. Ks. syyteneuvottelusta yksityiskohtaisesti esim. Helenius – Linna 2021 s. 721 ss.

⁶² Tapani – Tolvanen 2015, s. 231.

⁶³ HE 58/2013 vp, s. 17.

⁶⁴ Tapani – Tolvanen 2015, s. 238.

⁶⁵ Tihilä 2020, s. 64-67. Tihilä on pro gradu -tutkielmassaan hyödyntänyt Oikeusministeriöstä saatuja tilastotietoja, jotka käsittelevät tunnustamisoikeudenkäynneissä ratkaistuja asioita vuosina 2015-2019. VKST ja Poliisihallitus ovat ilmoittaneet, ettei esitutkinnan rajoittamisesta tunnustuksen perusteella tai syyttämättä jättämispäätöksistä ole saatavissa tilastoja. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo) toteutti vuoden 2017 aikana viranomaisaineiston pohjalta selvityksen vuosina 2015–2016 käydyistä syyteneuvotteluista ja tunnustamisoikeudenkäynneistä ((Selvitysmuistio 30.11.2017 ”Syyteneuvottelulainsäädännön toteutuminen Suomessa vuosina 2015–2016”). Krimon tutkimuksen mukaan syyteneuvottelua on käytetty odotettua vähemmän ja näin ollen myös kustannussäästöt eivät ole yltäneet toivotulle tasolle.

⁶⁶ Syyteneuvottelun kehittämisehdotuksia on arvioitu rikosketjun Lean-hankkeessa laaditussa selvityshenkilön raportissa (oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:6), esitutkintayhteistyön toimivuutta selvittäneessä raportissa (oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:21), rikosprosessin tehostamista koskevassa työryhmän mietinnössä (oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14) sekä rikosprosessin sujuvoittamista koskevassa työryhmän muistiossa (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:16).

⁶⁷ OM064:00/2023.

Oikeuskäytännössä on ilmennyt kysymyksiä, joihin ei suoraan löydy vastausta syyteneuvottelulainsäädännöstä tai sen esitöistä ja esimerkiksi järjestäytynyttä rikollisuutta ei esitöissä ole mainittu lainkaan. Toivottavaa on, että nykyisellään toimiva työryhmä lähestyy syyteneuvottelun haasteita laajemmaltikin kuin pelkästään sen soveltamisalan laajentamisen näkökulmasta. Työryhmän on tarkoitus valmistella ehdotukset tarvittaviksi lainsäädäntömuutoksiksi hallituksen esityksen muotoon ja tehdä myös muita syyteneuvottelua koskevia ehdotuksia esitutkintaviranomaisten, syyttäjälaitoksen sekä tuomioistuinten käytäntöjen ja menettelytapojen kehittämiseksi. Nykyisellään menettely ei tuota tavoiteltuja hyötyjä, joten muutoksia on tultava.

2.2 Järjestäytyneen rikollisuuden sääntelypohja

Järjestäytyneen rikollisuuden osalta sääntelyä on ollut jo useita vuosikymmeniä⁶⁸ ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi on ryhdytty moniin lainsäädännöllisiin toimiin niin Euroopan sisällä kuin muutoinkin kansainvälisesti.⁶⁹ Järjestäytynyt rikollisuus on moniulotteinen rikollisuuteen liittyvä ilmiö, mutta tästä huolimatta sille ei ole muodostunut yksiselitteistä määritelmää, mikä osaltaan on vaikeuttanut lainsäädännön yhtenäistämistä sekä jo olemassa olevan sääntelyn soveltamista oikeuskäytännössä. Järjestäytynyt rikollisuus moninaistuu sekä kehittyy alati, joten lainsäädännöllä tulisi pystyä vastaamaan järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan tehokkaasti. Aikaisemmin kyse oli paljolti rakenteeltaan hierarkkisista ja näkyvistä ”liivijengeistä”, mutta nykyisin rikollisryhmien rakenteet ovat yhä useammin monimutkaisia verkostoja, jotka muuntautuvat nopeasti tarpeiden mukaan ja tapauskohtaisesti. Rikoskokonaisuudet ovat kansainvälisiä, rikollisorganisaatiot vaikeasti tunnistettavia ja rikollisuus laaja-alaista, joten oikeudellista kriteeristöä on ollut haastavaa soveltaa.⁷⁰

2.2.1 Kansainvälinen oikeus

Vaikka järjestäytynyttä rikollisuutta koskevaa lainsäädäntöä on kehitetty ja uudistettu, on sitä käsittelevien kansainvälisten sopimusten joukko edelleen varsin epäyhtenäinen. Vuonna 2000 laadittiin laajin maailmanlaajuinen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus eli Palermon sopimus (SopS 18/2004),⁷¹ jonka tarkoituksena on ollut edistää yhteistyötä

⁶⁸ Suomessa järjestäytynyt rikollisuus on ollut rangaistuksen koventamisperuste jo 1970-luvulta lähtien. Vuonna 1989 G7 maat perustivat rahanpesun vastaisen toimintaryhmän (Financial Action Task Force, FATF). Vuotta aikaisemmin Wienissä tehtiin Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus laitonta huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden kauppaa vastaan.

⁶⁹ HE 263/2014 vp, s. 18.

⁷⁰ Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta -käsikirja 2019, s. 5.

⁷¹ HE 263/2014 vp, s. 4-5.

kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi ja vastustamiseksi tehokkaammin.⁷² Suomessa Palermon sopimus saatettiin voimaan vuonna 2004 blankettilailla (1371/2003). Palermon sopimukseen liittymisen myötä kansallinen rikoslakimme muutettiin vastaamaan Palermon sopimuksen sopimusvelvoitteita, mutta muutoksista huolimatta erityisesti järjestäytyntä rikollisryhmää koskeva määritelmä jäi epätäsmälliseksi ja liian tarkkarajaiseksi.⁷³

Palermon sopimus sisältää keskeisiä määritelmiä järjestäytyneestä rikollisryhmästä, ryhmän jäsenyydestä ja sen toimintaan osallistumisesta. Palermon sopimuksen 2 artiklan a kohdan mukaan *järjestäytynyt rikollisryhmä tarkoittaa sellaista kolmen tai useamman henkilön muodostamaa rakenteeltaan jäsentynyttä ryhmää, joka on ollut olemassa jonkin aikaa ja jonka tarkoituksena on tehdä yksi tai useampi vakava rikos tai yleissopimuksen mukaisesti rangaistavaksi säädetty teko välittömän tai välillisen taloudellisen tai muun aineellisen hyödyn saamiseksi*.⁷⁴ Palermon sopimus globaalina sopimuksena kattaa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan eri ulottuvuudet varsin laajasti. Sopimuksen artiklojen väljät sanamuodot ovat kuitenkin olleet omiaan luomaan valtioille laajaa harkintavaltaa sopimusvelvoitteiden voimaansaattamisessa kansallisesti, mikä osaltaan on hajauttanut järjestäytyntä rikollisuutta koskevaa sääntelyä entisestään.⁷⁵ Väljät ja laajaa harkintavaltaa luovat säännökset eivät luo yhtenäisyyttä eri oikeusjärjestelmien välille, vaan päinvastoin piilee riski, että rikollisryhmät voivat käyttää lainsäädännön epätäsmällisyyttä toiminnassaan hyväkseen.

2.2.2 EU-oikeus

Euroopan unionin piirissä on laadittu useita sopimuksia jäsenmaiden rikosoikeudellisen yhteistyön edistämiseksi ja yksi tärkeimmistä on yleissopimus Euroopan poliisiviraston (Europol) perustamisesta (EYVL C 316). Europolin toimialaa on sittemmin laajennettu koskemaan erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden sekä kansainvälisten terrorismirikosten torjumista.⁷⁶ Europol julkaisee muun muassa uhka-arvioita vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi sekä toimintalinjojen kehittämiseksi (SOCTA, Serious and Organised Crime Threat Assessment).⁷⁷

⁷² Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:27, s. 6.

⁷³ Nuotio 2009, s. 1162.

⁷⁴ HE 263/2004 vp, s. 15.

⁷⁵ Palo 2010, s. 78.

⁷⁶ HE 32/2003 vp, s. 5.

⁷⁷ Euroopan unionin neuvosto, Järjestäytyneen ja vakavan kansainvälisen rikollisuuden torjuntaa koskeva EU:n toimintapoliittinen sykli, 2014, s. 3.

EU antoi vuonna 1998 rikollisjärjestön toimintaan osallistumista koskevan yhteisen toiminnan, jonka keskeisimpänä osuutena voidaan pitää järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevaa kriminalisointi- ja yhteistoimintavelvoitetta. Yhteinen toiminta antoi jäsenvaltioille mahdollisuuden valita kahdesta kriminalisointivaihtoehdosta toisen.⁷⁸ Yhteinen toiminta 98/733/YOS on sittemmin korvattu järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta 24.10.2008 annetulla Euroopan unionin neuvoston puitepäätöksellä 2008/841/YOS.⁷⁹ Puitepäätöksellä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta on kriminalisoitu rikollisjärjestöön osallistumiseen liittyvät rikokset ja pyritty yhtenäistämään jäsenvaltioiden välistä lainsäädäntöä.⁸⁰

Palermion sopimuksen sekä puitepäätöksen lisäksi järjestäytynyt rikollisuus on määritelty EU:n neuvoston päätöksessä 6204/2/97 ENFOPOL 35 REV 2 11 EU-kriteerin avulla, joista neljä on pakollisia ja lopuista seitsemästä kahden tulee täytyä, jotta kyseessä katsottaisiin olevan järjestäytynyt rikollisryhmä.⁸¹ Nämä niin sanotut ENFOPOL-kriteerit eivät ole oikeudellisesti sitovia, vaan ne on tarkoitettu yhtenäistämään lainvalvontaviranomaisten toimintatapoja.⁸²

Euroopan unioni on toiminut edelläkävijänä järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen lainsäädännön kehittämistyössä sekä siihen liittyvän yhteiskuntapoliittisen keskustelun avaajana, mutta valitettavasti työssä ei ole täysin onnistuttu. Ensisijaisena ajatuksena on ollut yhtenäistää järjestäytynyttä rikollisuutta koskevaa käsitteistöä, mutta lopputuloksena määritelmät ovat sekoittuneet keskenään eikä lainkäytössä ole onnistuttu helposti löytämään kriteeristöä, joka olisi myös oikeudellisesti sitova. Kehitystyö jatkuu edelleen ja tahtotila järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi on vahva. EU:n komissio hyväksyi vuonna 2021 Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevan EU:n strategian, jossa neljän nimenomaisen painopisteen avulla pyritään helpottamaan ja yhtenäistämään järjestäytyneen rikollisuudentorjuntaa.⁸³

2.2.3 Rikoslain yhtenäistämisuudistus ja määritelmäsäännös

Rikoslaissa järjestäytynyttä rikollisuutta koskevia säännöksiä esiintyy kolmelaisia: yleisenä koventamisperusteena, eräiden rikosten kvalifointiperusteena ja rikostunnusmerkistön osana.⁸⁴ Vuonna 2015

⁷⁸ 98/733/YOS, EYVL L 351, 29.12.1998.

⁷⁹ 2008/841/YOS EUVL L 300/42 11.11.2008.

⁸⁰ Neuvoston puitepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta 2008/841/YOS, s. 1–4.

⁸¹ HE 263/2014 vp, s. 19.

⁸² Palo 2010, s. 37.

⁸³ Euroopan komissio: Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva EU:n strategia vuosiksi 2021–2025.

⁸⁴ HE 263/2014 vp, s. 3. Ks. myös HE 53/2006 vp.

rikoslakiin tehtiin kyseisten säännösten osalta niin sanottu yhtenäistämisuudistus, koska järjestäytyntä rikollisuutta koskevat säännökset koettiin epäyhtenäiseksi erityisesti käsitteellisten erojen, järjestäytymisen tarkoituksen sekä harjoitetun rikollisuuden luonteen vuoksi.⁸⁵

Yhtenäistämisuudistuksessa omaksuttiin järjestäytyntä rikollisuutta koskeva perusmääritelmä, joka vietiin rikoslain 6 luvun 5 §:n koventamisperusteiden 2 momenttiin. Määritelmäsäännös liittyy nyt kiinteästi rikoksen tekemiseen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa eli niin sanotun liigaperusteen soveltamisedellytyksiin.⁸⁶

2.2.3.1 Määritelmäsäännös

Vuoden 2015 lakiuudistuksen jälkeen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä löytyy rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentista:

”Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.”

Lain esitöiden perusteella järjestäytyneellä rikollisryhmällä on neljä peruspiirrettä, jotka koskevat seuraavia kriteereitä:⁸⁷

1. Koko
2. Kesto
3. Rakenne
4. Ryhmän toiminta ja tarkoitus – yhteistuumaisuus ja rikosten määrä, laatu ja tekoajankohta

Ryhmän tulee olla kooltaan vähintään kolme henkilöä, jotka ovat kaikki rikosoikeudellisen vastuuikärajan saavuttaneita. Tämä vaatimus on ehdoton ja kirjattu selkeästi lakiin.⁸⁸ Tietyn yksittäisen jäsenen jäsenyyden ei kuitenkaan tarvitse olla jatkuvaa, vaan ryhmän jäsenet voivat vaihdella eri ajankohtina ja eri rikosten osakokonaisuuksien suorittamisessa. Järjestäytynyt rikollisryhmä koostuu usein

⁸⁵ OMML 23/2014 ja LaVM 35/2014 vp s. 2.

⁸⁶ HE 263/2014 vp, s. 22.

⁸⁷ LaVM 35/2014, s. 1.

⁸⁸ HE 263/2014 vp, s. 31.

laajasta verkostosta, jossa yksittäisiä toimijoita tarvitaan erilaisiin tehtäviin kuten rahoittamaan, hankkimaan, kuljettamaan, luovuttamaan henkilötietojaan tai muutoin avustamaan ydinryhmän suunnitelmallista rikollista toimintaa. Talousrikollisuudessa ydinryhmät hyödyntävät usein myös erilaisia ulkopuolisia asiantuntijapalveluita maksimoidakseen taloudelliset voittonsa, jolloin kysymykseksi nousee, missä määrin kyseessä on itsenäinen rikoksen tekijä vai onko toimija osa järjestäytyneitä rikollisryhmää? ⁸⁹ Vaikka ryhmän kokoa koskeva vaatimus ensisilmäyksellä vaikuttaa yksinkertaiselta, aiheuttaa se kuitenkin tulkintaongelmia.

Ajallisen keston osalta joudutaan aina tekemään tapauskohtainen harkinta eikä rikollisryhmän toimintakokonaisuuden alkamiskohtaa useinkaan pystytä tarkasti osoittamaan. Lain esitöissä on todettu vuoden olevan jo vahva osoitus ryhmän olemassaolosta, kun taas viikkoja koossa ollut ryhmä ei vielä täytä kriteeriä. ⁹⁰ Järjestäytyneelle rikollisuudelle on ominaista, että rikokset tapahtuvat yleensä pitkällä tai epämääräisellä aikavälillä ja rikoksia tehdään useita, erilaisia ja ne myös linkittyvät ja sekoittuvat toisiinsa, joten käytännössä tarkan aikajanan osoittaminen rikosten ja jäsenistön osalta on vaikeaa. Ryhmän olemassaolon kestoa koskevan kriteerin toteennäyttäminenkin aiheuttaa ongelmia, koska tyypillisesti ryhmän jäsenistö vaihtuu usein, jolloin ei voida osoittaa mitään tarkkaa rikosten tekemisen alkukohtaa. Kestoajan osalta epävarmoissa tilanteissa järjestäytyneen rikollisryhmän muiden kriteerien täytymisen ja kokonaisarvostelun merkitys kasvaa. ⁹¹

Rikollisryhmän tulee olla myös rakenteeltaan jäsentynyt. ⁹² Erityisesti järjestäytyneen talousrikollisuuden osalta jäsenyisyyden ulkoisesti havaittavia tunnusmerkkejä ei välttämättä ole, vaan jäsenet ovat sijoittautuneet eri valtioihin, rikollisorganisaatioiden kokoonpano vaihtelee ja työnjako on eriytynyt laajalti. Kuten edellä *koko* kriteerin osalta tuotiin esiin, vaihtelevat tämän päivän rikollisorganisaatiot niin kooltaan kuin rakenteeltakin, joten rakenteeltaan jäsentyneen ryhmän tunnistaminen tai toteennäyttäminen aiheuttaa kiistatta haasteista. Yhtenäistämisuudistuksen säätämisen aikaan järjestäytynyt rikollisuus näyttäytyi Suomessa vielä pitkälti ”liivijengiläisinä”, joiden osalta yhteenliittymän ja jäsenistön määrittelemine oli helpompaa. Kymmenessä vuodessa järjestäytynyt rikollisuus on muuttunut ja kehittynyt ja nykyään järjestäytyneet rikollisorganisaatiot pyrkivät nimenomaan välttelemään kaikkia ulkoisesti havaittavia tunnuksia, ja ajatuksena on fragmentoida organisaation kuuluvat henkilöt laajalti niin laillisiin kuin laittomiinkin toimiin rikollisuuden peittelemiseksi.

⁸⁹ Palo 2010, s. 164.

⁹⁰ HE 263/2014 vp, s. 31.

⁹¹ Palo 2010, s. 166.

⁹² HE 263/2014 vp, s. 31.

Valitettavasti kansallinen lainsäädäntömme on tämän rakenteellisesti jäsentyneen yhteenliittymä - kriteerin osalta jo vanhentunut ja se osaltaan estää koko määritelmäsäännöksen soveltamista.

Neljäs peruskriteeri koskee ryhmän toimintaa ja tarkoitusta. Lain esitöiden mukaan niin sanotun relevanssikriteerin täytyminen edellyttää, että rikos on ryhmän hyväksymä, se on tehty ryhmän puolesta, hyväksi tai nimissä, rikos on tehty yhteistuumin ja että se on ryhmän toimintakokonaisuuden mukainen.⁹³ Järjestäytyneissä rikollisryhmissä käytetään usein eri toiminnoista vastaavia henkilöitä, jotka eivät välttämättä tunne koko kokonaisuutta eivätkä tiedä toistensa rikoksista. Yhteenliittymä muodostuu ydinryhmästä ja suunnitelluista rikoksista ja niihin osallistuvista henkilöistä tietävät vain ne henkilöt, joita asia välittömästi koskee, ja hekin vain siltä osin, mitä heidän on välttämätöntä tietää oman osuutensa suorittamiseksi.⁹⁴ Yhteistuumaisuuden ei voida vaatia ulottuvan koko ryhmän harjoittamaan rikolliseen toimintaan ja sen yksityiskohtiin, mutta pelkkä tietoisuus toisen tekemistä rikoksista ei kuitenkaan ole riittävää.⁹⁵ Yhteistuumaisuusvaatimuskriteerin täyttymättä jääminen aiheuttaa ongelmia koko säännöksen soveltamiselle.

Relevanssikriteerin täyttymisen osalta edellytyksenä edellä esitetyn lisäksi on myös se, että tehdyt rikokset ovat ryhmän toimintakokonaisuuden mukaisia. Tällä tarkoitetaan, että rikoksen tulee vastata rikollisryhmän rikollista toimintakokonaisuutta ja palvella selvästi tätä toimintakokonaisuutta.⁹⁶ Järjestäytyneiden rikollisryhmien tavoitteena on lähes aina mahdollisimman suuren taloudellisen hyödyn tuottaminen, joten lähtökohtaisesti tämän kriteerin täytyminen ei aiheuta ongelmia, vaan eri rikosten osalta voidaan suhteellisen helposti osoittaa taloudellisen hyödyn tavoite. Sen saavuttamiseksi ryhmä voi tehdä monenlaisia rikoksia, esimerkiksi talousrikollisuudessa saavutetulla rikoshyödyllä rahoitetaan sittemmin esim. suuria huumausaineiden maahantuloeria taikka pestään rahaa eri keinoin. Tällöin talousrikokset sekä huumausainerikokset kuuluvat ryhmän toimintakokonaisuuteen.

Kuten edellä on tuotu esiin, on määritelmäsäännöksen sisältämien kriteerien toteennäyttäminen haasteellista. Sen arvioimisessa tapauskohtaisesti, onko kyseessä järjestäytynyt rikollisryhmä, tulisi enenevässä määrin kiinnittää huomiota myös ryhmän toiminnassa tehtyjen ja tehtäväksi aiottujen rikosten määrään, laatuun ja tekoajankohtiin. Mitä lukuisampia, vakavampia ja tiheämmin tehtyjä tällaiset

⁹³ HE 263/2014 vp, s. 29.

⁹⁴ Palo 2010, s. 168.

⁹⁵ Palo 2010, s. 168.

⁹⁶ HE 263/2014 vp, s. 30.

rikokset ovat, sitä enemmän perusteita on katsoa, että kyseessä on säännöksessä tarkoitettu järjestäytynyt rikollisryhmä.⁹⁷

Järjestäytynyttä rikollisuutta koskevaa lainsäädäntöä on kritisoitu epäyhtenäiseksi – mitä se todetun tavoin onkin – mutta haasteita lisää määritelmäsäännöksen järjestäytynyttä rikollisryhmää koskevien edellytysten täyttymisen vaatimukset käytännön elämässä. Lain esityöt vaikuttavat antavan lainkäyttäjille laajan pelikentän kriteeristön soveltamisen osalta, mutta todellisuudessa neljän peruskriteerin toteennäyttäminen alati kehittyvien rikollisorganisaatioiden osalta on vaikeaa ja estää useimmissa tapauksissa liigaperusteen soveltamisen. Oman haasteensa järjestäytyneen rikollisryhmän määrittelemiseen ja tunnistamiseen aiheuttaa myös erilaisten rinnakkaisilmiöiden, kuten katujengien, asema suhteessa lain tarkoittamaan järjestäytyneeseen rikollisryhmään. Eniten lainsäädännön vaikeudesta ja epätarkkuudesta hyötyvät juuri ne tahot, joita vastaan laki on säädetty.

⁹⁷ HE 263/2014 vp, s. 32.

3 SYYTENEUVOTTELUN EDELLYTYKSET JA NIIDEN SOVELTUMINEN JÄRJESTÄYTYNEESEEN TALOUSRIKOLLISUUTEEN

Syyteneuvottelun edellytyksistä säädetään ROL 1:10 §:ssä. Ensinnäkin syyteneuvottelu voi tulla kyseeseen vain sellaisten rikosten osalta, joista säädetty ankaran rangaistus on enintään kuusi vuotta vankeutta (ROL 1:10.1). Toiseksi syyttäjän on ennen syyteneuvottelumenettelyn alkua otettava huomioon asian laatu ja esitettävät vaatimukset, yhtäältä mainitussa oikeudenkäynnissä ja toisaalta syyteasiasta säädettyssä järjestyksessä käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä mahdolliset epäiltyyn rikokseen tai siihen välittömästi liittyvään rikokseen kuuluvat osallisuuskysymykset. Aloiteoikeus syyteneuvottelumenettelyyn on syyttäjällä tai asianosaisella, mutta päätöksen syyteneuvottelun aloittamisesta tekee aina syyttäjä. Lain esitöiden mukaan myös tutkinnanjohtaja voi tehdä ehdotuksen menettelyn käynnistämisestä⁹⁸ ja käytännössä esitutinnan aikana aloitettavan syyteneuvottelun aloite tulee juuri tutkinnanjohtajalta. Esitutinnan aikana aloitettavan syyteneuvottelun osalta tutkinnanjohtaja voi myös estää syyteneuvottelun aloittamisen.

Syyteneuvottelua koskevissa lain esitöissä painotetaan syyteneuvottelun soveltuvuutta nimenomaan vakaviin ja vaikeasti selvitettäviin talousrikoksiin.⁹⁹ Jos järjestäytyneen rikollisryhmän määrittelemisen on vaikeaa, ei talousrikollisuudenkaan käsite ole yksiselitteinen. Käsite ei ole rikosoikeudellinen, eikä sen rajaamiseen löydy apua rikoslaista tai sen lukusystematiikasta, joissa talousrikoksen tai taloudellisen rikollisuuden käsitteitä ei käytetä.¹⁰⁰ Suomessa talousrikosten luokittelun ja tilastoinnin pohjana on sisäasiainministeriön määritelmä talousrikollisuudesta.¹⁰¹ Sen mukaan talousrikoksella tarkoitetaan *”yrityksen, julkishallinnon tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttämällä toteutettua, huomattavaan välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn tähtäävää rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä.”* Tällaisella teolla tai laiminlyönnillä tarkoitetaan joko tosiasiallista tai sellaiseksi naamioitua yritystoimintaa. Talousrikollisuuden määrittelyä täydennetään lukemalla käsitteen alaan myös yritystoimintaan verrattava vastaavanlainen toiminta, jotta muun muassa rahanpesu- ja verorikokset sisältyisivät kattavasti määritelmän alaisuuteen.¹⁰²

⁹⁸ HE 58/2013 vp, s. 22.

⁹⁹ HE 58/2013 vp, s. 12.

¹⁰⁰ Lahti – Koponen (toim.) 2004, s. 5.

¹⁰¹ SM-2006-02150/Ri-0.

¹⁰² Lahti - Koponen (toim.)2004, s. 5.

Järjestäytyneelle rikollisuudelle on ominaista tehdä laajalti eri tyyppisiä rikoksia. Järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminta painottuu nykyään yhä enemmän talousrikollisuuteen¹⁰³, mutta sen toimintakenttään lukeutuu myös esimerkiksi huumausainerikollisuus, väkivaltainen velanperintä, ihmis-kauppa ja paritus. Viime vuosina myös ympäristörikokset ovat nousseet järjestäytyneen rikollisuuden suosioon. Yleiseen oikeusjärjestyksen toimivuuteen järjestäytynyt rikollisuus pyrkii vaikuttamaan uhkailemalla muun muassa todistajia ja asianomistajia sekä maalittamalla lainvalvontaviranomaisia, syyttäjiä ja poliitikkoja.¹⁰⁴ Tässä luvussa on tarkoitus pohtia syyteneuvottelua koskevien edellytysten soveltuvuutta järjestäytyneiden rikollisorganisaatioiden tekemiin talousrikoksiin.¹⁰⁵

3.1 Rangaistusmaksimi

Kuten edellä tuotiin ilmi, syyteneuvottelumenettelyn edellytyksenä on, ettei epäillystä rikoksesta ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta. Syyteneuvottelun syntyyn vaikuttivat eniten kustannussyyt, mutta taustalla on olemassa myös kustannusajattelun ulkopuolisia argumentteja.¹⁰⁶ Lain esitöissä näiden argumenttien perustelut ovat jääneet lähes olemattomiin, joten esimerkiksi rangaistusmaksimin osalta yksilöity tausta-ajatus jää epäselväksi. Rajauksen tueksi on toki löydettävissä tukea laajemman oikeusjärjestyksen systematisoinnin kautta ja on varsin helppoa löytää perusteita, miksi vakavimmat rikokset on jätetty syyteneuvottelun ulkopuolelle. Vakavimmissa rikoksissa korostuu tärkeä yleinen tai yksityinen etu, joten rikosten käsitteleminen vaatii jo yleisen moraalikäsitteen puolesta täysimittaisen tutkinnan. Lakivaliokunta on todennut, että syyteneuvottelun soveltamisalan rajoitukset säädettiin kyseiseen muotoon lähinnä sääntelyn selvyiden vuoksi, jolloin menettelyn soveltuvuutta harkittaessa tulee rangaistusmaksimin lisäksi ottaa huomioon myös asian laatu, vaatimukset, kustannusero täysimittaisen ja kevennetyn prosessin välillä, osallisuuskysymykset sekä menettelyyn kuluva aika.¹⁰⁷ Koska soveltamisalan rajoitukset on säädetty nykyiseen muotoonsa *selvyiden* vuoksi, aiheuttaa se vääjäämättä kysymyksen siitä, toteutuuko näiden rajoitusten vuoksi lainsäätäjän tarkoittama syyteneuvottelun funktio tai palvelevatko nykyiset edellytykset sitä käytännön tarvetta, johon syyteneuvottelulainsäädäntö alun pitäen säädettiin?

¹⁰³ KRP:n toimintakertomus 2019.

¹⁰⁴ Jukarainen – Juutinen – Laitinen 2023, s. 4.

¹⁰⁵ Tässä tutkimuksessa talousrikoskäsite ymmärretään laajasti ja se koskee eri rikoksia julkista taloutta kohtaan sekä erilaisia elinkeino-, rahanpesu-, petos- ja työrikoksia.

¹⁰⁶ Vatjus-Anttila käy artikkelissaan Syyteneuvottelun soveltamisalan rajoitukset yleisen ja yksityisen edun kannalta, *Lakimies* 3-4/2022, s. 543, läpi kustannusajattelun ulkopuolisia argumentteja syyteneuvottelun puolesta ja sitä vastaan. Tällaisia argumentteja ovat muun muassa rikoksentekijöiden yhdenvertaisuus, seuraamusjärjestelmän legitimeetti ja johdonmukaisuus sekä asianomistajien etujen toteutuminen.

¹⁰⁷ LaVM 5/2014 vp, s. 4-5

Syyteneuvottelun soveltamisalan ulkopuolelle on jätetty niin sanotut ylitörkeät rikokset, kuten törkeä ryöstö (RL 31:2) ja törkeä huumausainerikos (RL 50:2) sekä RL 20 luvun törkeämmät seksuaalirikokset ja lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset sekä RL 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Väkivalta- ja seksuaalirikosten osalta voidaan pitää tärkeän yksityisen ja yleisen edun vaikuttaneen rajaukseen.¹⁰⁸ Lähtökohtaisesti näitä rikoksia pidetään yleisesti hyvin moitittavina, erityisesti niiden kohdistuessa lapsiin, joten ymmärrettävästi kyseiset rikostyyppit on jätetty syyteneuvottelun ulkopuolelle. Laki on kuitenkin sinänsä ristiriitainen soveltamisalansa osalta, koska RL 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset on rajattu syyteneuvottelun ulkopuolelle, mutta esimerkiksi ryöstöä (RL 31:1), jossa väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla viedään omaisuutta, ei ole rajattu soveltamisalan ulkopuolelle. Myös törkeä kiristys (RL 31:4) ja törkeä paritus (RL 20:11) voivat rangaistusasteikkonsa puolesta soveltua syyteneuvotteluun.¹⁰⁹ Kyseiset rikosnimikkeet esiintyvät myös usein järjestäytyneiden rikollisryhmien tekemissä rikoskokonaisuuksissa.¹¹⁰

Voidaanko syyteneuvottelun soveltuvuutta arvioida pelkästään rangaistusmaksimin osalta vai tulisiko sen soveltuvuutta arvioida yhä enemmän tapauskohtaisesti? Syyteneuvottelua koskevissa lain esitöissä tuodaan esille nimenomaisesti syyteneuvottelun soveltuvuus vakaviin ja vaikeasti selvitettäviin talousrikoksiin.¹¹¹ Tyypillisiä talousrikoksia ovat erilaiset kirjanpito-, vero-, rahanpesu- ja petosrikokset, joissa rangaistusmaksimi nimikkeiden kvalifioiduissa tekemuodoissa on neljä vuotta vankeutta.¹¹² Rangaistusasteikkojensa puolesta kaikki talousrikokset sopivat syyteneuvottelumenettelyn soveltamisalaan. Järjestäytyneen rikollisuuden on perinteisesti katsottu keskittyvän huumausainerikollisuuteen ja väkivaltaiseen velanperintään, mutta sen toiminta painottuu nykyään myös yhä enemmän talousrikollisuuteen.¹¹³ Syyteneuvottelua koskevissa lain esitöissä ei ole otettu kantaa, miten järjestäytyneen rikollisuuden tekemien, sinänsä rangaistusmaksiminsa puolesta syyteneuvottelun soveltamisalaan kuuluvien rikosten soveltuvuudesta syyteneuvotteluun tulisi suhtautua.

¹⁰⁸ Vajus-Anttila 2022, s.550.

¹⁰⁹ LaVM 5/2014 vp, s. 4-5. Lakivaliokunnan mukaan hallituksen esityksessä ei kaikilta osin ole otettu asianmukaisesti huomioon, että henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset eivät rajoitu ainoastaan RL 21 lukuun. Lakivaliokunta kuitenkin hyväksyi hallituksen esityksen rajauksen painottaen, että ROL 1:10.1,2 kohdan *asian laatu* rajaa esim. ryöstön syyteneuvottelun ulkopuolelle.

¹¹⁰ Havainto perustuu kirjoittajan omaan kokemukseen työssään poliisina.

¹¹¹ HE 58/2013 vp, s. 12.

¹¹² Muttilainen – Kankaanranta 2011, s. 48.

¹¹³ Järjestäytynyt rikollisuus painottuu yhä vahvemmin talousrikoksiin, julkaistu 8.10.2017.

Oikeusministeriön työryhmässä pohditaan tällä hetkellä syyteneuvottelun käyttöalan laajentamista.¹¹⁴ *Tapani* ja *Tolvanen* ovat suhtautuneet myönteisesti syyteneuvottelun ulottumisesta törkeään huumausainerikokseen sillä perusteella, että kyseisten rikosten osalta näyttö perustuu pitkälti rikokseen osallisten kertomuksiin.¹¹⁵ Vatjus-Anttila on todennut, että tutkinnan keventäminen koetaan yleisesti oikeutetummaksi uhrittomissa ja abstraktimmissa teoissa, joita siis sekä talousrikokset ja törkeät huumausainerikokset lähtökohtaisesti ovat.¹¹⁶ Nykyään järjestäytyneen rikollisuuden osalta törkeiden huumausainerikosten tai muiden rikosten näyttö harvoin perustuu osallisten kertomaan. Kyseisten laajojen rikoskokonaisuuksien selvittäminen vaatii laajaa pitkäkestoista ja resursseja syövää tutkintaa ja näyttö rikoksesta kerätään pääasiassa salaisten pakkokeinoja avulla. Epäilty pitäytyvät kuulusteluissaan lähes aina *en kommentoi* -linjalla.¹¹⁷ Tutkinnan vaikeus ja moniulotteisuus puoltavat sinänsä kyseisten rikosten laajentamista syyteneuvottelumenettelyn piiriin, ja voisi myös lisätä itse menettelyn käyttöä viranomaisissa, jolloin toivottuja resurssisäästöjä saataisiin.¹¹⁸ Kolikon kääntöpuolena rangaistusmaksimiedellytyksen poistaminen syyteneuvottelulainsäädännöstä voisi kuitenkin tuoda myös järjestäytyneille rikollisryhmille lisäkannustinta suurempien riskien ottamiseen ja entistä suurempien hyötyjen tavoittelemiseen, jos myös ns. ylitörkeiden rikosten osalta asia voisi tunnustuksen kautta edetä syyteneuvotteluun ja tuomioesityksen tekemiseen.

Järjestäytynyt rikollisuus on erittäin vahingollista ja ottaen huomioon sen potentiaalin ylipäänsä hyväksikäyttää yhteiskunnan, eri instituutioiden sekä lain tuottamia helpotuksia ja mahdollisuuksia, tulisi kyseisen rikollisuuden muodon omaavien rikosten osalta pohtia niiden säätäminen kokonaan syyteneuvottelulainsäädännön soveltamisalan ulkopuolelle, vaikka muutoin rangaistusmaksimiedellytys poistettaisiin. Lain esitöissä järjestäytyneen rikollisuuden tekemiä rikoksia ei ole otettu millään muotoa huomioon. Joko lainsäätäjä on luottanut, että *asian laatu* rajaa kyseiset rikoskokonaisuudet kevennetyn menettelyn ulkopuolelle tai sitten näiden vaikeiden verkostojen tekemien rikosten osalta rikosoikeudellisen vastuun toteuttamiseksi on haluttu jättää helpon ratkaisun mahdollisuus syyteneuvottelun kautta.

¹¹⁴ Oikeusministeriön päätös 12.9.2023 työryhmän asettamisesta.

¹¹⁵ *Tapani – Tolvanen* 2015, s. 238.

¹¹⁶ Vatjus-Anttila 2022, Lakimies 3-4/2022, s. 563-564. Törkeä huumausainerikokset kuuluvat useissa maissa syyteneuvottelun soveltamisalaan, joten suomalaista ratkaisua voidaan sinänsä pitää poikkeuksellisenä.

¹¹⁷ Esitetty perustuu kirjoittajan omaan kokemukseen työssään poliisina tutkinnanjohtajana.

¹¹⁸ OMML 2023:16. Rikosprosessiin sujuvoittamistyöryhmä kannattaa syyteneuvottelun soveltamisalan laajentamista ja pitää yhtenä vaihtoehtona rangaistusmaksimin nostamista 10 vuoteen, jolloin soveltamisalaan lukeutuisi mm. törkeä huumausainerikos, törkeä ryöstö ja törkeä ihmiskauppa. Myös Sahavirran mukaan syyteneuvottelun käyttöalan laajentaminen törkeisiin huumausainerikoksiin voisi tuottaa olennaisia resurssisäästöjä, mutta tämän näyttäisi vasta käytäntö, mikäli soveltamisalaa ensin laajennettaisiin. Sahavirta 2016, s. 390.

3.2 Asian laatu

Rangaistusmaksimi edellytyksen lisäksi syyttäjä voi ryhtyä toimenpiteisiin tuomioesityksen tekemiseksi, jos hän katsoo sen perustelluksi ottaen huomioon asian laadun (ROL 1:10.1,2). Lain esitöissä *asian laadulla* on viitattu sen laajuuteen ja vaikeuteen. Hallituksen esityksessä on esitetty, että esimerkiksi laajaa näyttöä vaativa rikoskokonaisuus voi puoltaa syyteneuvottelua taikka se, että näyttö on vaikeasti saatavissa.¹¹⁹ Yksinkertaisten ja lievien rikosten osalta tunnustuksen katsotaan yleensä riittävän näytöksi, joten esimerkiksi oman rattijuopumusrikoksen tunnustamisen ei tulisi edetä tuomioesitykseen. Järjestäytynyt talousrikollisuus on monialaista ja tarkoituksena on nimenomaan peitellä rikosten jäljet taidokkaasti. Järjestäytyneet rikollisryhmät käyttävät toiminnassaan usein hyväkseen esimerkiksi laillista liiketoimintaa, jolloin laitton ja laillinen toiminta sekoittuvat ja laittoman rajaa on vaikea hahmottaa. Rikollisorganisaatiot hyödyntävät erilaisia yrityksiä ja yritysrakenteita, joiden avulla tehdään talousrikoksia, peitellään rikollista toimintaa ja häivytetään rikollisen rahan alkuperä laillisen yritystoiminnan kautta.¹²⁰ Yritysten omistusrakenteet pyritään pirstaloimaan laajalti ja toiminta hajautetaan rajat ylittäväksi, jolloin viranomaisten on entistä vaikeampi päästä rikoksen tekijöiden jäljille.¹²¹ Kansainvälisen verkostomaisen luonteensa vuoksi näytön hankkiminen vaatii resursseja ja siitä huolimatta näytön saaminen rikoskokonaisuudesta on usein haastavaa, hidasta ja kallista. Tämä vaikeuttaa entisestään kokonais kuvan saamista järjestäytyneestä rikollisuudesta, ja osaltaan nämä syyt puoltaisivatkin järjestäytyneen rikollisuuden tekemien rikosten käsittelemistä syyteneuvottelussa.

Hallituksen esityksessä viitataan asian laadun osalta myös *asian vaikeuteen*, jolla taas tarkoitetaan oikeudellista tulkinnanvaraisuutta. Lain esitöiden mukaan, mikäli on epäselvää, onko tutkittavana oleva teko ylipäättään rangaistava vai ei, syyttäjän ei tulisi ryhtyä syyteneuvotteluun. Myös mikäli epäiltyyn tekoon liittyy monimutkaisia ja vaikeita konfiskaatio- tai vahingonkorvauskysymyksiä, jotka vaatisivat asian selvittämistä laajasti, ei syyteneuvottelu välttämättä toisi huomattavia prosessiekonomisia hyötyjä ja näin olleen syyttäjän ei tulisi ryhtyä tuomioesitykseen.¹²² Valitettavasti lain esityöt eivät avaa oikeudellisen tulkinnanvaraisuuden edellytystä enemmällä esimerkeillä. Oikeuskäytännössä sen näyttäminen, että rikos olisi tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, on aiheuttanut tulkintavaikeuksia. Järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä on tulkinnanvarainen ja

¹¹⁹ HE 58/2013 vp, s. 23.

¹²⁰ Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta -käsikirja 2019, s. 17-22. Ks. myös Verohallinnon Harmaan talouden selvitysyksikkö: Järjestäytynyt rikollisuus ja yritystoiminnan hyväksikäyttö – Miten yritysten harmaan talouden riskiä voidaan selvittää? Katsaus 1/2023s. 3.

¹²¹ Savona & Berlusconi, 2015, s. 99.

¹²² HE 58/2013 vp, s. 23-24.

edellytysten täyttymistä on vaikea osoittaa. Nähdäkseni tämä seikka itsessään vaatii jo rikosten, joissa on viitteitä järjestäytyneestä rikollisuudesta, käsittelemistä täysimittaisessa rikosprosessissa.

Valtioneuvosto antoi 7.3.2013 periaatepäätöksen järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiaksi. Strategian tavoitteena on heikentää ja ennalta estää järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytyksiä siten, että järjestäytynyt rikollisuus vähenee eikä ilmiönä kehity vakavampaan suuntaan. Rikoksen kohdistuessa yksilöityyn henkilöön tai sen herkkään oikeushyvään, kuten henkeen ja terveyteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen, aiheuttaa se yleisesti luonnollista moraalista paheksuntaa eikä yleinen oikeustaju hyväksy tunnustetunkaan teon osalta kevennettyä rikosprosessia. Talousrikoksissa teko taas kohdistuu abstraktimpiin yhteisöllisiin oikeushyviin, jolloin oikeushyvien loukkaukset eivät tunnu henkilökohtaisilta ja näin ollen näiden tekojen osalta on helpompi hyväksyä viranomaisia säästävää menettelyä.¹²³ Järjestäytyneen rikollisuuden osalta tilanne on sinänsä kahtiajakoinen. Usein järjestäytynyt rikollisuus koetaan pelottavana, erityisesti muiden kuin talousrikosten osalta, ja kyseisten rikosten osalta odotetaan normaalia ankarampia rangaistuksia. Mikäli järjestäytynyt rikollisuus taas esiintyy yritystoiminnassa tai rikoksen uhrina on valtio, koetaan järjestäytynyt rikollisuus kaukaiseksi ja tuolloin on myös helpompi hyväksyä asian nopea ja kevennetty käsittely.

Järjestäytynyt talousrikollisuus aiheuttaa yhteiskunnalle valtavia taloudellisia menetyksiä esimerkiksi, kun veroja ja veroluonteisia maksuja jää saamatta. Arviot näistä menetyksistä vaihtelevat muutamasta sadasta miljoonasta eurosta viiteen miljardiin euroon vuodessa. Harmaa talous on taas niin sanottua piilorikollisuutta, josta vain osa tulee viranomaisten tietoon, joten tarkkaa tilastoa järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamista vahingoista on mahdotonta esittää. Arviot harmaan talouden osuudesta Suomen bruttokansantuotteesta vaihtelevat vajaasta miljardista eurosta jopa 14 miljardiin euroon.¹²⁴ Lain esitöiden mukaan, mikäli asiaan liittyy vaikeita konfiskaatio- tai vahingonkorvausky symyksiä, ei syyteneuvottelua pidetä suositeltavana. Järjestäytyneen talousrikollisuuden kohdistuessa lähinnä julkiseen talouteen, jota pidetään yleisesti isännättömänä, ei syyteneuvottelun katsota olevan ajatuksena ylivoimainen näissä rikoskokonaisuuksissa. Asia tulisi kuitenkin hahmottaa ilmiön laajemman yhteiskuntaa uhkaavan haitan näkökulmasta. Järjestäytynyt rikollisuus aiheuttaa merkittävää haittaa yhteiskunnalle ja sen todellisesti aiheuttamaa vahingon määrää on mahdotonta arvioida.

¹²³ Vatjus-Anttila 2022, Lakimies 3-4/2022, s. 563-564

¹²⁴ VN:n harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan strategia ja toimenpideohjelma 2020-2023.

Mikäli järjestäytyneen talousrikollisuuden osalta suvaitaan syyteneuvottelumenettely, heikentää se yhteiskunnan asettamaa tavoitetta torjua järjestäytyntä rikollisuutta. Vakavissa ja erittäin haitallisissa rikoksissa tai rikoskokonaisuuksissa pitää korostua yleisen rangaistusintressin merkitys ja ottaa huomioon tärkeä yleinen etu. Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta on asetettu niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin maailmanlaajuiseksi tavoitteeksi, joten sen tekemien rikoskokonaisuuksien osalta olisi erityisen tärkeää punnita, soveltuuko juttu kevennetyn menettelyn piiriin vai vaatiiko jo yleinen etu rikosasian perusteellista käsittelyä.¹²⁵ On selvää, että jokaisen rikoskokonaisuuden osalta kyseessä on kuitenkin aina tapauskohtainen harkinta. Mikäli laaja järjestäytyneen rikollisuuden tekemäksi epäilty rikoskokonaisuus on esimerkiksi yhden vastaajan pakoilun vuoksi vuosia vireillä tuomioistuinmessä, voi kyseeseen tulla harkinta asian käsittelemisestä syyteneuvottelun kautta, mikäli vastaaja saadaan tällä perusteella nopeammin rikosoikeudelliseen vastuuseen.

3.3 Saavutettava kustannussäästö

Syyteneuvottelua harkitessa syyttäjän lähtökohtana tulee olla, että tuomioesityksestä ja tunnustamisoikeudenkäynnistä olisi odottavissa tuntuvia prosessiekonomisia etuja verrattuna asian käsittelylle tavanomaisessa järjestyksessä.¹²⁶ Syyteneuvottelun käyttöönoton pääasiallisena tavoitteena Suomessa oli prosessiekonomia. Syyteneuvottelulainsäädännön avulla haluttiin nopeuttaa rikosprosessia, estää oikeudenkäyntien viivästymiset sekä kohdentaa viranomaisresursseja tarkoituksenmukaisesti. Ennen syyteneuvotteluun ryhtymistä syyttäjän on siis laskettava syyteneuvottelumenettelystä mahdollisesti aiheutuvat kustannukset ja menettelyyn kuluva aika ja verrattava näitä täysimittaiseen prosessiin.

Esitutkintavaiheessa kustannussäästöjä voidaan saada, mikäli epäilty myötävaikuttaa asian selvittämistä esimerkiksi kertomalla yksityiskohtaisesti rikostapahtuman tai osoittamalla varojen tai omaisuuden kätköpaikkoja. Tuolloin voidaan mahdollisesti jättää joitakin esitutkintatoimia tekemättä tai keventää tutkintaa muutoin ja sitä kautta säästyisi esitutkintaviranomaisen resursseja.¹²⁷ Lain esitoissa on painotettu menettelyn hyödyntämistä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jolloin prosessiekonomia toteutuisi parhaiten, mutta käytännössä saadut säästöt ovat tulleet vasta oikeudenkäyntivaiheesta.¹²⁸ Vaikka kustannussäästöjen puolesta esitutkinta olisi ideaali aika aloittaa

¹²⁵ Vatjus-Anttila 2022, Lakimies 3-4/2022, s. 562

¹²⁶ HE 58/2013 vp, s. 23.

¹²⁷ VKS:2015:6 Ohje syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta.

¹²⁸ Tihilä 2020, s. 79.

syyteneuvottelu, liittyy menettelyn käynnistämiseen tuossa vaiheessa useampia perustavanlaatuisia ongelmia, joita esitellään tämän tutkimuksen seuraavassa alaluvussa.

Epäillyn myötävaikuttamisen laajuus korreloi suoraan resurssisäästöjen määrään myös rikosprosessin myöhäisemmässä vaiheessa. Jos asiassa on ehditty jo kerätä täysi/riittävä näyttö, jonka avulla rikos voidaan oikeudenkäynnissä helposti käsitellä esimerkiksi ilman laajaa todistelua, syyteneuvottelumenettelyyn ryhtyminen ei ole enää tarkoituksenmukaista. Vaikka lain valmistelutöissä on korostettu syyteneuvottelun aloittamista mahdollisimman aikaisessa prosessin vaiheessa, on kustannusajattelun ulkopuolisten haittojen torjunta tuolloin kaikkein vaikeinta.¹²⁹

Valitettavasti syyteneuvottelua on sovellettu huomattavasti vähemmän, mitä tavoitteeksi oli asetettu, eikä resurssisäästöistä ole saatavissa suoria tilastotietoja.¹³⁰ Kuten *Tihilä* on pro gradu tutkimuksessaan todennut, lakiuudistuksen jälkikäteinen vaikutusten arviointi on välttämätöntä sen selvittämiseksi, ovatko asetetut tavoitteet toteutuneet.¹³¹ Vain sitä kautta voidaan arvioida minkä laatuisiin juttuihin syyteneuvottelua on sovellettu sekä kuinka paljon ja mitkä ovat olleet kustannussäästöt rikosprosessin kussakin viranomaisessa. Järjestäytynyt ja suunnitelmallinen rikollisuus pyrkii kehittymään alati, joten syyteneuvottelumenettely voi avata uuden kentän hyödyntää oikeusjärjestyksen sisältämiä rikosvastuuta koskevia mahdollisia helpotuksia. Oikeuskäytäntömme tuntee jo tapauksia, joissa osana järjestäytynyttä rikollisuutta tehty rikoskokonaisuus etenee rikosprosessin loppuvaiheessa syyteneuvottelun kautta lievempään tuomioon. Huomion arvioinen kysymys kuuluu, onko syyteneuvottelumenettely vaarana jäädä vain yhdeksi järjestäytyneen rikollisuuden hyödyntämistä rikosvastuun välttelykeinoista vai saadaanko menettelyn kautta viranomaisten resursseja kohdennettua entistä tehokkaammin useampiin massiivisiin rikoskokonaisuuksiin? Jälkikäteisen tarkastelun avulla tulisi selvittää, kumpi taho hyötyy enemmän – yhteiskunta vai järjestäytynyt rikollisorganisaatio.

3.3.1 Saavutetaanko esitutkinnessa todellisia resurssisäästöjä

Syyteneuvottelun aloittamiskynnystä ei määritetä laissa, vaan siellä todetaan ainoastaan, että syyttäjä voi ryhtyä toimenpiteisiin ilman mainintaa, millä näyttötasolla syyttäjä voi aloittaa neuvottelut.¹³²

¹²⁹ Koponen 2012, s. 64.

¹³⁰ Tihilä 2020, s. 73.

¹³¹ OM064:00/2023: Orpon hallitus on asettanut työryhmän syyteneuvottelun kehittämiseksi. Työryhmä aloitti toimintansa syyskuussa 2023.

¹³² Linna 2015, s. 431.

Hallituksen esityksessä todetaan, että neuvottelujen aloittamisen yleisenä edellytyksenä on syytekynnyksen ylittyminen.¹³³ Myös perustuslakivaliokunta on lausunut, ettei syyttäjä voi ryhtyä syyteneuvotteluun, mikäli käytettävissä oleva näyttö ei riittäisi syytteen nostamiseen.¹³⁴ Syytekynnys saa sisältönsä ROL 1 luvun 6 §:n 1 momentista, jonka mukaan syyttäjän on nostettava syyte epäillystä rikoksesta, jos hän katsoo, että on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.¹³⁵ Todennäköisten syiden olemassaolo määritellään kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa syyttäjä ratkaisee poliisin suorittaman esitutkinta-aineiston perusteella, riittääkö näyttö syytteen nostamiseen eli onko niin sanottu selvityskynnys ylittynyt.¹³⁶ Oikarainen on todennut, että selvittämiskynnyksen ylittymiseen vaaditaan, että käsillä oleva aineisto on riittävän kattavaa (robust) syyteharkinnassa tapahtuvan näytön arviointiin.¹³⁷ Näytön riittävyttä arvioitaessa kiinnitetään yhtäältä huomiota näytön luotettavuuteen (laatuun) sekä näytön laajuuteen (määrään). Oikeuskäytännössä on katsottu, että noin 75 % todennäköisyysasteen näyttöarvoa voidaan pitää syytekynnyksen ylittymisenä.

Rikosprosessi alkaa aina esitutkinnasta, jossa selvitetään asian laadun edellyttämällä tavalla rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat (ETL 1:2.1). Oikeuskirjallisuudessa on tuotu ilmi, ettei syyteneuvottelua saisi käyttää keinona hankkia näyttöä, vaan syytekynnyksen edellyttämän todennäköisyysnäytön tulisi olla selvillä ennen menettelyyn ryhtymistä.¹³⁸ *Vatjus-Anttila* on väitöskirjassaan tuonut aiheellisesti esille ristiriidan syytteen nostamisen edellytyksien ja syyteneuvottelun välillä. Lähtökohtaisesti vastaajan tunnustaessa rikoksensa syytekynnys ylittyy (ainakin lievemmissä rikoksissa) ja asiassa voidaan muiden syyteneuvottelua koskevien edellytysten täyttyessä ryhtyä syyteneuvotteluun. Mikäli taas vastaaja ei tunnusta oma-aloitteisesti, estää syyttäjää velvoittava objektivisuusperiaate sen, että neuvottelulla ”houkuttelemalla” pyritäisiin saamaan tunnustus, jolloin myös syytekynnys ylittyisi sellaisissa tilanteissa, joissa muu saatavilla oleva näyttö ei riitä täyttämään syytekynnyksen edellyttämiä todennäköisiä syitä.¹³⁹

¹³³ HE 58/2013 vp s. 22.

¹³⁴ PeVL 7/2014 vp s. 5.

¹³⁵ Sama säännös määrittelee myös syytepakkoperiaatteen.

¹³⁶ Helenius 2021, s. 540. Seuraavassa vaiheessa syyttäjän tulee vielä arvioida vaihtoehtoisten hypoteesien olemassaoloa ja kolmannessa vaiheessa syyttäjä voi vielä tarvittaessa suorittaa periaatepunninnan epäillyn oikeusturvavaatimuksen ja rikoksen selvittämistä välillä. Oikarainen 2017, s. 105–106.

¹³⁷ Oikarainen 2017, s. 105.

¹³⁸ Esim. Linna 2015, s. 431–432; Linna 2010, s. s. 254; Vuorenpää 2007, s. 218–219.

¹³⁹ OMML 2023:16: Työryhmän mukaan syyteneuvottelun mahdollisuus tulisi hyvissä ajoin ottaa esiin esitutkintayhteistyössä syyttäjän ja myös asianosaisten oikeudellisten avustajien kanssa.

Lain lainvalmistelutöissä on painotettu, että syyteneuvottelumenettelyä tulisi hyödyntää nimenomaan mahdollisimman aikaisessa rikosprosessin vaiheessa, jolloin saavutettavat kustannussäästöt olisivat kaikkein suurimmat.¹⁴⁰ Mikäli vastaaja ei tunnusta oma-aloitteisesti ennen kuin esitutkinnassa on kerätty tunnustuksen ulkopuolelta riittävä näyttö, ei lähtökohtaisesti syyteneuvottelumenettelyä voida aloittaa, vaan joudutaan odottamaan tunnustaako vastaaja vai saadaanko muutoin kerättyä riittävä näyttö. *Vatjus-Anttilan* on todennut, ettei sääntelyn tulisi estää viranomaisia informoimasta epäiltyä tunnustuksen vaikutuksesta menettelyyn ja rangaistusseuraamukseen.¹⁴¹ Oman rikoksensa selvittämisen myötävaikuttamista on pidetty myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä myönteisenä ja palkittavana.¹⁴² Tunnustussääntelyn nimenomaisena tarkoituksena - kannustinvaikutuksen lisäksi - on mahdollistaa niin epäillylle kuin viranomaisillekin eri vaihtoehtojen hyödyntäminen, joten pelkästään menettelystä mainitsemista tai eri vaihtojen punnitsemista ei tulisi pitää epäasiallisena painostamisena ja objektiivisuusperiaatteen vastaisena. Se, ettei vastaajalle kerrottaisi menettelystä tai siitä, mitä tunnustus mahdollistaisi, on näkemykseni mukaan ennen kaikkea vastoin virkavelvoitteita.

Lainsäätäjän tarkoituksena on ollut saada aikaan resurssisäästöjä myös esitutkintaviranomaisille. Kuten edellä todettiin, ei syyttäjä voi ryhtyä syyteneuvotteluun, mikäli käytettävissä oleva näyttö ei riittäisi syytteen nostamiseen.¹⁴³ Vastaajan tunnustus voi lievemmissä rikoksissa riittää, mutta lähtökohtaisesti syyteneuvottelua on tarkoitettu sovellettavan monimutkaisiin ja laajoihin rikoskokonaisuuksiin. Mikäli vastaaja tunnustaa ja asiassa aloitetaan syyteneuvottelu, on täysimääräistä esitutkinnan suorittamista mahdollista keventää ja jättää esimerkiksi joitakin esitutkintatoimenpiteitä tekemättä. Tämä voi kuitenkin aiheuttaa ongelmia rikosprosessin myöhemmässä vaiheessa, pahimmillaan jopa vasta pääkäsittelyssä. Mikäli syyteneuvottelu on lainsäätäjän toivomalla tavalla aloitettu esitutkinnassa ja vastaaja on tunnustanut rikoksen ja suostunut asian käsittelemiseen syyteneuvottelussa, mutta vastaaja peruuttaakin myöhemmin esitutkinnassa antamansa tunnustuksensa tai suostumuksensa menettelyyn, voi käsillä olla tilanne, ettei muuta näyttöä juurikaan ole tai sitä ei ole enää saatavilla. Mikäli vastaajan tunnustukselle annetaan esitutkinnassa vahva näytöllinen painoarvo, on vastaajalla mahdollisuus käyttää menettelyä hyväkseen oikeudenkäynnin pitkittämistarkoituksessa tai

¹⁴⁰ HE 58/2013 vp, s. 12-13. Linna on todennut, että syyteneuvottelun luontainen paikka on syyteharkinta ja neuvottelijana tulee olla syyttäjä. Jos neuvottelun kävisi poliisiviranomainen, neuvottelijana olisi eri taho kuin se, joka vastaa syyteharkinnasta. Tuomioistuinvaiheessa käyty syyteneuvottelu syyttäjän ja vastaajan kesken ei taas ole prosessiekonomista. Linna 2012, s. 122.

¹⁴¹ *Vatjus-Anttila* 2022, s. 156.

¹⁴² Esim. KKO 2023:19.

¹⁴³ PeVL 7/2014 vp s. 5.

ajatuksella, että rikokseen liittyvä todistusaineisto menetetään tunnustettaessa rikoksen. Törkeämissä rikoksissa ei käytännössä rikoksen vanhentuminen ole uhka, mutta esimerkiksi todistajien lausunnot menettävät luotettavuutta mitä pidempään teosta kuluu aikaa.¹⁴⁴ Onko tilanne se, että esitutkinnassa joudutaan aina hankkimaan näyttöä ”varmuuden vuoksi” rikosoikeudellisen vastuun toteutumisen turvaamiseksi taikka suorittamaan tutkinta siinä laajuudessa, että syyttäjällä on käsissään riittävä määrä näyttöä syytteen nostamiseksi, mikäli vastaaja myöhemmin peruuttaa tunnustuksensa?¹⁴⁵ Käytännössä tällä hetkellä esitutkintaviranomaisen resurssisäästöt syntyvät ainoastaan siitä, ettei mahdollisen syyteneuvottelun ansiosta syyttäjän tarvitse syyteharkinta- tai tuomioistuinvaiheessa pyytää asiassa lisätutkintaa, mikä laajemmissa ja vaikeammissa rikoskokonaisuuksissa on enemmän sääntö kuin poikkeus. Edellä mainittujen seikkojen vuoksi esitutkinnassa saatavat resurssisäästöt näyttäytyvät hyvin vähäisiltä siihen nähden, mitä lainsäätäjät on ajatellut. Tilastojen mukaan suurin osa suoritetuista syyteneuvotteluista on tehty vasta syyteharkinnan jälkeen, jolloin säästöt kohdistuvat ainoastaan tuomioistuinvaiheeseen.¹⁴⁶

3.4 Suostumus ja sen peruuttamismahdollisuus

Syyteneuvottelun edellytyksenä edellä esiteltyjen lisäksi on, että rikosasian vastaaja *tunnustaa* epäiltyyn rikoksen ja *suostuu* asian käsittelyyn syyteneuvottelumenettelyssä (ROL 1:10.2,1) ja että syyttäjät ja vastaajat ovat *yhtä mieltä* syyksiluettavasta rikoksesta (ROL 1:10.2,2). Tässä luvussa keskitytään käsittelemään suostumusta ja sen peruuttamismahdollisuutta sekä sitä, mitä ongelmia suostumuksen peruuttamisesta voi seurata. Tunnustusta, sen merkitystä sekä tunnustuksen sitovuutta pohditaan enemmän tutkimuksen luvussa neljä. Yksimielisyysvaatimus syyksiluettavasta rikoksesta vastaajan ja syyttäjän välillä on rajattu yksityiskohtaisemman tarkastelun ulkopuolelle.

Suostumuksen sitovuudesta ei ole suoraan säädetty laissa syyteneuvottelumenettelyyn liittyen, mutta oikeuskäytännössä korkein oikeus on ottanut kantaa tapaukseen, jossa suostumuksen sitovuutta on jouduttu arvioimaan. Ratkaisussa KKO 2017:82 oli kyse talousrikosasiasta, joka käsiteltiin käräjäoikeudessa tunnustamisoikeudenkäynnissä. A valitti asiassa rangaistusseuraamuksen osalta

¹⁴⁴ Enemmän näytön arvioinnista ja todistusteorioista Pölönen – Tapanila 2016.

¹⁴⁵ VKS:2015:6 Ohje syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta. Linna on todennut, että syyttömyysoletamaa loukkaamatta syyteneuvottelun tulisi olla mahdollinen vain siinä tilanteessa, että syyttäjän käytössä on jo ilman tunnustustakin syyksilukevaan tuomioon riittävä näyttö. Linnan mukaan syyteneuvottelumenettely ei saa johtaa siihen, että esitutkinta rakentuu tunnustuksen hankkimiseen eikä syyteneuvottelu ole tapa hankkia näyttöä. Linna, Tuula: Puntarissa Plea bargaining – vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja. Oikeustiede – Jurisprudencia 2010 s. 191–261, s. 254; Linna, Tuula: Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima. DL No:o 3/2015, s. 431–432; HE 58/2013 vp s. 22.

¹⁴⁶ Sahavirta 2017, s. 22; Tihilä 2020, s. 72–74.

hovioikeuteen peruuttaen samalla suostumuksensa tunnustamisoikeudenkäyntiin. Hovioikeus päätyi jättämään tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevan asian A:n suostumuksen peruuttamisen johdosta sillensä ja käsitteli asian oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa säädettyssä järjestyksessä syyttäjän haastehakemuksen pohjalta. Tapauksessa tuli arvioitavaksi, oliko hovioikeus menetellyt asiassa oikein.

Korkein oikeus on edellä esitellyssä ennakkopäätöksessään KKO 2017:82 todennut, ettei suostumusta tunnustamisoikeudenkäyntiin voida peruuttaa enää muutoksenhakuasteessa.¹⁴⁷ Jos suostumus voitaisiin peruuttaa vielä hovioikeusvaiheessa, menettelyllä saavutetut prosessiekonomiset hyödyt menetettäisiin. Korkeimman oikeuden kannan mukaan vastaajalla saattaa olla tarkoituksenaan yksinomaan oikeudenkäynnin pitkittäminen, eikä tällaista moitittavaa tarkoitusta tule palkita.¹⁴⁸ Ratkaisun perusteluissa ilmaistaan selkeästi se - myös hallituksen esityksessä esiin tuotu tarkoitus - että alemmassa asteessa pätevästi annettu suostumuksen peruuttaminen vasta muutoksenhakuasteessa jää vaikutuksettomaksi.¹⁴⁹

Suostumus tunnustamisoikeudenkäyntiin voidaan sitä vastoin käytännössä peruuttaa kuitenkin ennen käräjäoikeuskäsittelyä tai sen aikana. Tuomioesitystä voidaan sinänsä pitää ”vastavuoroisena” järjestelynä, jossa toinen osapuoli ei jää siihen yksin sidotuksi, mikäli toinen siitä vapautuu.¹⁵⁰ Syyttäjän ja vastaajan tuomioesityksestä vapautumisen edellytykset ovat kuitenkin erilaiset. Syyttäjän tuomioesityksestä vapautumisen edellytykset ovat tiukemmat ja tämä vapautuu tuomioesityksestä ainoastaan, mikäli *vastaaja* peruuttaa tunnustuksensa tai suostumuksensa tunnustusoikeudenkäyntiin tai asiassa ilmenee *uutta selvitystä* ja sen mukaan syyttäjän päätös on perustunut *olennaisesti puutteellisiin* tai *virheellisiin* tietoihin (ROL 1:11.2). Lain esitöissä menettelyn väärinkäyttö on estetty pitkittämistarkoituksen suhteen säätämällä suostumuksen peruuttaminen merkityksettömäksi rikosprosessin edetessä tiettyyn pisteeseen eli muutoksenhakuasteeseen. Sinänsä suostumuksen peruuttaminen aikaisemmin ei tuota niin suuria ongelmia viranomaisten näkökulmasta, koska vastaajan menettää myös itse syyteneuvottelun tuottaman hyödyn eli rikosvastuun huojennuksen vetäytyessään sidonnaisuudestaan. Toki mikäli syyteneuvottelu on aloitettu esitutkinnassa ja tunnustukselle on annettu merkittävä painoarvo, on riski muun näytön menettämisestä relevantti. Vaikka suostumuksen osalta

¹⁴⁷ KKO 2017:82, kohta 23.

¹⁴⁸ KKO 2017:82, kohta 18.

¹⁴⁹ KKO 2017:82, kohta 23; HE 58/2013 vp, s. 34 ja 41.

¹⁵⁰ Linna 2015, s. 426

oikeustila on varsin selvä, ei sama valitettavasti koske tunnustuksen peruuttamista. Tunnustus voidaan peruuttaa vielä muutoksenhakuasteessakin.

3.4.1 Osallisuuskysymys järjestäytyneiden rikollisorganisaatioiden rikoskokomaisuuksissa

Mikäli syyttäjä katsoo, että asia on sovelias syyteneuvotteluun, tulee hänen vielä syyteneuvottelun käynnistämistä harkittaessa ottaa lisäksi huomioon osallisuuskysymykset. Lain esitöissä osallisuuskysymyksillä viitataan esimerkiksi epäillylle ja asianosaisille sekä muille oikeudenkäyntiin osallille, kuten todistajille, koituviin rasituksiin.¹⁵¹ Hallituksen esityksessä lähdetään siitä, että mikäli teossa on useita tekijäkumppaneita, avunantajia tai yllyttäjiä, tulisi kaikkien tunnustaa ja suostua syyteneuvotteluun.¹⁵² Vain mikäli jonkun vastaajan osuus rikoksesta voitaisiin katsoa siinä määrin yksittäiseksi, että se olisi prosessiekonomisin perustein järkevintä käsitellä erikseen, voidaan yhteisymmärrysvaatimuksesta poiketa. *Sahavirta* on todennut, että yhteisymmärrysvaatimusta vastaajien välillä voi olla käytännössä vaikea toteuttaa ja se saattaa myös aiheuttaa osallisten välille painostusta ja muuta epäasiallista vaikuttamista.¹⁵³ Järjestäytyneelle rikollisuudelle on ominaista käyttää hyväkseen hankalissa tilanteissa olevia ihmisiä tai niitä, jotka syystä tai toisesta ovat velkaantuneet rikollisryhmälle ja asettaa heidät esimerkiksi bulvaanin asemassa kantamaan rikosoikeudellisen vastuun. Mikäli bulvaani ottaa teon omiin nimiin ja tunnustaa ja suostuu syyteneuvotteluun, on vaarana, että rikoksen todelliset alullepanijat ja hyötyjät onnistuvat välttämään rikosoikeudellisen vastuun. Bulvaanien käyttö on merkittävä ongelma talousrikoksissa ja niiden osalta tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus -vaatimusta käsitellään vielä tarkemmin luvussa neljä.

Rikollinen toiminta rikollisryhmässä, siihen liittyvät rakenteet ja tekotavat ovat haasteellisia perinteisen rikosoikeuden näkökulmasta tarkasteltuna.¹⁵⁴ Rikosoikeudellinen vastuu on lähtökohtaisesti henkilökohtaista vastuuta, joten järjestäytyneen rikollisuuden kollektiivisen luonteen vuoksi kunkin osallistujan osallisuus voi olla vaikea määritellä.¹⁵⁵ Seurauksena voi olla rikosvastuun lieventyminen tai siltä kokonaan välttyminen. Etäisesti ryhmän toimintaan liittyvät ja sille tukea tarjoavat henkilöt sekä ryhmien johtajat ja rahoittajat rajautuvat helposti vastuun ulkopuolelle, jos he pysyttelevät rikoksen konkreettisten täytäntöönpanotoimien ulkopuolella. Syyteneuvottelumenettelyn osallisuuskysymyksiä arvioitaessa rikollisorganisaatio näyttäytyy siten myös haasteellisena. Mikäli katsotaan, että myös

¹⁵¹ HE 58/2013 vp, s. 23.

¹⁵² HE 58/2013 vp, s. 24.

¹⁵³ *Sahavirta* 2016, s.390-391.

¹⁵⁴ Junninen 2006, s. 123. Esimerkki järjestäytyneen rikollisuuden organisaatiokaaviosta.

¹⁵⁵ HE 263/2014 vp, s. 14.

osana järjestäytynyttä rikollisuutta tehdyt rikoskokonaisuudet voivat edetä tuomioesityksen tekemiseen ja tunnustamisoikeudenkäyntiin, on selvää, ettei kaikkien rikollisorganisaatioon kuuluvien selvittäminen saatikka näytön hankkiminen siitä, että he ovat tehneet teon osana järjestäytynyttä rikollisryhmää, ole käytännössä mahdollista. Järjestäytynyt rikollisuus pyrkii vierittämään vastuun ta-
hoille, esimerkiksi bulvaaneille, jotka eivät ole todellisia rikoksen suunnittelijoita tai alullepanijoita, vaan jotka syystä tai toisesta ajautuvat vastuunkantajiksi. Valitettavan usein tosiasiallisia rikoksen moottoreita ei saada vastuuseen, vaan he jäävät joko tuntemattomaksi tai näyttö ei riitä syytteiden nostamiseen.

3.4.2 Kruununtodistajajärjestelmä

Yhdysvalloissa ja Norjassa¹⁵⁶ on Suomesta poikkeavasti käytössä ns. kruununtodistusjärjestelmä, joka tarkoittaa käytännössä, että vastaaja hyötyy omassa rangaistuksessaan sen vuoksi, että myötävaikuttaa rikoskumppaneidensa rikoksen selvittämiseen. Yleensä kruununtodistajalla on jonkinlainen yhteys siihen henkilöön, jota vastaan hän on valmis todistamaan sitä vastaan, että saa itse lievennyksen rangaistuksestaan tai että syyttäjä jättää syytteen häntä kohtaan kokonaan nostamatta. Tällainen yhteys voi olla esimerkiksi kuuluminen samaan rikollisjärjestöön.¹⁵⁷ Kruununtodistajajärjestelmä on lähtökohtaisesti käytössä sellaisissa valtioissa, joissa plea bargain -menettelyllä on vahva asema.¹⁵⁸

Suomessa kruununtodistajajärjestelmään on suhtauduttu kielteisesti niin oikeuskirjallisuudessa kuin oikeuskäytännössäkin. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1998:162 ottanut kantaa, ulottaako rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan lieventämisperuste vaikutuksensa rangaistuksen määrään tilanteessa, jossa vastaaja selvittää rikoskumppaninsa osuutta rikokseen. Äänestysratkaisussa enemmistö päätyi siihen, että koska lainvalmisteluaineistossa rangaistuksen lieventäminen kohdistui ainoastaan oman rikoksensa selvittämisen edistämiseen, ei vastaajan rangaistusta ollut syytä alentaa, vaikka hän oli tunnustaessaan edesauttanut myös tekijäkumppaninsa kiinnisaamista.¹⁵⁹ KKO:n vähemmistö sen sijaan olisi ollut valmis lieventämään rangaistusta, koska kysymys oli rikoksesta, joka kytkeytyy ammattimaisesti harjoitettuun ja organisoituun kansainväliseen huumorikollisuuteen. Vähemmistön

¹⁵⁶ Sahavirta 2016, s. 390.

¹⁵⁷ Oikarainen 2008, s. 12.

¹⁵⁸ Koponen 2012, s. 68. Yhdysvalloissa talousrikostutkinnassa on tavanomainen käytäntö, että tutkinta keskitetään alkuvaiheessa johonkin helpommin todennettavissa olevaan virheellisyyteen esimerkiksi kirjanpidossa. Kun yrityksen keski-johdosta löytyy joku epäily, joka oman osuutensa tunnustamisen ohella suostuu kertomaan ylemmän johdon toimenpiteistä ja tietoisuudesta, tällä on usein ratkaiseva merkitys asian selvittämisessä

¹⁵⁹ Kts. KKO 1998:162. Tapauksessa A oli edistänyt rikoksen selvittämistä kertomalla esitutkinnassa heti ensimmäisestä kuulustelusta lähtien täydellisesti oman osuutensa tekoon ja hänen toimintansa oli johtanut B:n kiinnijäämiseen sekä tuomitsemiseen. Valituksessaan A vaati, että rangaistusta rikoslain 6 luvun 3 §:n 3 kohdan nojalla alennetaan.

kannan mukaan asia kytkeytyy ammattimaisesti harjoitettuun ja organisoituun kansainväliseen huumarikollisuuteen, jolloin rikollisuuden torjumisen ja selvittämisen kannalta on keskeistä kerätä tietoa esimerkiksi huumausaineiden kuljetusreiteistä, rikosten tekotavoista ja laittomaan toimintaan eri portaissa osallistuvista. Tämän ei kuitenkaan katosta tarkoittavan sitä, että Suomessa tulisi ottaa laajemmin käyttöön kruununtodistajajärjestelmä.¹⁶⁰

Hallituksen esityksessä kruununtodistajajärjestelmää vastustettiin sillä perusteella, että lievennyksiä lupaamalla saadut tiedot ovat usein luotettavuusarvoltaan kyseenalaisia.¹⁶¹ Järjestäytyneen rikollisuuden voima perustuu pitkälti ryhmän omiin ”lainalaisuuksiin”, joihin ryhmän jäsenet ovat tiukasti sitoutuneet. Sääntöjen rikkominen on usein sanktioitu huomattavilla taloudellisilla ”sakoilla” ja niin sanotun vasikoinnin osalta rangaistuksena voi olla jopa hengen menetys. On perusteltua kysyä, kuinka potentiaalisena riskinä voitaisiin pitää sitä, että edellä mainittu huomioon ottaen joku todistaisi asiassa antamalla paikkansa pitämättömiä tietoja - ainakaan rikollisorganisaation korkeammista tahoista?¹⁶² On selvää, ettei kruununtodistajan kertomus yksistään olisi riittävä, vaan se voisi kohdentaa viranomaisten toimia oikeaan suuntaan ja edesauttaa sitä kautta näytön hankkimista rikoksen ydinryhmän jäseniä kohtaan. Suomessa on käytössä pakkokeinolain (806/2011, PKL) 10 luvun 39-40 §:ssä säännelty tietolähdetoiminta, joka osittain perustuu samoihin periaatteisiin. Tietolähdetoiminnassa tietolähde kertoo viranomaisille luottamuksella hallussaan olevia tietoja, joita voidaan hyödyntää rikosten selvittämisessä. Tietolähde ei itse saa syyllistyä rikokseen ja mikäli näin käy, häntä kohtaan aloitetaan täysin tavanomainen esitutkinta eikä hän saa mitään ”erityiskohtelua”. Erona kruununtodistajajärjestelmään on se, että tietolähdetoiminnassa on kyse salaisen pakkokeinon käytöstä eikä mahdollisesti käytetyn tietolähteen henkilöllisyys tule ilmi rikosprosessissa. Kruununtodistajajärjestelmässä taas tietolähde olisi lähtökohtaisesti itse rikosepäilyn kohteena ja lieventääkseen omaa rangaistustaan tämä kertoisi esimerkiksi rikollisorganisaation korkeampien tahojen rikoksista. Kruununtodistaja todistaisi myös asiassa ja saisi ”palkkioksi” lievemmän rangaistuksen tai hänet jätettäisiin kokonaan rangaistukseen tuomitsematta.

¹⁶⁰ KKO 198:162, kohta

¹⁶¹ HE 44/2022 vp, s. 182 ja 199.

¹⁶² Myös Leppiniemi on pohtinut, olisiko kruununtodistajajärjestelmä niin huono vaihtoehto Suomessa. Leppiniemen mukaan tällainen henkilö usein suorittaa rangaistuksensa ns. pelkäävänä vankina mikä tarkoittaa sitä, että hänet eristetään muista oman turvallisuutensa vuoksi. Vapautumisen jälkeenkin saatetaan joutua tekemään erityisjärjestelyjä turvallisuuden takaamiseksi. Tällä katson Leppiniemenkin viittaavan siihen, ettei hallituksen esityksen luotettavuusargumentti ei ole täysin kestävä. Leppiniemi 2010, DL N:o 1/2010, s. 2.

Voimassa olevassa syyteneuvottelulainsäädännössä vastaaja saa tunnustamalla lievennystä rangaistukseensa, mutta rangaistusta voidaan lievittää kuitenkin vain oman rikoksen selvittämisen johdosta.¹⁶³ Rangaistuksen lievennys kohdistuu myös aina vain tunnustajan omaan odotettavissa olevaan rangaistukseen, ei koskaan kanssavastaajaan.¹⁶⁴ Hallituksen esityksen mukaan oman rikoksen paljastaminen viestii katumuksesta ja omien virheiden myöntämisestä, kun taas kanssaepäilyistä kertominen ruokkisi ilmiäntokulttuuria.¹⁶⁵ Valitettavasti tällainen perustelu kuulostaa hieman naiivilta varsinkin, kun korkein oikeus on ratkaisussaan 2018:60¹⁶⁶ todennut, ettei tunnustuksen perusteella rangaistuksen lieventämistä harkittaessa ole merkitystä vastaajan motiiveilla tai oma-aloitteisella asian selvittämisellä.

Järjestäytynyt rikollisuus on hankalasti paljastettavaa rikollisuutta, joten sen torjumiseksi on oltava valmis tarkastelemaan perinteisiä oikeusjärjestelmän arvoja ja periaatteita. Järjestäytyneellä rikollisuudella on aina suurempi ja pitkäaikaisempi rikosten tekemiseen liittyvä potentiaali verrattuna yksittäisiin rikoksentekijöihin, kuten myös suurempi potentiaali rikosten jälkien hävittämiseen.¹⁶⁷ Kruununtodistajajärjestelmällä suunnitelmalliseen ja laajalti vahingolliseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen olisi mahdollista vaikuttaa reaaliaikaisesti niin, että rikoksen todelliset mahdollistajat ja hyötyjät saataisiin vastuuseen. Mikäli järjestäytyneeseen rikollisuuteen ei päästä puuttumaan tehokkaasti eikä rikosvastuuta voida toteuttaa kattavasti, luo se rikollisryhmille entistä enemmän mahdollisuuksia vahingoittaa oikeusjärjestyksemme rakenteita. Uhka on todellinen ja valitettava esimerkki epäonnistuneesta järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta löytyy niinkin läheltä kuin naapurimaastamme Ruotsista. On selvää, että kruununtodistajajärjestelmään sisältyy – eritoten tietolähteen hengen ja terveyden osalta - huomattavia riskejä, mutta tulevaisuudessa menetelmän käyttöönottoa olisi syytä pohtia syvällisemmin.

3.4.3 Asianomistajan suostumuksen vaatimus

Rikoksen uhrin eli asianomistajan asema on Suomessa perinteisesti ollut prosessuaalisesti vahva ja ennen syyteneuvottelulainsäädännön voimaan astumista esitettiin huoli menettelyn vaikutuksesta asianomistajan asemaan.¹⁶⁸ Syyteneuvottelun edellytyksenä on, että asianomistaja on ilmoittanut esituttokinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa, tai hän suostuu asian käsittelyyn

¹⁶³ HE 58/2013 vp, s. 13

¹⁶⁴ VKS:2015:6 Ohje syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta.

¹⁶⁵ HE 44/2022 vp, s. 182.

¹⁶⁶ KKO 2018:60, kohta 29-30.

¹⁶⁷ HE 263/2014 vp, s. 19.

¹⁶⁸ KOM 2003:3, s. 157.

syyteneuvottelumenettelyssä (ROL 1:10.2,3).¹⁶⁹ Suostumuksen antaessaan asianomistaja menettää myös toissijaisen syyteoikeutensa¹⁷⁰ eikä asianomistaja voi peruuttaa kerran antamaansa suostumusta ROL 5b luvun mukaisessa menettelyssä.¹⁷¹ *Tapanin ja Tolvasen* mukaan asianomistajan asemaa ei syyteneuvottelumenettelyssä ole heikennetty täysimittaiseen rikosprosessiin nähden, vaan asianomistajalla on jopa yllättävän suuri valta syyteneuvottelumenettelyssä.¹⁷² Tämä ilmenee siitä, että asianomistajalla on mahdollisuus omalla toiminnallaan estää koko menettelyn soveltaminen, mikäli tämä ei anna suostumustaan tuomiesityksen tekemiseen.¹⁷³ Asianomistajan oikeuksista on syyteneuvottelumenettelyssä pidetty huoli myös sen osalta, että tunnustamisoikeudenkäynnissä voidaan rangais-
tusvaatimuksen luopumisvaatimuksesta huolimatta käsitellä asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus.¹⁷⁴ Talousrikoksissa, erityisesti velallisen rikoksissa, on yleensä useita yksittäisiä asianomistajia. Syyteneuvottelusäännökset on säädetty pitäen erityisesti silmällä talousrikoksia, joten siinänsä yhdelle asianomistajalle jätetty mahdollisuus estää koko menettely osoittaa asianomistajan edelleen vahvaa asemaa. *Vatjus-Anttila* on perustellusti todennut väitöskirjassaan, että syyteneuvottelussa asianomistajat voivat mahdollisesti päästä jopa varmemmin, nopeammin ja halvemmin oikeuksiinsa, koska syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin kohteena on tunnustettu teko, jonka tosiseikat ovat ainakin rikoksentekijän ja syyttäjän mukaan riidattomia, jonka myötä korvaus-
vaatimuksen perustana oleva teko on lähtökohtaisesti riidaton.¹⁷⁵

Järjestäytyneen rikollisuuden tyypillisiä talousrikoksia ovat erilaiset kirjanpito-, vero-, rahanpesu- ja petosrikokset, joissa vahingon kärsijänä eli asianomistajana on usein valtio.¹⁷⁶ Veropetokset ovat monimuotoinen rikostyyppi, jossa verojen välttämistarkoitus voi liittyä esimerkiksi salakuljetusrikollisuuteen, pimeään työvoiman käyttöön ja arvonlisäveropetoksiin, joissa tarkoituksena on hakea ALV-palautuksia veroista, joita ei todellisuudessa ole koskaan maksettu.¹⁷⁷ Myös kuittikauppa on

¹⁶⁹ Linna on todennut, että asianomistajan suostumus on vaadittava aina eikä riittävänä ole pidettävä sitä, että asianomistaja ilmoittaa esitutkinnassa, ettei tällä ole vaatimuksia (Professori Tuula Linnan lausunto 18.10.2013 Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle)

¹⁷⁰ Toissijainen syyteoikeus tarkoittaa, että asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan (ROL 1:14 §). Linna on vuonna 2010 syyteneuvottelua käsittelevässä artikkelissaan *Puntarissa plea bargain – vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja* todennut, että PL 21 §:n oikeusturvavaatimukseen perustuvan asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden vuoksi syyteneuvottelu on ongelmallinen.

¹⁷¹ HE 58/2013 vp, s. 24-25 ja LaVM 5/2014 vp, s. 6.

¹⁷² Tapani – Tolvanen 2015, s. 234.

¹⁷³ Sahavirta 2016, s. 391-392.

¹⁷⁴ Tapani – Tolvanen 2015, s. 233-234; HE 58/2013 vp, s. 14 ja 24; Tolvanen DL s. 1022

¹⁷⁵ *Vatjus-Anttila* 2022, s. 150-151. *Vatjus-Anttila* on kuitenkin tuonut myös ilmi, että mikäli syyteneuvotteluun liittyy esitutkinnan rajoittamista tai syyttämättäjäättämistä, voi se tietyiltä osin myös heikentää asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta.

¹⁷⁶ Muttalainen – Kankaanranta 2011, s. 48.

¹⁷⁷ Hirvonen – Määttä 2018 s. 351.

järjestäytyneessä talousrikollisuudessa hyvin yleistä. Kuittikaupassa yritys käy kauppaa pelkillä tositteilla, jonka seurauksena yhtiön kirjanpitoon kirjataan täysin perusteeton ja vääransisältöinen tosite, jotta välttyttäisiin erilaisilta vero-, sosiaaliturva- ja eläkemaksuilta.¹⁷⁸ Järjestäytynyt rikollisuus aiheuttaa satojen miljoonien vahinkoja julkiselle taloudelle, joten miten - julkishallinnon ollessa vahingonkärsijänä – asianomistajan tulisi suhtautua syyteneuvotteluun? Rikoshyödyn takaisinsaanti edes jossain määrin on tärkeä tavoite ja rikosvahingon jäljittämässä järjestäytyneen rikollisuuden osalta on ollut huomattavia ongelmia.¹⁷⁹ Käytännössä toteutuneissa syyteneuvotteluissa esimerkiksi Verohallinto on aina antanut suostumuksensa syyteneuvotteluun, joten asianomistajan suostumuksen puute menettelyn onnistumiselle ei ole muodostunut esteeksi. Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta on globaali tavoite, joten antaako julkisen sektorin suostumus syyteneuvottelulle rikollisorganisaation jäsenien kanssa väärän viestin yhteiskunnalle vai onko syyteneuvotteluun suostuminen varmempi keino saada yhteiskunnalle rikoshyötyä takaisin? *Vatjus-Anttila* on esittänyt, että vaikka syyteneuvottelun ensisijaisena tarkoituksena ei ole keskittyä rikoksentekijän ja asianomistajan välisen suhteen ratkomiseen tai korvauksista neuvottelemiseen, ei asianomistajan hyvittämiseen liittyviä näkökohtia (laajassa mielessä) tarvitse kaikissa tilanteissa nähdä syyteneuvotteluun sopimattomina piirteinä.¹⁸⁰ Argumenttiin on helppo yhtyä tilanteissa, joissa syyteneuvottelu voi olla lähes ainoa mahdollisuus saada esimerkiksi piilotettua rikoshyötyä takaisin. Pohjimmiltaan syyteneuvottelussa – ja rikosoikeudessa ylipäätensä – on kyse yhteisöllisistä intresseistä, ja tämänmukaisesti neuvottelujen ensisijainen vuorovaikutussuhde on syyttäjän ja rikoksentekijän välillä.¹⁸¹ Syyteneuvottelu on ennen muuta rangaistusvastuun kustannustehokasta toteuttamista tavoitteleva menettelytapa, mutta asianomistajan kärsimän vahingon hyvittämistä ei myöskään tule sivuuttaa.

¹⁷⁸ Kankaanranta – Muttilainen 2010, s. 9.

¹⁷⁹ Honkonen – Muttilainen 2012, s. 189.

¹⁸⁰ *Vatjus-Anttila*, Lakimies 3-4/2022, s. 560.

¹⁸¹ *Vatjus-Anttila*, Lakimies 3-4/2022, s. 568.

4 TUNNUSTUS JA SEN PERUUTTAMINEN

Tunnustus määritellään vakiintuneesti asianosaisen selitykseksi siitä, että jokin vastapuolen väittämä, asianosaiselle epäedullinen seikka on tosi.¹⁸² Rikosasiassa tunnustus on todiste, jonka näyttöarvon tuomioistuimien ratkaisee vapaalla todistusharkinnalla.¹⁸³ Syyteneuvottelun keskiössä on rikoksesta epäillyn tunnustus¹⁸⁴, joka voi johtaa siihen, että esitutkinta rajoitetaan tiettyjen rikosten osalta, syyttäjää jättää syytteen nostamatta jostain rikoksesta ja syyttäjä sitoutuu vaatimaan lievempää rangaistusta tuomioistuimessa.¹⁸⁵ Vaikka laissa ei ole nimenomaista säännöstä siitä, että vastaajan tulisi saada tutustua esitutkimateriaaliin ennen suostumuksensa antamista menettelyyn, on vastaajalle kuitenkin näytettävä, mitä asiassa on selvitetty ennen kuin hän tunnustaa teon osana syyteneuvottelua.¹⁸⁶ Tämän lisäksi perustuslain ja ihmisoikeussopimuksen yhdestä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksesta - oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen – johtuu, että tuomioistuimen on varmistuttava, ettei tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ole varteenotettavaa epäilyä (ROL 5b:4.1,2).¹⁸⁷ Seuraavaksi käsitellään tunnustukseen, sen ajankohtaan ja peruuttamismahdollisuuteen liittyviä käytännöntyössä havaittuja ongelmia, joita ei täysin ole lainvalmistelussa osattu ottaa huomioon.

4.1 Tunnustus esitutkinnan alkuvaiheessa

Lain esitöissä on varsin selkeästi ilmaistu, että syyteneuvottelujärjestelmän painopiste tulee olla rikosprosessin siinä vaiheessa, jossa on mahdollisuus saada suurin prosessiekonominen säästö.¹⁸⁸ Tämän voidaan nähdä tarkoittavan esitutkintaa. Jos epäilty tunnustaa esitutkinnassa, se edesauttaa rikosten selvittämistä ja menettelyssä säästetään erityisesti esitutkintaviranomaisen voimavaroja, kun

¹⁸² Ks. esim. HE 58/2013 vp, s.5; Frände ym. 2017, s. 615–619; Linna 2019, s. 79; Harakka 2016, s. 33.

¹⁸³ Vapaalla todistusharkinnalla tarkoitetaan tuomioistuimen oikeutta sekä velvollisuutta harkita vapaasti esitettyjen todisteiden todistusvoiman. Jokela 2018, s. 537. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n (732/2015) 2 momentin mukaan tuomioistuimen on kuitenkin arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo perusteellisesti ja tasapuolisesti.

¹⁸⁴ KKO 2017:82, kohta 21: Syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevista esitöistä ilmenee rikoksen tunnustamisen tarkoittavan tässä yhteydessä sitä, että vastaaja ilmoittaa menettelleensä tuomioesityksen teonkuvauksessa tarkoitetulla tavalla ja että hän hyväksyy tuomioesityksen mukaisen rikoksen rikosoikeudellisen arvioinnin (HE 58/2013 vp s. 24)

¹⁸⁵ Syyteneuvottelussa neuvottelun sisältönä ei kuitenkaan ole tunnustuksen sisältö vaan rangaistusseuraamus LaVM 5/2014 vp, s. 3.

¹⁸⁶ EIT on lausunut, että vastaajalla on oltava tunnustaessaan tieto esitutkinta-aineistosta. Natsvlishvili and Togodnize v. Georgia 8.9.2014. Ks. myös Linna 2015, s. 427.

¹⁸⁷ Itsekriminointisuoja merkitsee sitä, ettei rikoksesta epäiltyä saa painostaa myötävaikuttamaan syyllisyytensä selvittämiseen. Periaate antaa epäillylle oikeuden vaieta ja olla esittämättä todisteita itseään vastaan. Ks. aiheesta Vajus-Anttila: Vapaaehtoisen tunnustuksen käsite ja itsekriminointisuojaan tausta-arvot. Oikeus 1/2022, s. 12-35; Linna: Puntarissa plea bargain - vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja. Oikeustiede – Jurisprudentia 2010 s. 189–261, s. 193–194; Itsekriminointisuoja sääntelypohja Suomen perustuslain 21 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla.

¹⁸⁸ HE 58/2013 vp s. 35; OMML 2023:16, s. 74.

esitutkintaa ei välttämättä tarvitse suorittaa täysimääräisesti.¹⁸⁹ Tunnustuksella on lisäksi vaikutusta myös epäillyn ja mahdollisten asianomistajien oikeudenkäyntikuluihin, jotka pienenevät, kun koko rikosprosessi kevenee. Esitutkintavaiheessa annettu tunnustus ja syyteneuvottelun aloittaminen ei kuitenkaan esitutkintaviranomaisten näkökulmasta ole ongelmatonta, vaan asiaan liittyy useampia perustavanlaatuisia kysymyksiä.¹⁹⁰

Ensimmäinen ongelma liittyy siihen, ettei laajoissa ja moniulotteisissa rikoskokonaisuuksissa esitutkinnan alussa useinkaan voida tietää, kuinka laajasta rikoksesta on kyse, mitä rikoksia kokonaisuuteen liittyy, ketkä ovat rikokseen osallisia, millaista vahinkoa ja kenelle teolla on aiheutettu ja kuinka suuresta rikoshyödyestä on kysymys. Esitutkinnan alkuvaiheessa vastaajan antaman tunnustuksen tarkoituksena voi olla viranomaisten harhauttaminen tai todellisen rikoshyödyn peitteleminen siinä toivossa, että esitutkintaviranomaiset rajaisivat tutkintaa tunnustamisen myötä ja näin ollen rikoshyöty jäisi suuremmalta osin selvittämättä. Käytännössä hyvin varhaisessa vaiheessa annetulle tunnustukselle ei voida antaa liikaa painoarvoa.¹⁹¹ Oikeuskirjallisuudessa syyteneuvottelun ongelmia on lähestytty pitkälti vastaajan oikeusturvan näkökohdista¹⁹², mutta on syytä muistaa, että neuvotteluissa on aina kaksi osapuolta. Viranomaisten tiedollinen ja taidollinen epätasa-arvo on ratkaistu säätämällä lailla velvollisuudesta määrätä vastaajalle syyteneuvottelua varten avustaja, jollei hän nimenomaisesti halua itse huolehtia puolustuksestaan (ROL 1:10a.2). Toisaalta myös vastaajalla voidaan katsoa olevan tiedollinen ylivoima viranomaisia kohtaan sen suhteen, että rikosprosessissa vastaaja on ainoa, joka tietää varmuudella, mitä on tehnyt tai mitä todellisuudessa on tapahtunut. Syyteneuvottelun tulisi pohjautua vastaajan ja viranomaisten väliseen luottamukseen, mutta tällainen luottamussuhde on suomalaisessa rikosprosessissa epätyypillinen.¹⁹³ Syyteneuvottelu ei voi olla ainoastaan vastaajalle hyödyllinen menettely, vaan menettelyssä tulee varmistua, että rikosoikeuden tausta-arvot toteutuvat molemminpuolisesti eikä rikollisesti toiminut onnistu käyttämään menettelyä hyväkseen. Tämä on syytä huomioida, mikäli vastaajaan liittyy tai hänen tunnustamassaan rikoksessa tai rikoskokonaisuudessa on viitteitä järjestäytyneestä rikollisuudesta. Järjestäytyneellä rikollisuudella on aina lähtökohtaisesti parempi kyky ja taito peitellä rikoksen jälkiä sekä vältellä rikosoikeudelliseen vastuuseen johtavia instansseja. Mikäli vastaaja onnistuu laskelmoimaan, että tunnustamalla heti esitutkinnan alussa, on

¹⁸⁹ Helenius – Linna 2021, s. 726.

¹⁹⁰ OMML 2023:16. Työryhmä on todennut, että olisi tärkeää tunnistaa ja aikatauluttaa syyteneuvottelumenettely tarkoituksenmukaiseen vaiheeseen esitutkintaa ja että menettelyn ajoittaminen mahdollisimman varhaiseen prosessin vaiheeseen hyödyttäisi esitutkintaviranomaisia.

¹⁹¹ VKS:2015:6 Ohje syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta; Hintilä 2020, s. 73.

¹⁹² Ks. esim. Linna, Tuula: OTJP 2010, s. 253–254.

¹⁹³ Sahavirta 2016, s. 395.

todennäköistä onnistua vaikuttamaan viranomaisten toimintaan ja sitä kautta peittelemään rikoshyötyä saaden vielä tunnustuksen kautta tuntuvan alennuksen jo ennestään kevyestä rangaistuksesta, alemaan valitettavasti olla tilanteessa, jossa rikos kannattaa.

4.2 Vastaajan tietoisuus jutun tosiseikoista

Syyteneuvottelumenettelyyn ryhtyminen esitutkinnan aikana edellyttää, että epäillylle esitetään kaikki se tutkinnassa saatu selvitys, joka syyttäjälläkin on käytössään.¹⁹⁴ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa *Natsvlshvili ja Togonidze v. Georgia* esitetyn mukaan (kappale 92) syytesopimuksen asianmukainen hyväksyminen edellyttää a) vastaajan täyttä tietoisuutta jutun tosiasioista ja oikeudellisista seurauksista ja aitoa vapaaehtoisuutta sekä b) että sopimuksen sisällön ja neuvottelun reiluuden (”the fairness of the manner in which it had been reached between the parties”) tulee olla riittävän oikeudellisen arvioinnin kohteena.¹⁹⁵ *Linna* on todennut, että vastaajan tuomioesitykseen sitoutuneisuus on reilua vain, mikäli tämä tietää mitä näyttöä syyttäjällä asiasta on, ennen kuin hän tunnustaa teon osana syyteneuvottelua.¹⁹⁶ Toisaalta on huomioitava, että vastaajan mahdollisuus irtottautua syyteneuvottelusta on säädetty syyttäjää kevyemmäksi, joten syyteneuvottelusäännöksiä tulee voida tarkastella myös viranomaisten toiminnan kannattavuuden näkökulmasta.

Näytön kattava paljastaminen esitutkintavaiheessa voi yksittäistapauksessa pahimmillaan vaarantaa koko rikoskokonaisuuden selvittämisen, erityisesti kun kokonaisuuteen liittyy useita rikoksenteikiä ja rikoksia.¹⁹⁷ Koska aineiston haltuunsa saanut vastaaja ei ole velvollinen tunnustamaan ja tunnustamisen jälkeenkin hän voi peruuttaa tunnustuksensa perustetta ilmoittamatta missä prosessin vaiheessa tahansa, on suuri riski, että menettelyä käytetään hyväksi esimerkiksi paljastamalla saadut tiedot rikollisorganisaation korkeammille tahoille, jolloin rikollisorganisaatiolla on mahdollisuus ryhtyä suurempiin toimiin rikosten jälkien peittelemiseksi. Tutkinnanjohtajan on aina yksittäistapauksittain arvioitava, voidaanko epäillylle paljastaa kaikki asiassa kerätty näyttö. Ellei se ole mahdollista, syyteneuvottelyyn ei ole perusteita ryhtyä. *Sahavirta* on todennut, että varsinkin rikoshyödyn jäljittäminen voi kärsiä, mikäli esitutkinta-aineisto paljastetaan jutussa, jossa on lukuisia vastaajia.¹⁹⁸ Järjestäytyneen rikollisuuden osalta näytön paljastamisvelvollisuutta voidaan pitää erityisen huomattavana uhkana koko menettelyn hyväksikäytölle, joten tämänkin perusteen vuoksi kyseisten juttujen etenemiseen syyteneuvotteluun – ainakin esitutkintavaiheessa - tulisi suhtautua torjuvasti.

¹⁹⁴ Sahavirta 2016, s. 395.

¹⁹⁵ *Natsvlshvili and Togonidze v. Georgia*, 29.4.2014.

¹⁹⁶ *Linna* 2015, s. 427.

¹⁹⁷ VKSV: Muistio syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta Dnro 26/31/14, s. 3.

¹⁹⁸ Sahavirta 2016, s. 395.

4.3 Tunnustuksen oikeellisuus/vapaaehtoisuus

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5b luvun 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei saa jäädä varteen otettavaa epäilyä ottaen lisäksi huomioon asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Lain esitöiden mukaan asiallisesti on kyse syyteasiaan verrattavasta tuomitsemiskynnyksestä.¹⁹⁹ Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n (732/2015, OK) 2 momentissa tuomitsemiskynnys on ilmaistu seuraavasti: ”Tuomion, jossa vastaaja tuomitaan syylliseksi, edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä”. Tuomitsemiskynnys on siis melko lähellä ”täyttä näyttöä”, ottaen huomioon, ettei absoluuttista totuutta pystytä saavuttamaan. Lainvalmistelutöissä esitetään, että jo syyttäjän on varmistuttava tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta²⁰⁰, joten sinänsä syyttäjän vastuu tämän seikan osalta on syytteen nostamisen kynnystä vaativampi. Syytekynnyksen ylittymisen tasoon kun riittää *vain* ”todennäköisten syiden” ylittyminen.

Lain esitöissä on todettu, että molempien edellytysten, sekä vapaaehtoisuuden että oikeellisuuden, tulee täytyä.²⁰¹ Vapaaehtoisuuden peruslähtökohtana on pidetty itsekriminointisuojan turvaamista ja toteutumista. Tunnustus ei saa olla hankittu vastoin vastaajan tahtoa taikka pakottamalla tai muuten epäasiallisella tavalla.²⁰² *Vatjus-Anttila* on esittänyt, että tunnustamisen vapaaehtoisuus merkitsee ja edellyttää sitä, että epäillyllä on aito mahdollisuus valita, miten ja minkä motiivin pohjalta hän toimii.²⁰³ Oikeuskirjallisuudessa on esitetty huoli siitä, että vastaaja voi joutua painostuksen kohteeksi joko syyttäjän tai helppoja ratkaisuja etsivän avustajansa taholta tai ettei syyttäjä tunnista tunnustuksen vapaaehtoisuutta.²⁰⁴ Edellä esitetyin tavoin syyttäjän velvollisuutena on nimenomaan varmistua tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta, ja mikäli syyttäjä ei tähän tulokseen päädy, asian selvittämistä tulisi jatkaa syyteneuvottelun ulkopuolella. Syyttäjä toimii virkavastuulla, joten riskiä vastaajan painostamisesta nimenomaan syyttäjän toimesta voidaan pitää varsin minimaalisena.²⁰⁵ Syyttäjän tehtävissä lähtökohtana tulee aina olla objektiivisuusperiaate, jonka mukaan syyttäjän tulee huolehtia rikosvastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänään olevassa asiassa

¹⁹⁹ HE 58/2013 vp, s. 32.

²⁰⁰ HE 58/2013 vp, s. 22.

²⁰¹ HE 58/2013 vp, s. 31.

²⁰² Helenius – Linna 2021, s. 728.

²⁰³ *Vatjus-Anttila* 2022, s. 28. *Vatjus-Anttilan* mukaan esimerkiksi liian merkittävä rangaistushuojennus voi poistaa tunnustuksen vapaaehtoisuuden, jolloin vastaaja ei enää punnitse muita mahdollisuuksia. *Vatjus-Anttilan* mukaan itsekriminointisuojan edellyttämä tunnustuksen vapaaehtoisuus merkitsee siis sitä, että epäillyllä on mahdollisuus (vapaus) tunnustaa tai olla tunnustamatta tahtonsa mukaisesti ja hänen omien sisäisten motiiviensa mukaisista syistä.

²⁰⁴ Esim. Linna 2010, s. 227–234.

²⁰⁵ Myös Sahavirta on todennut, että syyttäjä on usein epäillyn paras oikeusturvan takaaja.

tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla (32/2019, SjäL).

Tunnustuksen oikeellisuuden osalta voidaan löytää kuitenkin useampia potentiaalisia riskitekijöitä. Tunnustuksen tulee vastata tosiasioita eli kysymys on siitä, että vastaaja myöntää menetelleensä tuomiesityksen teonkuvauksessa esitetyin tavoin.²⁰⁶ Tuomioistuimen tulee kontrolloida tunnustuksen oikeellisuutta.²⁰⁷ Kiistämätön realiteetti valitettavasti on, että ihmiset tunnustavat eri syistä rikoksia, joita eivät ole tehneet. *Linna* on luetellut syiksi esimerkiksi mielenterveysongelmat, julkisuuden tavoittelun, todellisen tekijän suojeleminen ja tunnustamisesta luvattun palkkion.²⁰⁸ Erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden erityispiirteeksi voidaan mainita väärin tunnustusten korostunut riski.²⁰⁹ Järjestäytyneissä rikollisryhmissä alemmissa asemassa olevat henkilöt tai kokonaan ulkopuoliset henkilöt, kuten kuriirit tai bulvaanit²¹⁰, voivat kokea huomattavaa painostusta ja uhkailua ylemmiltä tahoilta, mikä voi saada henkilön uskottavasti tunnustamaan esimerkiksi huomattavasti vakavamman rikoksen kuin mihin on tosiasiaassa syyllistynyt.

Bulvaanitoiminta vaikeuttaa kokonaiskuvan saamista järjestäytyneestä talousrikollisuudesta.²¹¹ Suomessa rikollisryhmien jäseniä ei ole usein ilmoitettu yritysten virallisiksi vastuutahoiksi, kuten omistajiksi, johtajiksi tai työnantajiksi, vaan yritysten organisaatorakenne kootaan tai muu omaisuus rekisteröidään korvausta vastaan bulvaanien nimiin.²¹² Ei ole aivan mitätön riski, että bulvaaneja käytettäisiin myös sijaiskärsijöinä rikosoikeudellisen vastuun kantamisessa.²¹³ Syyteneuvottelussa bulvaani voidaan pakottaa tunnustamaan ja kärsimään todellisten tekijöiden puolesta rangaistuksen. Tunnustuksen myötä bulvaani saa myös tietää, mitä näyttöä asiassa on kerätty, joten näytön jakaminen rikollisorganisaation käyttöön on suhteellisen helppoa, varsinkin, kun bulvaanillakin on lopulta mahdollisuus peruuttaa tunnustuksensa rikosprosessin myöhemmässä vaiheessa. Tämä kaikki koituu

²⁰⁶ HE 58/2013 vp, s. 31.

²⁰⁷ Tuomioistuimelle asetetun velvollisuuden tarkoituksena on estää esimerkiksi vastaajan erehtyminen tunnustamistaan tosiseikoista ja toisaalta varmistaa se, ettei vastaajaa ole pakotettu tai palkattu tunnustamaan jonkun toisen henkilön tekemää rikosta. Harakka 2016, Helsingin hovioikeuden julkaisuja, s. 33.

²⁰⁸ *Linna* 2010, s. 228.

²⁰⁹ Törmänen 2023, s. 37.

²¹⁰ Bulvaanit ovat henkilöitä, joilla ei ole rikostaustaa eikä luottohäiriömerkintöjä ja jotka ovat valmiita korvausta vastaan antamaan puhtaan nimensä käytettäväksi harmaan liiketoiminnan operatioissa. Tyypillisimmin bulvaaneja tarvitaan yritysten perustamiseen, niiden toimielinten vaihtamiseen ja rahaliikennejärjestelyihin (Keskusrikospoliisin teematilannekuva KRP/RTP 393/213/2010)

²¹¹ Harmaan talouden selvitysyksikkö: Järjestäytynyt rikollisuus ja yritystoiminnan hyväksikäyttö. Miten yritysten harmaan talouden riskiä voidaan selvittää? Katsaus 1/2023, s. 13.

²¹² Aiheesta esim. Hirvonen – Määttä 2018, s. 6-7.

²¹³ *Linna* 2010, s. 228.

suoraan rikollisorganisaation hyödyksi, jolloin voidaan ryhtyä toimenpiteisiin rikoshyödyn siirtämiseksi tai paremmin peittelemiseksi.

Vaikka lainvalmisteluasiakirjoissa vapaaehtoisuus ja oikeellisuusvaatimuksen täyttymisen osalta on esitetty nimenomaan mahdollisuus viranomaisten puolelta kohdistuvasta vastaajan painostuksesta tai vastaajan omien henkilökohtaisten motiivien vaikutuksesta tunnustukseen, on näkemykseni mukaan huomionarvoisempi uhka mainittuun asiaan todennäköisemmin tekijäkumppanien tai mahdollisen rikollisorganisaation puolelta. Järjestäytyneen rikollisuuden keinovalikoima rikosoikeudellisen vastuun välttämiseksi tai saavutetun rikoshyödyn peittelemiseksi on nimenomaan kaikenlainen epäasiallinen vaikuttaminen tai muu lainvastainen menettely eikä pidä yhtään vähätellä riskiä, etteikö järjestäytynyt rikollisuus ymmärtäisi syyteneuvottelulainsäädännön aukollisuutta tässä asiassa. Talousrikostorjunnassa tulisi myös tulevaisuudessa selvittää enemmän, miten bulvaanien käyttöä voitaisiin vaikeuttaa ja ehkäistä.²¹⁴ Talousrikosten torjumisessa bulvaanijärjestelyjen merkittävyyteen on kiinnitetty huomiota jo vuoden 2015 Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeessa.²¹⁵ On selvää, että syyttäjän ja tuomioistuimen rooli sen varmistamisessa, että tunnustus on annettu vapaaehtoisesti ja että se vastaa tosiasioita, ei ole yksinkertainen. Kuten hallitus on esityksessään todennut, asian selvittämistä tulisi jatkaa syyteneuvottelun ulkopuolella, mikäli tästä ei voida varmistua.²¹⁶

4.4 Tunnustuksen peruuttaminen ja hyödyntämiskielto

Syyteneuvottelua koskevan lain, esitöiden ja mietintöjen pohjalta arvioituna järjestelmän yksi ongelma-kohta koskee varsin vapaaksi säädettyä vastaajan oikeutta peruuttaa antamansa tunnustus missä prosessin vaiheessa tahansa. Toisin kuin suostumuksen osalta, vastaajalla on oikeus peruuttaa tunnustuksensa vielä muutoksenhakutuomioistuimessakin²¹⁷, jota voidaan pitää vähintäänkin erikoisena ratkaisuna. Syyteneuvottelusäännöksissä ja lain esitöissä on tunnustuksen peruuttamista käsitelty varsin vähäisesti, joten lainsäätäjän ajatus jää hieman epäselväksi. Oikeudenkäynnistä rikosasiassa annetun lain 1 luvun 10 §:ssä mainitaan, että syyttäjä saa peruuttaa päätöksensä tehdä tuomioesitys vain, jos tunnustus tai suostumus peruutetaan. Lisäksi lain 5b luvun 4 §:ssä todetaan, että tuomioistuimen on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio muun muassa, jos vastaaja on antanut tunnustuksen ja suostumuksen. Mainitun luvun 5 §:ssä todetaan lyhyesti, että mikäli 4 §:n edellytys ei täyty, asia jää sillensä. Tunnustuksen peruuttamiselle ei ole asetettu siis mitään ehtoja.

²¹⁴ Paasonen 2023, s. 133-136

²¹⁵ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015: Rangaistuksen määrääminen talousrikoksissa, s. 32–33.

²¹⁶ HE 58/2013 vp, s. 22.

²¹⁷ HE 58/2013 vp, s. 34; KKO 2017:82, kohta 22.

Tunnustuksen peruuttamisen myötä rikosasia palautuu normaaliin menettelyyn ja osapuolet, vastaaja ja syyttäjä, vapautuvat sitoumuksistaan. Vastaajan peruuttaessa tunnustuksensa vasta muutoksenhakusteessa asia ei palaudu kärjäoikeuteen, vaan muutoksenhakutuomioistuimien tutkii asian kokonaisuudessaan mukaan lukien todistelun vastaanottamisen ja mahdollisen lisänäytön hankkimiset vaikutuksineen.²¹⁸ Voidaan kysyä, kuinka tarkoituksenmukaista on, että muutoksenhakutuomioistuimien tutkii käsiteltävän asian alusta loppuun saakka tai pohtia sitä, saako vastaaja tällaisessa tapauksessa jopa ”parempaa” palvelua, kun asian käsittelee ylioikeus ensimmäisenä asteena? Vaikka hallituksen esityksessä on tuotu esiin, että vastaajalla saattaa myös olla tarkoituksenaan yksinomaan oikeudenkäynnin pitkittäminen, ei syyteneuvottelulainsäädäntöön ole silti haluttu sisällyttää säännöksiä, jotka estäisivät tällaisen moitittavan tarkoituksen.²¹⁹ Lainvalmistelutöissä on katsottu, että se, ettei asiaa palauteta, vaan muutoksenhakutuomioistuimien tutkii asian alusta lähtien, on riittävä keino asian ratkaisemiseksi. Syyteneuvottelun ensisijaisena tavoitteena on resurssisäästöt, joten vastaajan peruuttaessa tunnustuksensa, ainakin saavutetut resurssisäästöt menetetään ja oikeudenkäynti pitkittyy. Toisin sanoen koko syyteneuvottelumenettelyn tavoitteet vesittyvät. Kuten myös *Harakka* on todennut, on syyteneuvottelujärjestelmän mahdollistama täysin vapaa ja perustelematon tunnustamisen peruuttaminen poikkeuksellinen ratkaisu.²²⁰

Tunnustuksen peruuttamisen myötä asiaan tulevat lähtökohtaisesti sovellettavaksi myös hyödyntämiskieltoa koskevat säännökset.²²¹ Oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 a §:n 6 momentin mukaan, mikäli tuomioesitystä ei tehdä, niitä epäillyn tai vastaajan lausumia, jotka on annettu syyteneuvottelun yhteydessä, ei saa käyttää todisteena rikosasiassa. Tunnustamisoikeudenkäyntiä sääntelevässä mainitun lain 5 b luvun 5 §:n 2 momentissa todetaan, että mikäli asia jää sillensä, vastaajan syyteneuvottelun tai tunnistamisoikeudenkäynnin yhteydessä antamia lausumia ei saa käyttää todisteena rikosasiassa. Hyödyntämiskiellon kohteena ovat syyteneuvottelun tai tunnistamisoikeudenkäynnin yhteydessä annetut epäillyn tai vastaajan lausumat riippumatta siitä, missä muodossa ne ovat. On kuitenkin huomattava, ettei esitutkintalaki sisällä vastaavia hyödyntämiskieltoa koskevia säännöksiä, joten esitutkinnassa vastaajan vapaaehtoisesti luovuttama materiaali tai annettu lausunto ei joudu hyödyntämiskieltoon – jos se on annettu ennen syyteneuvottelun alkua.²²² Mikäli

²¹⁸ KKO 2017:82, kohta 21.

²¹⁹ HE 58/2013 vp, s. 34.

²²⁰ Harakka 2016, s. 36.

²²¹ Aiheesta enemmän Sivula, Anna: Syyteneuvottelun hyödyntämiskielto. Agta Legis Turkuensia 1/2018, s. 30-56.

²²² HE 58/2013 vp, s. 28. 1.1.2016 voimaan tulevaa OK 17 luvun uudistusta koskevassa lakivaliokunnan mietinnöstä (LaVM 19/2014 vp s. 18) ilmenee, että uuden OK 17 luvun ja vallitsevan oikeuskäytännön mukaan esitutkinnassa

syyteneuvottelut alkavat esitutkintavaiheessa ja vastaaja myöhemmin peruuttaa tunnustuksensa, voi olla kuitenkin vaikeaa eritellä, mitkä lausumat kuuluvat hyödyntämiskiellon piiriin ja mitkä eivät. Mielenkiintoinen kysymys koskee myös esitutkinnan päättymishetken määrittelyä. Päättyykö esitutkinta syyteharkintaan tai tuomioesityksen laadintaan vai jatkuuko se lainvoimaiseen tuomioon saakka? Laajoissa rikosasioissa syyteharkinta- ja vielä tuomioistuinvaiheessakin on käytännössä aina tarve lisätutkinnalle. Nähdäkseni esitutkinnan päättymisajankohdan määrittely ei kuitenkaan syyteneuvottelussa aiheuta ongelmia, koska mikäli vastaaja peruuttaa suostumuksensa syyteneuvotteluun tai peruuttaa tunnustuksensa, raukeaa myös syyteneuvotteluun ja tuomioesitykseen liittyvät velvoitteet, ja asia palautuu tavanomaiseen menettelyyn. Tuolloin luonnollisesti myöskään hyödyntämiskielto ei koske tulevia vastaajan lausuntoja.

Syyteneuvottelun hyödyntämiskiellon tavoitteena on lainvalmisteluasiakirjoissa pidetty luottamuksellisten neuvotteluiden mahdollistamista niin, ettei menettely ole kohtuutonta vastaajan kannalta, jos esimerkiksi neuvottelut ovat päättyneet tuloksettomina vastaajasta riippumattomasta syystä.²²³ Hyödyntämiskielto säännökset tulevat kuitenkin sovellettaviksi riippumatta syyteneuvottelun tai tunnustamisoikeudenkäynnin kariutumisen syistä tai siitä, kenen toimien vuoksi syyteneuvottelut lopetetaan tai asian silleen jättäminen tuomioistuimessa tapahtuu.²²⁴ Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 5 §:n 3 momentin mukaan tuomioistuin kuitenkin harkitsee, mikä vaikutus rikosoikeudenkäynnissä annetulla tunnustuksella tai tunnustuksen peruuttamisella on todisteena. *Linna* on todennut, ettei annettua tunnustusta ja myöhemmin sen peruuttamista saisi käyttää todisteena edes OK 17:5.3:ssa tarkoitetussa mielessä, koska muutoin lopputulos olisi se, että vastaaja menettäisi huojuksen kokonaan eikä enää pystyisi täysin mitätöimään tunnustamisen merkitystä.²²⁵ Linnan kannanotto on perusteltu, mutta jottei vastaaja myöskään pystyisi hyötymään tunnustuksensa peruuttamisesta, voitaisiin pohtia, voisiko pätevästi annettu tunnustus sitoa antajaansa. Vain, mikäli syyteneuvottelu kariutuisi vastaajasta riippumattomasta syystä, tulisi kyseeseen hyödyntämiskielto säännökset ja muussa tapauksessa se, missä laajuudessa vastaajan lausumat asetettaisiin tilanteessa hyödyntämiskieltoon, olisi tuomioistuimen vapaan harkinnan alla.

vapaaehtoisesti luovutettua aineistoa tai lausumia voidaan itsekriminointisuojaan estämättä hyödyntää. Kuitenkin on huomattava, että edellä tarkoitettu lausuma voidaan laittaa hyödyntämiskieltoon OK 17:25.3:n yleissäännöksen nojalla, jos puolustuksen oikeuksia katsotaan asiassa loukatun (HE 46/2014 s. 89, vrt. KKO 2012:45).

²²³ HE 58/2013 vp, s. 28.

²²⁴ Sivula 2018, s. 38.

²²⁵ Linna 2015, s. 427.

5 RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMINEN SYYTENEUVOTTELUSSA JA RIKOKSEN SELVITTÄMISEN EDISTÄMINEN

Rangaistuksen määräämisen voidaan katsoa perustilanteessa sisältävän seuraavat osa-alueet: 1) rangaistuksen määräämistä koskevat yleiset säännöt (RL 6:1–3), 2) rangaistuksen mittaaminen (RL 6:4–8), 3) rangaistuslajin valinta (RL 6:4–12) ja 4) tuomitusta rangaistuksesta tehtävät vähennykset (RL 6:13–15).²²⁶ Osa-alueet liittyvät kuitenkin myös toisiinsa ja rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys (RL 6:3). Talousrikokset poikkeavat moitittavuudeltaan usein toisistaan teko-tavan ja -olosuhteiden, toimintaympäristön, tahallisuuden ja tavoitellun hyödyn tai aiheutetun vahin-gon osalta. Varsinkin jos kyseessä on suunnitelmallinen ja organisoitu talousrikollisuus, joudutaan usein yksittäisten tekojen sijasta arvottamaan tekosarjoja ja niiden ilmentämää kokonaisjärjestelyä ja tarkoituksperiä. Punninnassa on arvioitava vastakkain lieventäviä ja ankaroittavia seikkoja kokonai-suudessaan.²²⁷ Käsillä voi olla tilanne, jossa tulee esiin rangaistuksen mittaamisperusteiden kaksija-koinen luonne: sama seikka saattaa eräissä tapauksissa puoltaa rangaistuksen koventamista, toisissa olosuhteissa se voi puolestaan olla lievennyksen peruste.²²⁸ Järjestäytyneelle rikollisuudelle on omi-naista käyttää hyväkseen hankalissa tilanteissa olevia ihmisiä tai niitä, jotka syystä tai toisesta ovat velkaantuneet rikollisryhmälle. Rikosten tekemisestä perääntyminen voi ryhmäpaineen vuoksi olla vaikeampaa ryhmän jäsenelle ja tätä saatetaan ryhmässä myös tehostaa kurinpidollisin toimin ja ran-gaistuksin.²²⁹ Tällöin pohdittavaksi tulee, soveltuuko tapaukseen ennemmin lieventämis- kuin koven-tamisperuste.

5.1 Rikoksen selvittämisen edistäminen

Syyteneuvottelun käyttöönotto aiheutti muutoksia myös rikoslakiimme. RL 6 luvun 8a §:ssä sääde-tään rangaistusasteikon lieventämisestä tunnustuksen perusteella, jos tekijä on myötävaikuttanut ri-koksensa selvittämiseen siten kuin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 ja 10 a §:ssä ja 5 b luvussa sekä esitutkintalain 3 luvun 10 a §:ssä säädetään. Tuolloin rangaistusta määrättä-essä tekijälle saa tuomita enintään kaksi kolmannesta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangais-tuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän.

²²⁶ HE 44/2002 vp, s. 12; Matikkala 2021, s. 203.

²²⁷ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015: Rangaistuksen määrääminen talousrikoksissa, s. 11.

²²⁸ HE 44/2002 vp, s. 192.

²²⁹ HE 263/2014 vp, s. 19

Mitä lain esitöissä mainittu ”tekijä tunnustamalla edistää rikoksen selvittämistä” sitten tarkoittaa käytännössä?²³⁰ Mitä vastaajalta voidaan edellyttää tunnustuksensa lisäksi, jotta syyttäjä sitoutuu esittämään rangaistuksen tuomitsemista alennettuna vai riittääkö asian edistämiseksi pelkkä tunnustus? Tätä asiaa ei valmisteluasiakirjoissa ole valitettavasti avattu lähemmin. *Tapani ja Tolvanen* ovat aiheellisesti pohtineet, tarkoittaako selvittäminen vain sitä, että vastaaja on tunnustuksella saanut aikaan sen, ettei rikosta ole tarvinnut enää esitutkinnassa enempää selvittää tai sen selvittäminen on olennaisesti helpottunut? Vai tarkoittaako selvittäminen myös sitä, että vastaaja tunnustaa rikoksen siinä vaiheessa, kun poliisi on jo hankkinut tuomioon riittävän näytön rikoksesta?²³¹ Ensimmäinen vaihtoehto tukee syyteneuvottelumenettelyn tärkeintä tavoitetta, prosessiekonomiaa, jos syyteneuvottelut aloitetaan esitutkintavaiheessa ja vastaaja tunnustaa ja edesauttaa rikoksen selvittämistä antamalla tunnustuksensa lisäksi esitutkintaviranomaisille sellaista *lisäselvitystä*, ettei viranomaisten tarvitse käyttää resursseja riittävän näytön hankkimiseksi. Koska syyteneuvottelujen aloittaminen on kuitenkin mahdollista vielä siinäkin vaiheessa, kun oikeudenkäynti on jo vireillä, tarkoittaa se käytännössä sitä, että vastaaja voi tunnustaa vasta, kun esitutkinta ja syyteharkinta on suoritettu ja asiassa on käynnissä pääkäsittely. On selvää, ettei tässä vaiheessa aloitettu syyteneuvottelu tuo enää merkittäviä säästöjä eikä vastaajan tunnustus täytä sanamuodon ”edesauttaa rikoksen selvittämistä” -vaatimuksia, joten nähdäkseni pääkäsittelyssä aloitettuun syyteneuvotteluun tulisi suhtautua torjuvasti.

Lain valmisteluasiakirjoissa on todettu, että vähäisissä rikoksissa tunnustuksen voidaan katsoa riittävän näytöksi.²³² Hallituksen esityksessä on kuitenkin lähdetty siitä, ettei selvissä ja yksinkertaisissa – tunnustetuissakaan – jutuissa, ole tarkoituksenmukaista edetä syyteneuvotteluun, vaan menettely on tarkoitettu vaikeasti selvitettäviin ja laajoihin rikosasioihin.²³³ Pelkkä tunnustus ei siis riitä kattamaan niitä vähimmäisvaatimuksia, jotka rikoksen selvittämiseksi esimerkiksi talousrikoksissa tulisi asettaa.²³⁴ Talousrikoksissa näyttö pohjautuu suurelta osin kirjalliseen aineistoon, joten asianosaisten ja todistajien suullisella kuulemisella ei välttämättä ole voimavarojen säästämisen kannalta suurta merkitystä. *Koponen* on todennut, että talousrikoksissa tunnustus voi kuitenkin täyttää aineiston aukkoja siten, että asiakirjanäyttö ja muu todistelu osataan tämän jälkeen tulkita oikein.²³⁵ KKO:n

²³⁰ HE 58/2013 vp, s. 1 ja 13. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1998:162 lieventämisperustetta (RL 6:6.3) ei sovellettu, kun A oli kertonut rikoksestaan vasta sen jälkeen, kun hänelle oli tehty henkilöntarkastus ja hänen selkäänsä teipattu amfetamiinierä oli löydetty. Tunnustaminen saattoi helpottaa esitutkintaa ja asian tuomioistuinkäsittelyä, mutta merkitys ei kuitenkaan ollut niin ratkaiseva, että A:n toimintaa olisi voitu pitää laissa tarkoitettuna pyrkimyksenä edistää oman rikoksensa selvittämistä.

²³¹ *Tapani – Tolvanen* 2015, s. 235.

²³² HE 58/2013 vp, s. 5; *Koponen* 2012, s. 73. HE 58/2013 vp, s. 5

²³³ HE 58/2013 vp, s. 14.

²³⁴ *Koponen* 2012, s. 71.

²³⁵ *Koponen* 2012, s. 74.

työryhmä on todennut, että esimerkiksi taloudellisten järjestelyjen todellisen tarkoituksen ja sisällön selvittäminen voisi olennaisesti nopeuttaa esitutkintaa.²³⁶ Talousrikoksissa toki myös oikeudenkäyntivaiheen säästöt ovat keskeisiä, koska pääkäsittelyt voivat laajoissa ja monimutkaisissa asioissa viedä useita kuukausia, mutta toivottavaa on, että vastaaja toimisi yhteistyössä esitutkintaviranomaisen kanssa jo esitutkintavaiheessa.

Järjestäytyneen rikollisuuden osalta rikoskokonaisuudet koostuvat useista teoista ja rikoksen tekemiseen liittyy aina useita henkilöitä, joista vastaajalla ei kaikista todennäköisesti ole edes tietoa. Osa järjestäytyneen rikollisuuden toimintatyyliä on se, että rikoksen suunnittelee ja siitä tietää vain kaksi tai kolme henkilöä, jotka eivät kuitenkaan itse osallistu rikoksen tekemiseen aktiivisesti toimien. Organisaatio koostuu rahoittajista, kuljettajista, varsinaisista toimeenpanijoista, bulvaaneista jne., joten vaikka vastaaja selvittäisi omat rikoksensa, ei se välttämättä helpota viranomaisia saamaan kokonaisuudesta selkoa. Edellä on jo käsitelty kruununtodistajajärjestely ja nähdäkseni se ei olisi ollenkaan huono vaihtoehto järjestäytyneen rikollisuuden kanssa toimittaessa. Mikäli vastaaja tunnustaa vastasiin vaiheessa ja vain sen, mitä poliisi on jo itse saanut selville, ei se vastaa lainsäätäjän ajatusta siitä, että rangaistushuojennusta vastaan vastaajan on myös edistettävä rikoksen selvittämistä. Pelkkä tunnustus ei saa riittää, vaan tunnustuksen lisäksi vastaajalta on edellytettävä muutakin lisäselvitystä asiasta.²³⁷ Norjassa on oikeuskäytännössä katsottu, että rikoksen tunnustaneen vastaajan tulee saada suurin alennus rangaistukseensa silloin, kun tunnustus koskee tekoja tai seikkoja, jotka eivät muutoin olleet poliisin tiedossa taikka joita poliisi ei muutoin olisi pystynyt näyttämään toteen. Ratkaisevaa tässä arvioinnissa on vastaajan oma käsitys poliisin näyttömahdollisuuksista, ei poliisilla todellisuudessa olevat tiedot.²³⁸ Myös Suomessa tunnustuksen sisällölle ja ajankohdalle tulisi antaa enemmän painoarvoa.

5.2 Rangaistuksen mittaaminen

Rangaistuksen mittaamisen taustalla ovat johtavat kriminaalipoliittiset periaatteet, joista keskeisin laista ilmenevä periaate on suhteellisuusperiaate (RL 6:4). Sen mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Myös koventamisperusteet (RL 5:5)

²³⁶ OMML 47/2010, s. 48.

²³⁷ Linna on todennut, että oikeusturvan kannalta ainoastaan sellainen syyteneuvottelu on edes periaatteessa hyväksyttävissä, jossa vastaaja asetetaan valintatilanteeseen vain, kun syyttäjällä on täysi näyttö syyllisyydestä jo neuvotteluvaiheessa ja näyttö tuodaan avoimesti esiin vastaajan ja tämän avustajan arvioitavaksi. Linna 2010, s. 254.

²³⁸ Koponen 2012, s. 65.

ja lieventämisperusteet (RL 6:6) ilmentävät mittaamista koskevia periaatteita. Rangaistuksen konkreettisella mittaamisessa tarkoitetaan rangaistuslatitudia eli asteikkoa, jonka sisällä tuomioistuimen on pysyttävä määrätessään konkreettisen rangaistuksen syyksilukemastaan rikoksesta.²³⁹ Rangaistusta mitattaessa otetaan siis aina huomioon konkreettinen tapaus ja siihen liittyvät teon vaikuttimet.

Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa veloitetaan syyttäjää ilmoittamaan tuomioesityksessä tuomioistuimelle, että hän on sitoutunut vaatimaan rangaistusta yksilöidystä, tunnustetusta teosta alennetun rangaistusasteikon mukaisesti. Säännöksessä todetaan myös, että syyttäjää voi tuomioesityksessä ilmoittaa kantansa tuomittavan rangaistuksen lajista ja määrästä (ROL 1:10.4). Vaikka rangaistuksen määrittämisessä tuomioistuin ei ole sidottu muodollisesti syyttäjän esittämään seuraamuskananottoon, on selvää, että syyteneuvottelussa syyttäjän ja tuomioistuimen roolit tietyllä tavalla sekoittuvat keskenään. Käytännössä syyttäjän on kuitenkin syyteneuvottelun aikana pystyttävä konkretisoimaan vastaajalle, millainen rangaistusta alentava vaikutus tunnustamisella on rangaistuksen määrittämisen näkökulmasta ja millaisen rangaistuksen syyttäjää vaatisi, mikäli vastaaja ei tunnusta.

5.2.1 Syyteneuvottelun suhde tunnustusta koskevaan lieventämisperusteeseen

Tunnustus on tärkein syyteneuvottelun edellytys. Jos tekijä on tunnustamalla myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen, sitoutuu syyttäjää sitä vastaan vaatimaan rangaistusta lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti (ROL 1:10.3). Rikoslain 6 luvun 8 a §:n 2 momentin mukaan vastaajalle saa tuolloin tuomita enintään kaksi kolmannelta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Syyteneuvottelumenettelyn osalta rangaistuksen lieventämisen voidaan katsoa liittyvän puhtaasti vastaajan palkitsemiseen rikoksen selvittämisen myötävaikuttamisesta aiheutuneista säästöistä.

Lainsäädännössämme on tunnustukselle annettu merkitystä rangaistuksen mittaamisessa jo ennen syyteneuvottelua koskevien säännösten ottamista lakiimme. Rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa on säädetty, että yhtenä rangaistuksen lieventämisperusteena on tekijän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä. Lain esitöistä ilmenee, että rikoksentekijän teonjälkeisen käyttäytymisen tuoma rangaistuksen lievennys perustuu lähinnä tarkoituksenmukaisuussyihin, kuten prosessitaloudellisiin säästöihin ja tutkinnallisiin etuihin sekä rikoksen haittojen vähentämiseen.²⁴⁰ Aikaisempien säännösten

²³⁹ Tapani – Tolvanen – Kempainen 2022, s. 37.

²⁴⁰ HE 44/2002 vp, s. 198-199. Muina etuina voidaan pitää esimerkiksi tekijän suhtautumista omaan rikokseensa; katumusta ja rikoksen sovittamista.

ongelma on ollut se, ettei niitä juurikaan ole sovellettu.²⁴¹ Seuraavaksi tarkastellaan korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön kautta rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan sekä 8a § 1 momentin suhdetta sekä mitä merkitystä korkein oikeus on tunnustukselle ja sen ajankohdalle sekä tunnustuksen motiiveille antanut rangaistusta lieventävinä seikkoina.

Yleisesti on katsottu, että mitä aikaisemmassa vaiheessa tunnustus annetaan, sitä suurempi vaikutus sillä tulisi olla rangaistuksen mittaamiseen.²⁴² Tarkoituksena on, että epäiltyä palkitaan tunnustuksesta seuraavasta prosessikustannusten säästöstä, jotka ovat sitä suuremmat mitä aikaisemmasta prosessin vaiheesta on kysymys.²⁴³ Tämä tavoite käy selvästi ilmi sekä syyteneuvottelua että rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohtaa koskevista lain esitöistä, että oikeuskäytännöstä.²⁴⁴ Prosessitaloudellisista säästöistä palkitseminen on siis selkeästi molempien pykälien tausta-ajatuksena.

Teon selvittämiseen liittyvien motiivien vaikutuksesta korkein oikeus on lausunut ratkaisussaan KKO 2011:93, ettei rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan lieventämisperusteen soveltaminen enää edellytä tekijän oma-aloitteisuutta tai edes vapaaehtoisuutta, mutta tekijän suhtautumisella omaan tekoonsa voi kuitenkin olla merkitystä lieventämisperusteen arvioinnissa. Harkinnassa voidaan kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka oma-aloitteista tekijän toiminta on ollut.²⁴⁵ Ratkaisussa KKO 2018:60 korkein on ottanut kannan, ettei puheena olevan rangaistuksen lieventämisperusteen soveltaminen edellytä oma-aloitteisuutta eikä tekijän rikoksensa selvittämiseen liittyvillä motiiveilla ole merkitystä säännöksen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa. Ratkaisussa todetaan, ettei korkeimman oikeuden vanhemmassa oikeuskäytännössä asettamat tiukat edellytykset tunnustuksen oma-aloitteisuudelle ja sen merkittävälle vaikutukselle asian selvittämiseen ole enää rikosoikeudellisesti perusteltuja, kun otetaan huomioon syyteneuvottelua koskeva lainsäädäntö.²⁴⁶ Tuoreimmassa asiaa koskevassa ratkaisussa 2023:19 korkein oikeus on lausunut, että tekijän oma-aloitteisuudelle voidaan antaa merkitystä

²⁴¹ HE 58/2013 vp, s. 5: Vuonna 2009 tuomioistuimissa sovellettiin RL 6:6:n 3 kohdan lieventämisperustetta 128 kertaa (0.2 % tuomitusta), 6:8:n 1 momentin 5 kohtaa 10 kertaa ja 6:12:n 4 kohdan tuomitsemattajättämisperustetta 107 kertaa, joista 80 tapauksessa mainittua 4 kohtaa sovellettiin ainoana perusteena (Rikollisuustilanne 2010. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 258, Helsinki 2011, s. 328 ja 330). Vastaavat luvut vuodelta 2010 ovat 136 (0.2 %), 10, 62 ja 45 (Rikollisuustilanne 2011. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 262, Helsinki 2012, s. 363 ja 365); Sahavirta 2016, s. 9; Leppiniemi, Riitta. Tunnustuksen vaikutuksesta rangaistukseen. Pääkirjoitus. Defensor Legis N:o 1/2010, s. 1–2.

²⁴² HE 125 II 1975 vp, s. 15 ja HE 58/2013 vp, s. 37. Tämä on lausuttu myös muun muassa korkeimman oikeuden ratkaisuissa KKO 2023:19 (kohta 9), KKO 2018:45 (kohta 22) ja KKO 2015:69 (kohta 11) sekä KKO 2011:93 (kohta 23).

²⁴³ VKSV: Muistio syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta Dnro 26/31/14, s. 6

²⁴⁴ HE 125 II 1975 vp, s. 15 ja HE 58/2013 vp, s. 37.

²⁴⁵ KKO 2011:93, kohta 22–23. Asiaa on käsitelty myös ratkaisussa KKO 2018:2, kohta 13

²⁴⁶ KKO 2018:60, kohta 29.

lieventämisperusteen vaikutusta arvioitaessa, vaikka se ei ole lieventämisperusteen soveltamisen edellytys.²⁴⁷ Syyteneuvottelun osalta rikoksen selvittämisen motiiveilla ei niinkään ole merkitystä, mutta tunnustuksen oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen kiinnitetään erityistä huomiota.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2018:23 on pohdittu kysymystä rangaistuksen määräämisestä erityisesti syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevan lievennetyn rangaistustekijän ja muiden lieventämisperusteiden mahdollisesta yhteisvaikutuksesta rangaistukseen. Korkein oikeus on lausunut syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin lähtökohdaksi sen, että vastaaja edesauttaa rikoksen selvittämistä, joten tämä pyrkimys otetaan huomioon jo erityissäännön asemassa olevan rikoslain 6 luvun 8a §:n nojalla eikä näin ollen rikoksen selvittämistä koskevalta osalta ole edellytyksiä soveltaa lisäksi rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan lieventämisperustetta.²⁴⁸ Korkein oikeus on kuitenkin jatkanut, että tämän jälkeen on vielä arvioitava rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa säädetyn rikoksen vaikutusten estämistä tai poistamista koskevan lieventämisperusteen soveltamisen edellytyksiä. Mikäli tekijä pyrkii poistamaan rikoksen vaikutukset tai hyvittää aiheuttamansa vahingot vahingonkorvauksin, voidaan näille – erityisesti korvauksen ajankohdalle, tekijän omalle suhtautumiselle sekä oma-aloitteisuudelle – antaa merkitystä lieventämisperusteen arvioinnissa.²⁴⁹ Korkein oikeus on katsonut, että esitöissään mainittua kolmanneksen alennusta tuomittavaan rangaistukseen voidaan pitää vain rangaistuksen mittaamisen lähtökohtana tunnustamisoikeudenkäynnissä, mutta alennuksen ei kuitenkaan tule olla kaavamainen, vaan tapauskohtaisesti on arvioitava, onko alennuksen perusteltua olla tätä suurempi tai pienempi. Tällöin merkitystä on edellä todetuin tavoin erityisesti tunnustamisen ajankohdalla ja asiassa saavutetuilla prosessitaloudellisilla säästöillä.²⁵⁰ Erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden osalta on vaarana, että syyteneuvottelua ja sen tuottamaa rangaistuksen lievennystä käytetään tietoisesti hyväksi, joten on tärkeää, ettei rangaistuksen alentaminen kolmanneksella muutu standardiksi, vaan asiassa otetaan huomioon tunnustuksen lisäksi myös muut asiaan vaikuttavat seikat, kuten tunnustuksen ajankohta sekä vastaajan rikoksen selvittämisen edistämisen taso.

Oikeuskäytännössä on korostettu rangaistuskäytännön yhtenäistämistä siten, että syyteneuvottelussa tapahtuvan tunnustuksen ja rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen tunnustuksen vaikutus rangaistuksen mittaamisessa tulisi lähestyä toisiaan. Korkein oikeus viittasi ratkaisun KKO 2018:2

²⁴⁷ KKO 2023:19, kohta 9.

²⁴⁸ KKO 2018:23, kohta 27.

²⁴⁹ KKO 2018:23, kohta 28-30.

²⁵⁰ KKO 2018:23, kohta 36.

perusteluissa perustuslakivaliokunnan lausumaan syyteneuvottelua koskevan lakiehdotuksen arvioinnissa, että erot seuraamusten ankaruudessa eivät yleisen yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta saa muodostua epäasiallisen suuriksi.²⁵¹ Rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen on otettu kantaa myös ratkaisussa KKO 2018:23, jossa korkein oikeus totesi, että syyteneuvottelujärjestelmän toimivuuden kannalta on eduksi, että syyttäjän tuomioesityksessään mahdollisesti esittämät seuraamuskannanotot eivät huomattavasti eroa tuomioistuinten tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomitsemista rangaistuksista.²⁵² Edellä esitellyn osalta voidaan päätellä, että rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohtaa sovellettaessa on kiinnitettävä huomiota myös syyteneuvottelua koskevaan rikoslain 6 luvun 8 a §:n 1 momenttiin ja päinvastoin.

Rangaistuksen määräämisen osalta oikeuskäytännössä on korotettu tuomioistuimen roolia seuraamusharkinnassa. Ratkaisun 2018:23 perusteluissa korkein oikeus painotti, että huolimatta siitä, että syyttäjä ja vastaaja ovat mahdollisesti päässeet syyteneuvottelussa yhteisymmärrykseen tuomittavan rangaistuksen määrästä ja lajista, syyteneuvottelussa ei ole kysymys rangaistuksen määrän tai lajin sopimisesta. Rangaistuksen määrääminen myös tunnustamisoikeudenkäynnissä on yksin tuomioistuimen harkinnassa. Tuomioistuimen seuraamusharkinta näissä asioissa ei eroa siitä, miten harkinta tavanomaisesti rikoslain 6 ja 7 lukujen säännösten mukaisesti suoritetaan.²⁵³

5.2.2 Syyteneuvottelun suhde järjestäytynyttä rikollisuutta koskevaan koventamisperusteeseen

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan rikoksen tekeminen osana vakavien järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa on rangaistuksen koventamisperuste.²⁵⁴ Niin kutsuttu liigaperuste vaikuttaa rangaistuksen määräämisessä ankaroittavaan suuntaan rikoksesta säädetyn asteikon puitteissa. Suunnitelmalliseen ja laajalti vahingolliseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen kohdistuu erityistä moitittavuutta, jolloin lainsäätäjän näkemyksen mukaan tiettyjen edellytysten täytyessä normaalin rangaistusasteikon mukaisesti tuomittava rangaistus ei olisi riittävä. Vaikka rikosten tekeminen osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa on kasvanut viime vuosina huomattavasti, on rangaistusta kovennettu rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella vuoden 2015

²⁵¹ KKO 2018:2, kohta 16; PeVL 7/2014 vp s. 6.

²⁵² KKO 2018:23, kohta 16.

²⁵³ KKO 2018:23, kohta 16. Myös lain esitöissä tämä on lausuttu selvästi toteamalla, että syyteneuvottelussa tuomioistuin on velvollinen noudattamaan lievennettyä rangaistusasteikkoa, mutta tarkempi rangaistuksen mittaaminen asteikon puitteissa tapahtuu samalla tavalla kuin 8 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa eli luvun 3 ja 4 §:ssä säädettyjen yleisten perusteiden mukaisesti (HE 58/2013 vp s. 37).

²⁵⁴ HE 263/2014 vp, s. 3.

yhtenäistämisuudistuksen jälkeen harmittavan vähän.²⁵⁵ Suurimmaksi syyksi tähän on edelleen arvioitu määritelmien epätäsmällisyyttä sekä vaikeus näyttää toteen rikoksen ja järjestäytymisen yhteys.

Koventamisperustetta koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että koventamisperusteen soveltamisen edellytyksenä on ensinnäkin se, että kysymyksessä on järjestäytynyt ryhmä.²⁵⁶ Edellä tutkimuksen kohdassa 2.2.3 Rikoslain yhtenäistämisuudistus ja määritelmäsäännös on esitelty tarkemmin järjestäytyneen rikollisryhmän edellytyksiä, mutta lain esitöissä todetaan lyhyesti, että järjestäytymisen on oltava niin tiivistä, että siitä voidaan päätellä käskyvaltasuhteiden olemassaolo ja työnjaon eriytyminen.²⁵⁷ Ratkaisussa 2018:89 korkein oikeus on pohtinut kysymystä järjestäytynyttä rikollisryhmää koskevien lain edellyttämien kriteerien täyttymisestä.²⁵⁸ Ratkaisun 2022:37 perusteluissa korkein oikeus on viitannut lakivaliokunnan mietinnössä korostettuun seikkaan, että lain esitöissä mainituille näkökohdille ei tule asettaa liian yksityiskohtaisia ja pitkälle meneviä vaatimuksia,²⁵⁹ vaan sijaa tulisi antaa nimenomaan tapauksen tosiseikaston kokonaisarviointille.²⁶⁰ Liigaperusteen soveltaminen edellyttää näyttöä rikoksen ja rikollisryhmän yhteydestä, jonka arviointi edellyttää rikoksen laadun, tekotavan ja muiden rikokseen liittyvien olosuhteiden tarkastelemista objektiivisesti todennettujen seikkojen perusteella.²⁶¹ Järjestäytynyttä rikollisryhmää koskevat arviointikriteerit ovat lain esitöissä liian yksityiskohtaiset. Liigaperusteen soveltamisen helpottamiseksi oikeuskäytännössä tulisi tulevaisuudessa arvioida kriteerien täyttymistä enemmän tapauksen kokonaisharkinnan kuin yksittäisten kriteerien kirjaimellisen täyttymisen kautta.

Järjestäytynyt talousrikollisuus uhkaa erityisesti yhteiskunnan rakenteita sekä haittaa vapaata kilpailua. Keskeisenä voidaan pitää sitä, että järjestäytyneellä rikollisryhmällä on aina suuri ja pitkäaikainen rikosten tekemiseen liittyvä potentiaali verrattuna yksittäisiin rikosentekijöihin. Ryhmän jäsenet tuovat ryhmään erilaisia rikosten tekemistä edistäviä resursseja sekä erityisosaamista²⁶² ja yleensä rikollisryhmässä voidaan myös tehdä enemmän ja vakavampia rikoksia kuin mihin yksittäinen henkilö pystyisi. Suunnitelmallisesti hajauttamalla kiinnijäämisriski myös pienenee huomattavasti. Rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ilmentää aina päättäväisempää

²⁵⁵ Rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohtaa on arvioitu ainoastaan kolmessa ratkaisussa: KKO 2018:89, KKO 2021:74 ja KKO 2022:37.

²⁵⁶ HE 44/2002 vp s. 191

²⁵⁷ HE 263/2014 vp, s. 3-4.

²⁵⁸ KKO 2018:89, kohta 27 ja 40-41.

²⁵⁹ KKO 2022:37, kohta 12; LaVM 35/2014 vp s. 4-5.

²⁶⁰ KKO 2022:37, kohta 12 ja 14.

²⁶¹ KKO 2022:37, kohta 12.

²⁶² HE 263/2014 vp, s. 19.

asettumista oikeusjärjestyksen suojaamia oikeushyviä ja tuota suojaa toteuttavaa oikeusjärjestystä vastaan, joten lain mahdollistaman koventamisperusteen soveltamiseen tulisi saada lisää käyttövoimaa.

Syyteneuvottelua koskevissa lain esitöissä syyteneuvottelua ehdotetaan nimenomaan käytettäväksi vakaviin talousrikoksiin. Harmillisesti valmisteluasiakirjoissa ei ole erikseen otettu huomioon, kuinka moniulotteisiin talousrikoksiin tulisi suhtautua, mikäli niissä on liittymiä järjestäytyneestä rikollisuudesta. Tuolloinhan rikoskokonaisuus on todennäköisesti erityisen monimutkainen ja laaja-alainen rikoksen tekijän ollessa ”ammattitaitoinen” rikollisverkosto ja saman aikaisesti se on lainsäätäjän tahdon mukaisesti syyteneuvottelujärjestelmän soveltamisalan ytimessä. Suunnitelmallisen talousrikoksen tekijä ymmärtää etunsa muita rikosentekijöitä paremmin ja voi laskelmoida pääsemisensä syyteneuvotteluun ja sitä kautta punnita etuja ja haittoja tunnustamisen ja pääkäsittelyn todennäköisen lopputuloksen välillä.²⁶³ On huomion arvoinen seikka, että nykyisen syyteneuvottelun erityisenä kohteena olevat talousrikolliset ovat todennäköisesti myös parhaiten valveutuneita tällaiseen laskelmointiin. Tulevaisuudessa tulisi suunnitelmallisen ja järjestäytyneen rikollisuuden tekemien rikoksien osalta arvioida enenevissä määrin koventamisperusteen soveltamista syyteneuvottelun sijasta ja pohtia osana järjestäytyntä rikollisuutta tehtyjen rikosten rajaamista syyteneuvottelun ulkopuolelle kokonaan.

5.3 Rangaistuksen pelotevaikutus

Rikosoikeudellisen rangaistuksen yhtenä funktiona on preventiivisesti estää rikos niin sanotulla pelotevaikutuksella.²⁶⁴ Pelotevaikutuksen periaatteellinen idea on taivuttaa potentiaalinen rikosentekijä toimimaan normin edellyttämällä tavalla vastoin tahtoaan.²⁶⁵ Rikosoikeuden normien toivotaan siis vaikuttavan sellaisenaan ihmisten käyttäytymiseen rikoksia estävästi, mutta tarvittaessa normien edellyttämät velvollisuudet ja sanktiot voidaan laittaa myös pakolla täytäntöön. Vain näin rikosoikeudellinen järjestelmä on tehokas. Pelotevaikutuksen syntyyn liittyy kolme osatekijää. Ensinnäkin pelotevaikutus voi syntyä vain, jos ihmiset ovat tietoisia rangaistusuhasta ja tietävät, että rikoksista todella rangaistaan. Toiseksi tärkein elementti liittyy kiinnijäämisen riskiin ja erityisesti siihen, millä

²⁶³ Sahavirta 2016, s. 389; Vatjus-Anttila 2022, s. 547.

²⁶⁴ Preventioteorioiden mukaan rankaisemisen tarkoituksena on tulevan rikollisuuden ehkäiseminen - rangaistaan, jotta ei rikottaisi. Erityisestävän vaikutuksen puolestaan toivotaan estävän rangaistuksen saanutta henkilöä tekemästä uusia rikoksia. Matikkala 2021, s. 6; Linna 2019, s. 13; Tapani – Tolvanen 2015, s. 236.

²⁶⁵ Tolvanen 2009, Oikeus 4/2009, s. 2.

todennäköisyydellä teosta joutuu rikosoikeudelliseen vastuuseen. Kolmas vaikuttava seikka on rangaistuksen ankaruus.²⁶⁶

Suomessa talousrikoksista voidaan teon törkeimmissäkin tekemuodoissa tuomita korkeintaan neljä vuotta vankeutta. On yleisesti tiedossa, että talousrikoksista tuomittavat rangaistukset ovat lieviä ja kuten *Paasonen* on väitöskirjassaan tuonut ilmi, on tutkimustulosten mukaan talousrikoksista tuomituista rangaistuksista suuri osa ehdollisia vankeusrangaistuksia.²⁶⁷ Oikeuskirjallisuudessa on kiinnitetty huomiota siihen, että syyteneuvottelu saattaa heikentää rankaisemisen perusteena olevaa pelotevaikutusta talousrikoksien osalta entisestään.²⁶⁸ Mikäli jo ennestään lieviä rangaistuksia saadaan syyteneuvottelun kautta kevennettyä entisestään, alkaa käsillä olla tilanne, jossa rikos kannattaa. Vaikka *Tolvanen* on todennut, etteivät rikoksentekijät useinkaan suorita ennen tekoaan rangaistus-teorioiden edellyttämää arviota siitä, millainen kiinnijäämisriski suunnitellussa rikoslajissa on ja kuinka ankara rangaistus siitä saattaisi seurata, on Tolvasen mukaan talousrikokset tästä eräänlainen poikkeus.²⁶⁹ Niiden tekijöillä on usein tietoa, taitoa ja taloudellisia mahdollisuuksia tehdä analyysiä siitä, kannattaako rikokseen ryhtyä. Kun otetaan vielä lukuun talousrikoksen tekeminen osana ammattimaista ja suunnitelmallista järjestäytynyttä rikollisuutta, voidaan todeta, että uhka siitä, että syyteneuvottelumenettelystä tulee rikollisten hyväksikäyttämä menettely, on todellinen.

Talousrikoksista tuomittavat rangaistukset ovat verrattain lieviä, joten kriittinen suhtautuminen näiden kokonaisuuksien käsittelemiseksi syyteneuvottelussa, joissa jo ennestään kevyistä rangaistuksista saisi tunnustamalla alennusta, on aiheellinen. Rangaistusten ”keveys” vähentää pelotevaikutusta ja voi sitä kautta houkutella koulutetumpia ja varakkaampia rikoksentekijöitä²⁷⁰ rikollisen toiminnan pariin. Talousrikosten osalta tekijät saavat usein suurta taloudellista hyötyä varsin pienillä ja riskittömillä toimilla, joten rangaistusten mahdollinen pienentyminen syyteneuvottelun kautta saattaa kannustaa ottamaan isompia riskejä ja tavoittelemaan yhä suurempaa rikoshyötyä. Kansainvälistymisen ja teknologian kehityksen myötä myös rikoksen jäljet ja rikoshyöty on helpompi häivyttää.²⁷¹ Pelotevaikutusta talousrikoksissa heikentää edelleen se, että laajoissa asioissa rikosprosessin kesto on usein niin pitkä, että jo sen perusteella mahdollista rangaistusta lievennetään.²⁷²

²⁶⁶ Tolvanen 2013, s. 335; Tapani - Tolvanen 2015, s. 236.

²⁶⁷ Paasonen 2023, s. 109-110 ja 141-143. Vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen tuomituista rangaistuksista 79 prosenttia oli ehdollisia vankeusrangaistuksia vuonna 2019.

²⁶⁸ Sahavirta 2016, s. 393; ks. myös Vatjus-Anttila 2022, s. 151.

²⁶⁹ Tolvanen 2013, s. 336-338; Tapani - Tolvanen 2015, s. 236-237.

²⁷⁰ Paasonen 2023, s. 141.

²⁷¹ Paasonen 2023, s. 143.

²⁷² Sahavirta 2016, s. 394.

On selvää, ettei rikosten pitkä selvittämisprosessi ja lievät tuomiot ole ainakaan omiaan ennalta ehkäisemään talousrikoksia, koska tuomio saattaa tulla vasta useiden vuosien päästä itse teon ajankohdasta ja tuolloinkin rangaistukseksi tuomitaan sakkoa tai korkeintaan lievä ehdollinen vankeusrangaistus. Lainsäätäjän tulisi pohtia talousrikoksien osalta rangaistusasteikon korottamista, mutta erityisesti lainsäätäjän tulisi ryhtyä järeämpiin toimiin järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi lain tasolla. Järjestäytyneen rikollisuuden käyttövoima ja tavoite on raha ja jos tuohon vahingolliseen rikollisuuden muotoon ei kyetä puuttumaan, se lisääntyy ja levittäytyy entistä laajemmaksi. Rangaistuksia tulee ankaroittaa eikä lieventää, kun kyseessä on järjestäytynyt rikollisuus.

5.4 Oikeustapaus

Helsingin KO antoi tuomion vuonna 2020 laajassa talousrikossarjassa, joka oli tehty osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa.²⁷³ Rikosasia oli tullut vireille vuonna 2017 ja vastaajana siinä oli Cannonball MC:n johtavassa asemassa oleva henkilö sekä useita kymmeniä muita henkilöitä, joista suurin osa kuului edellä mainittuun järjestäytyneeseen rikollisryhmään.²⁷⁴ Tapauksessa Cannonball MC:n johtaja tuomittiin tunnustamisoikeudenkäynnissä useista törkeistä veropetoksista, törkeästä petoksesta, rahanpesusta sekä avunannosta törkeään veropetokseen. Kokonaisuudessa hyödynnettiin lukuisia yrityksiä, joilla ei todellisuudessa ollut liiketoimintaa eikä hankintoja verollista liiketoimintaa varten. Verohallinnolle ilmoitettiin sähköisesti Katso-tunnuksilla negatiivista arvonlisäveroa, joiden myötä yhtiöiden verotileille maksettiin aiheettomia arvonlisäveron palautuksia. Verotileiltä maksetut rahat nostettiin käteis- tai automaattinostoina tai suoritettiin tilisiirtoja toisaalle. Vastaaja tuomittiin yhteiseen 2 vuoden 7 kuukauden mittaiseen vankeusrangaistukseen. Rangaistuksen mittaamisessa otettiin huomioon koventamisperusteena rikosten tekeminen osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa sekä jossakin määrin vastaajan aikaisempi rikollisuus. Rangaistusta lieventäväksi katsottiin vastaajan tunnustus. Asiassa otettiin kuitenkin huomioon se, että syyteneuvotteluun ryhdyttiin vasta käräjäoikeudessa, joten käräjäoikeus piti oikeana syyttäjän esittämää noin neljänneksen alennusta seuraamuksessa. Edellä mainittujen lisäksi rangaistuksen mittaamisessa otettiin huomioon vastaajalle aikaisemmin tuomittu vankeusrangaistus. Vastaaja valitti asiasta hovioikeuteen rangaistuksen määrän osalta sekä vaati oikeudenkäyntikulujen korvaamista korkoineen valtion varoista.

²⁷³ Helsingin KO 9.1.2020, nro 20/100972 R 19/9242.

²⁷⁴ Cannonball MC on oikeuskäytännössä todettu järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi. Päijät-Hämeen käräjäoikeus antoi asiasta tuomion vuonna 2022. Itä-Suomen hovioikeus ei antanut asiassa jatkokäsittelylupaa eikä korkein oikeus valituslupaa.

Asiaan liittyvästä syyteneuvottelumuistiosta ilmenee, että syyttäjä on lähestynyt vuonna 2017 vastaajaa tiedustellen mahdollista halukkuutta syyteneuvotteluun, mutta neuvotteluja ei ole tuolloin aloitettu.²⁷⁵ Vastaaja on hovioikeudessa kertonut, että on ollut halukas syyteneuvotteluun jo vuonna 2016, mutta tutkinnanjohtaja on sen evännyt.²⁷⁶ Hovioikeuden tuomion mukaan vastaajan esittämä tapahtumainkulku on sinänsä riidaton, jolloin arvioitavaksi tulee, onko vastaajan aikaisemmillä syyteneuvottelupyrkimyksillä merkitystä rangaistusta alentavana seikkana. Hovioikeuden tuomiosta käy ilmi, että vastaaja on kiistänyt syyllisyytensä koko esitutkinnan ajan ja tunnustanut rikoksensa vasta syyteharkinnan valmistumisen jälkeen. Hovioikeus on katsonut, että rangaistusta mitattaessa ratkaisevaa on se, missä vaiheessa tunnustus on annettu ja minkälaisia prosessiekonomisia hyötyjä syyteneuvottelumenettelyllä on tosiasiallisesti saavutettu eikä näin ollen vastaajan syyteneuvotteluja edeltäneillä neuvottelupyrkimyksillä ole asiassa merkitystä.²⁷⁷

Rangaistuksen mittaamisen osalta hovioikeus on perustellut reilun neljänneksen alennusta tunnustamisen perusteella KKO 2018:23 ratkaisun perusteluihin nojaten. Hovioikeus lausui, että vastaajan kiistäessä koko esitutkinnan ajan ja tämän tunnustaessa vasta syyteharkinnan jälkeen, prosessitaloudelliset hyödyt koskivat pelkästään oikeudenkäyntivaihetta. Vaikka myös oikeudenkäyntivaiheen säästöt olivat merkittävät, pidettiin neljänneksen alennusta perusteltuna.²⁷⁸ Rangaistuksen koventamisen osalta hovioikeus piti merkittävänä sitä, että talousrikokset oli tehty käyttäen hyväksi sellaisia yrityksiä, joilla ei todellisuudessa ollut laillista liiketoimintaa. Vastaaja tunnusti tehneensä rikokset osana Cannonball MC:n toimintaa. Hovioikeus katsoi vastaajan menettelyn osoittavan suunnitelmallisuutta ja johdonmukaista pyrkimystä laittoman hyödyn saamiseen ja piti tekijän moitittavia vaikuttimia tavanomaista suurempina syyllisyyttä osoittavina seikkoina.²⁷⁹ Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.²⁸⁰

Edellä lyhyesti esitellystä tapauksesta käy ilmi syyteneuvotteluun ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvän ristiriidan erityisesti rangaistusta mitattaessa. Tutkimuksen luvussa 4 on pohdittu tunnustamisen ajankohtaa ja sitä, voiko järjestäytyneet rikollisryhmät käyttää syyteneuvottelumenettelyä hyväkseen ja lieventää sen avulla rikosoikeudellista vastuuta siitä, mitä sen suunnitelmallisessa ja organisoidussa rikollisuudessa tulisi olla. Mikäli tunnustus annetaan vasta tuomioistuinvaiheessa, jäävät

²⁷⁵ Syyteneuvottelumuistio 2.12.2019, asianro R 17/4026, s. 4

²⁷⁶ Helsingin KO 9.1.2020, nro 20/100972 R 19/9242, s. 2-3.

²⁷⁷ Helsingin KO 9.1.2020, nro 20/100972 R 19/9242, s. 4.

²⁷⁸ Helsingin HO 18.12.2020 nro 20/149436 R 20/581, s. 5.

²⁷⁹ Helsingin HO 18.12.2020 nro 20/149436 R 20/581, s. 6.

²⁸⁰ Helsingin HO 18.12.2020 nro 20/149436 R 20/581, s. 8.

prosessieconomiset säästöt suppeaksi siitäkin huolimatta, että niiden voitaisiin katsoa olevan merkittäviä myös tuossa vaiheessa. Asiassa syyttäjänä toimineen *Johanna Hakasen* mukaan syyteneuvottelua tuomioistuinvaiheessa puolsi muun muassa se seikka, että asia oli ollut vireillä tuomioistuimessa jo lähes kaksi vuotta eikä vastaajan olinpaikan tuntemattomuuden vuoksi asiaan ollut saatu ratkaisua.²⁸¹

²⁸¹ Tieto perustuu erikoissyyttäjä Johanna Hakasen kanssa käymään keskusteluun kyseisen tapauksen syyteneuvottelumuistion ja tuomioesityksen laatimisesta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa on käsitelty syyteneuvottelumenettelyä ja siihen liittyviä käytännönongelmia erityisesti niissä tilanteissa, joissa on liittymiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Syyteneuvottelua koskeva lainsäädäntö on vielä verraten tuore ja menettely sisällytettiin kansalliseen lainsäädäntöömme ensimmäistä kertaa, joten ymmärrettävästi kaikkia menettelyyn liittyviä haasteita ei osattu lainvalmistelussa ottaa huomioon. Järjestäytyneen rikollisuuden osalta sääntelyä on ollut jo vuosia, mutta edelleen erityisesti oikeudellisesti sitovan määritelmän liiallinen tarkkarajaisuus aiheuttaa ongelmia sääntelyn soveltamisessa. Sekä syyteneuvottelumenettelyn että järjestäytyntä rikollisuutta koskevan koventamisperusteen soveltaminen on jäänyt vähäiseksi, joten jatkossa tulisi pohtia, miten syyteneuvottelujärjestelmää voitaisiin kehittää niin, että sen käyttövoima kasvaisi, mutta samalla pohtia, soveltuuko menettely ylipäänsä suunnitelmallisiin ja organisoituihin rikoskokonaisuuksiin. Järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän täyttymisen osalta voitaisiin miettiä, voitaisiinko käytännön soveltamista viedä enemmän tapauskohtaiseen kokonaisharkintaan kuin yksittäisen edellytyksen sanamuodon liian tiukkaan tulkintaan.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta on globaali tavoite ja se on välttämätön yleisen turvallisuuden takaamiseksi, talouden suojelemiseksi sekä oikeusvaltioperiaatteen ja perusoikeuksien turvaamiseksi. Euroopan unioni on toiminut edelläkävijänä järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen lainsäädännön kehittämistyössä sekä siihen liittyvän yhteiskuntapoliittisen keskustelun avaajana.²⁸² Syyteneuvottelun funktiona on puhtaasti prosessiekonomiset tavoitteet ja menettelyn tausta-ajatuksena on vastaajan tunnustuksen kautta rikoksen selvittämisen edesauttamisesta palkitseminen lievemmällä rangaistuksella. Lainvalmistelutöissä on painotettu syyteneuvottelun kohteeksi nimenomaan laajoja talousrikkoksia, joiden osalta esitutkinta, syyteharkinta ja oikeudenkäynti vie usein runsaasti viranomaisen resursseja.²⁸³ Talousrikokset ovat kuitenkin myös järjestäytyneen rikollisuuden toimintakenttää yhä enenevissä määrin, jolloin tulee pohdittavaksi, onko syyteneuvottelun kautta kevyemmästä rikosprosessista koituvan resurssihyödyn ja erittäin vahingollisen rikollisuuden muodon, järjestäytyneen

²⁸² Euroopan komissio julkaisi huhtikuussa 2021 uuden EU:n strategian järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi 2021 - 2025. Siinä esitetään painopisteet, toimet ja tavoitteet viideksi vuodeksi, jotta EU olisi entistä vahvemmassa asemassa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Euroopan unioni hyväksyi toukokuussa 2021 vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevat prioriteetit seuraaviksi neljäksi vuodeksi. Prioriteetit pannaan täytäntöön vuosina 2022–2025 Euroopan monialaisella rikosuhkien torjuntafoorumilla (EMPACT). Europol, 2021, vakavaa ja järjestäytyntä rikollisuutta koskeva Euroopan unionin uhkakuva-arvio (EU SOCTA), 12.4.2021, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment>. Kyseessä on kattava järjestäytyntä rikollisuutta koskeva uhka-analyysi, jonka Europol laatii neljän vuoden välein jäsenvaltioiden antamien tietojen perusteella ja jossa määritetään ensisijaisena painopisteenä olevat rikostyypit.

²⁸³ HE 58/2013 vp, s. 12.

rikollisuuden, torjuntatavoitteen välillä ristiriita. Tämä oli tutkimuksen ensimmäinen tutkimuskysymys.

Toisena tutkimuskysymyksenä tutkimuksessa analysoitiin sitä, soveltuuko syyteneuvottelu lain asettamien edellytystensä puolesta osana järjestäytyntä rikollisuutta tehtyihin talousrikoksiin. Syyteneuvottelu soveltuu rikoksiin, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin 6 vuotta vankeutta. Rangaistusmaksimin lisäksi tulee kuitenkin ottaa huomioon myös asian laatu ja esitettävät vaatimukset, yhtäältä täysimittaisessa oikeudenkäynnissä ja toisaalta syyteasiasta säädettyssä järjestyksessä käsitteystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä mahdolliset epäiltyyn rikokseen kuuluvat osallisuuskysymykset. Talousrikoksista voidaan niiden törkeimmissäkin tekemuodoissa tuomita vankeutta korkeintaan neljä vuotta. Sinänsä rangaistusmaksiminsa puolesta talousrikokset soveltuvat siis aina syyteneuvotteluun. Lain esitöissä asian laadulla on viitattu sen laajuuteen ja vaikeuteen.²⁸⁴ Laajuuden osalta syyteneuvottelua puoltavaksi on katsottu asiat, joissa on kansainvälisiä liittymiä ja näyttöä on haettava laajasti ja se on vaikeasti saatavissa. Asian vaikeudella puolestaan tarkoitetaan oikeudellista tulkinnanvaraisuutta. Lain esitöissä oikeudellisen tulkinnanvaraisuuden edellytyksiä on esitelty melko suppeilla esimerkeillä, mutta tässä yhteydessä voidaan todeta, että järjestäytyntä rikollisryhmää koskevan määritelmän (RL 6:5.2) soveltaminen edellyttää aina tulkintaa ja oikeuskäytännössä on ilmennyt, että tulkinta aiheuttaa haasteita.²⁸⁵ Sinänsä *asian laatu* voi puoltaa syyteneuvottelua, mutta mikäli asialla on liittymä järjestäytyneeseen rikollisuuteen, voitaisiin pohtia, tulisiko sellaiset rikokset tai rikoskokonaisuudet, jotka on tehty osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa, rajata nimenomaisesti syyteneuvottelumenettelyn ulkopuolelle.

Syyteneuvottelun käyttöönoton pääasiallisena tavoitteena Suomessa oli prosessiekonomia. Syyteneuvottelua koskevissa lainvalmistelutöissä on painotettu, että menettelyä tulisi hyödyntää mahdollisimman aikaisessa rikosprosessin vaiheessa, jolloin saavutettavat kustannussäästöt olisivat kaikkein suurimmat.²⁸⁶ Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että neuvottelujen aloittamisen yleisenä edellytyksenä on syytekynnyksen ylittyminen, mikä tarkoittaa käytännössä *todennäköisten syiden ylittymistä*.²⁸⁷ Perustavanlaatuinen kysymys kuuluukin, mitkä ovat todelliset resurssisäästöt esitutkintaviranomaisille, jos syyteneuvottelun aloittamisesta huolimatta vaaditaan aina riittävä näyttö tunnustuksen lisäksi. Usein juuri esitutkintavaihe on kaikkein työläin, joten tulevaisuudessa voitaisiin pohtia,

²⁸⁴ HE 58/2013 vp, s. 23.

²⁸⁵ Ks. esim. KKO 2018:89.

²⁸⁶ HE 58/2013 vp, s. 12-13.

²⁸⁷ HE 58/2013 vp s. 22.

tulisiko vastaajalta edellyttää tunnustuksensa lisäksi konkreettisesti jotain sellaista rikoksen selvittämistä edesauttavaa tietoa, mikä ei vielä ole viranomaisten tiedossa. Mikäli nimittäin syyteneuvottelu aloitetaan vasta syyteharkinnan jälkeen tuomioistuimessa, jää syyteneuvottelun ensisijaisena tavoitteena olevat prosessitaloudelliset säästöt hyvin minimaalisiksi.

Esitutkinnassa aloitettuun syyteneuvotteluun liittyy kuitenkin ongelmia, jotka voivat konkretisoitua vasta myöhemmässä rikosprosessin vaiheessa. Vastaajalle on ensinnäkin annettava ennen suostumuksensa antamista syyteneuvotteluun kaikki asiassa kerätty näyttö. Mikäli vastaaja suostuu syyteneuvotteluun ja tunnustaa, mutta peruuttaa suostumuksensa tai tunnustamisensa myöhemmässä vaiheessa, on mahdollista, että vastaaja on paljastanut rikoskumppaneille tai rikollisorganisaation korkeammille jäsenille sen, mitä viranomaiset ovat asiasta saaneet selville. Näin ollen rikollisorganisaatio hyötyy ja sen on mahdollista ryhtyä entistä tarkempiin toimiin rikostensa jälkien peittelemiseksi. Jos vielä tunnustuksen on antanut rikollisorganisaation käyttämä bulvaani, voidaan olla tilanteessa, että syyteneuvottelumenettelyä pyritään käyttämään hyväksi järjestäytyneen rikollisuuden toimesta niin, että rikosvastuun toteutuminen lievenee tai se onnistutaan välttämään kokonaan. Tätä skenaariota on pohdittu kolmantena tutkimuskysymyksenä. Tunnustuksen osalta tulisi jatkossa pohtia, voisiko se pätevästi annettuna olla syyteneuvottelussa sitova, jolloin riski menettelyn hyväksikäytöstä pienenesi.

Mielenkiintoinen *de lege ferenda* -näkökulmasta on kysymys kruununtodistajajärjestelmästä, joka tarkoittaa käytännössä, että vastaaja hyötyy omassa rangaistuksessaan sen vuoksi, että myötävaikuttaa rikoskumppaneidensa rikoksen selvittämiseen. Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä kruununtodistajajärjestelmään on suhtauduttu kielteisesti, mutta tutkimuksessa on tuotu esille, että erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden torjumisessa tällainen menetelmä voisi olla käyttökelpoinen. Järjestäytyneessä rikollisuudelle on luonteenomaista se, että rikolliseen verkostoon kuuluu useita yksittäisiä toimijoita, kuten rahoittajia, asiantuntijoita sekä muita, jotka avustavat ydinryhmän suunnitelmallista rikollista toimintaa. Usein rikosten organisoinnista vastaa vain muutama henkilö, jotka eivät kuitenkaan itse osallistu operatiivisesti rikosten tekemiseen, jolloin kruununtodistajajärjestelmä voisi olla keino saada todelliset rikosten operaattorit rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Neljäntenä tutkimuskysymyksenä analysoitiin syyteneuvottelun suhdetta tunnustusta koskevaan lieventämisperusteeseen (RL 6:6.1,3). Syyteneuvottelussa syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta lievennetyn asteikon mukaisesti, jos tekijä tunnustamalla rikoksensa myötävaikuttaa rikoksensa

selvittämiseen (RL 6:8a.1). Lainsäädännössämme on tunnustukselle annettu merkitystä rangaistuksen mittaamisessa jo ennen syyteneuvottelua koskevien säännösten ottamista lakiimme, mutta sen soveltaminen on jäänyt vähäiseksi.²⁸⁸ Myös tämän lieventämisperusteen tausta-ajatuksena ovat prosessitaloudelliset säästöt ja tutkinnalliset edut sekä rikoksen haittojen vähentäminen.²⁸⁹ Tutkimuksessa analysoitiin näiden kahden rangaistuksen mittaamiseen liittyvän lieventämisperusteen suhdetta korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön²⁹⁰ kautta lähinnä se osalta, mitä merkitystä korkein oikeus on tunnustukselle ja sen ajankohdalle sekä tunnustuksen motiiveille antanut rangaistusta lieventävinä seikkoina. Yleisesti on katsottu, että mitä aikaisemmassa vaiheessa tunnustus annetaan, sitä suurempi vaikutus sillä tulisi olla rangaistuksen mittaamiseen. Korkein oikeus on katsonut, ettei tunnustuksen vuoksi rangaistuksen alennuksen tule olla kaavamainen, vaan tapauskohtaisesti on arvioitava, onko alennuksen perusteltua olla tätä suurempi tai pienempi. Tämä on perusteltua ja erityisesti huomioon otettava argumentti, kun tunnustus annetaan vasta pääkäsitelyssä. Oikeuskäytännöstämme löytyy tapaus, jossa laaja talousrikoskokonaisuus tehtiin osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa ja asia eteni syyteneuvotteluun vasta pääkäsitelyssä.²⁹¹ Tapauksessa käräjäoikeus alensi tuomiota tunnustuksen perusteella neljänneksellä, koska tunnustus oli annettu vasta pääkäsitelyssä. Hovioikeus piti käräjäoikeuden tuomion tältä osin voimassa.²⁹²

Viides ja viimeinen tutkimuskysymys koski syyteneuvottelun suhdetta järjestäytyntä rikollisuutta koskevaan koventamisperusteeseen (RL 6:5.1,2). Suunnitelmalliseen ja organisoituun rikollisuuteen kohdistuu erityistä moitittavuutta ja voidaan katsoa, että rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ilmentää aina päättäväisempää asettumista oikeusjärjestyksen suojaamia oikeushyviä vastaan. Lähtökohtaisesti järjestäytyneillä rikollisryhmillä on aina suurempi potentiaali rikosten tekemiseen verrattuna yksittäisiin rikosentekijöihin. Tutkimuksessa analysoitiin, onko syyteneuvottelun soveltaminen osana järjestäytyntä rikollisuutta tehtyihin rikoskokonaisuuksiin ristiinriidassa lainsäätäjän tarkoittaman rangaistuksen ankaroittamisnäkemysten kanssa. Syyteneuvottelua koskevissa lain esitöissä syyteneuvottelua ehdotetaan nimenomaan käytettäväksi vakaviin talousrikoksiin²⁹³, mutta harmillisesti valmisteluasiakirjoissa ei ole erikseen otettu huomioon, kuinka osana järjestäytyntä rikollisuutta tehtyihin talousrikoksiin tulisi suhtautua.

²⁸⁸ HE 58/2013 vp, s. 5.

²⁸⁹ HE 44/2002 vp, s. 198-199. Muina etuina voidaan pitää esimerkiksi tekijän suhtautumista omaan rikokseensa; katumusta ja rikoksen sovittamista.

²⁹⁰ KKO 2011:93; KKO 2018:60; KKO 2018:23; KKO 2018:2.

²⁹¹ Helsingin KO 9.1.2020, nro 20/100972 R 19/9242

²⁹² Helsingin HO 18.12.2020 nro 20/149436 R 20/581

²⁹³ HE 58/2013 vp, s. 14.

Niin sanotun liigaperusteen soveltaminen edellyttää näyttöä rikoksen ja rikollisryhmän yhteydestä, mutta oikeuskäytännössä tämä on osoittautunut ongelmalliseksi näyttää toteen. Ottaen huomioon järjestäytyneen rikollisuuden erityisen haitallisuuden laajassa mielessä koko yhteiskuntaa kohtaan, on kysymykseen perusteltua vastata niin, että lähtökohtaisesti järjestäytyneen rikollisuuden tekemiin rikoksiin tulisi soveltaa ennemmin ankaroittamisperustetta kuin antaa mahdollisuus syyteneuvottelun kautta rikosvastuun lieventämiseen. Syyteneuvottelun aloittamiselle ei kuitenkaan löydy estettä lainsäädännön tasolta, vaikka kyseessä olisi osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa tehty rikos, joten kysymys on ratkaistava aina tapauskohtaisella harkinnalla.

Järjestäytynyt talousrikollisuus on viime vuosina lisääntynyt huomattavasti. Rikoksia torjutaan vain osin rikoslain tai rangaistuksen uhan aiheuttaman pelotevaikutuksen kautta, joten järjestäytyneen rikollisuuden kitkemiseen on tulevaisuudessa kiinnitettävä entistä enemmän huomiota ja mietittävä erilaisia keinoja sen ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Rikosoikeudellisen täytäntöönpanon tulisi olla tehokkaampaa, mutta samaan aikaan yhteiskunnassa tulisi kehittää esimerkiksi verotusjärjestelmää sellaiseksi, ettei se houkuttelisi yrittäjiä manipuloimaan tuloksiaan laittomin keinoin.²⁹⁴ Niin sanotun hallinnollisen rikostorjunnan tavoitteena on hallinnollisin keinoin ennalta estää ja haitata organisoituneiden rikollistahojen toimintaa. Hallinnolliset keinot voidaan jakaa karkeasti kolmeen ryhmään: (1) järjestäytyneen rikollisuuden lailliseen toimintaan integroitumisen ennalta ehkäisemiseen, (2) rikollisen toiminnan hallinnolliseen haittaamiseen ja estämiseen sekä (3) toiminnan lakkauttamiseen ja hallinnollisten seuraamusten määräämiseen.²⁹⁵ Ennaltaehkäiseviä toimia ovat esimerkiksi ase- ja toimilupien epääminen, kriittisiin yhteiskunnallisiin toimintoihin liittyvistä julkisista hankintakilpailuksista poissulkeminen, yritysten turvallisuusselvitykset sekä toimitilojen sulkemiset.²⁹⁶ Ennen kaikkea työ järjestäytyntä rikollisuutta vastaan vaatii laajaa ja monipuolista kansainvälistä ja kansallista yhteistyötä eri toimijoiden kesken sekä tietojenvaihtoa.

²⁹⁴ Tolvanen 2010, s. 99.

²⁹⁵ Jukarainen – Juutinen – Laitinen 2023, s. 16; Hyttinen – Lähteenmäki – Malik – Vanto – Vajus-Anttila– Tapani. Hallinnollinen rikosten torjunta – mahdollisuudet ja rajat 1/2019.

²⁹⁶ ENAA 2020.

